213
4

Bedri Rahmi
EYÜBOĞLU

Bütün Eserleri / 4

tezek

bilgi yayınevi

B.R.EYÜBOĞLU tezek

BİLGİ YAYINLARI : 213
BEDRİ RAHMİ EYUBOĞLU
BÜTÜN ESERLERİ : 4

Birinci Basım 1975

İkinci Basım
Mart 1987

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet cad. 46/A
Telf : 31 81 22 - 31 16 65
Yenişehir — Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19/2
Telf 5 22 52 01
Cağaloğlu — İstanbul

BEDRİ RAHMİ EYUBOĞLU

Bütün Eserleri

4

Tezek

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun bütün eserlerinin yayın hakkı yasal mirasçılarıyla yapılan özel anlaşma gereğince Bilgi Yayınevi'ne aittir. Bu dizide çıkan ve çıkacak olan eserlerin hiçbiri kaynakları gösterilmeden alınamaz.

olgaç basımevi — ankara

İÇİNDEKİLER

Tezek	13
Kağnı	18
Kağnıdan Otobüse	20
Ürgüp'e Dair	24
Gönen Yollarında	28
Deniz Türküsü	31
Âşık Veysel'e Selam	37
Fosforlu Cevriye, Yahut Sanatlar El Ele Verince	42
Karadayıya Mektup	46
Mürşüdün Evi ...	51
Karabaş	56
Sabır İle Koruk	...69
İnsan Kokusu	73
Ağaçlar ve Biz	78
Beş Beygir	82
Elif Lam Mim	86
Sağdan Fındık Say	91
Abant Çağırıyor	95
Hikâyemsi	100
Mektep ve Memleket	105
Gol Değil Güvercin	111
Her Gönülde Bir Motor	117
Merhaba Yeşil ...	121
Ben Bir Küçük Kilimim	126
Sinan'ın Sillesi	132
Ne Duruyorsunuz?	137
Memleket Haritası	141
Nazilli Destanı	147
Allo... Allo... Burası Deniz Dibi	153
Uçan Hollandalı	158
Aslanlar Dolusu	164
Irmak Türküsü	168

Turistik Pastırma 172
Mavi Portakal 177
Üst Üste ... 181
Şu Bizim Fransızcamız 186
Turnalar ve Uçaklar 191
Bir Eksiklik Var Ama 197
Üçgen Salgını 201
Can Pazarı 204
Kadın Meselesi 208
Garsonlar Saltanatı 212
Yaşasın Renkler 216

GEZİ NOTLARI

«Güçbela bir bilet aldık gişeden
Yolculuk başladı Haydarpaşa'dan»

İstikamet: Sıvas'ın Şarkışla kazası, oradan Ürgüp. Niyet: Hayatını filme alacağımız Âşık Veysel'i köyünde ziyaret. Gaye: Filmin ilk hazırlıklarını sağlamak, köyü köyle, köylüyü köylünün kendisiyle anlatabilmek. Maksat: İnceleme. Netice: Bir miktar ticaret.

Yol boyunca düşünüyorum: Yirmi beş senedir İstanbul'dayım. Kendi isteğim, kendi arzum, kendi harçlığımla bir defacık olsun memleket yollarına düşmek nasip olmadı. Eğer devletin ressamlar için tertiplediği yurt gezileri de olmasaydı Pendik'ten öteye geçemeyecektik. Bu suçun vebalini başkalarının sırtına yüklemek için beyhude yere uğraştım durdum. Olmadı. Bu konuda milletçe kabahatliyiz. Hadi benim memleket dolaşmaya gücüm yetmez, fakat niçin gücü yetenler Pendik'ten ileri gidemez, soluğu derhal Avrupa'da alır. Memleketimizin kaç karış olduğunu bilmezken Avrupa'yı boylayanlara kızmıyorum. Çünkü seyahat etme arzusu yerli malı değildir. Birçok arzularımız gibi batıdan gelmedir. Batıdan aldığımız öteberi arasında en kıymetli meta kendi memleketimizi karış karış dolaşma arzusu olmalıdır. Bir Fransız heykeltıraşına sormuşlar:

— Siz çok memleket gördünüz, çok dolaştınız, en çok hangisini sevdiniz?

— En iyi bildiğim memleketi.

Biz memleketimizi hayal meyal biliyoruz. Kıyısını bucağını bir masal diyarı gibi hatırlıyor, çocukluk dünyamızla karıştırıyoruz. Anadolu'dan İstanbul'a geleli 25 sene oldu, hepinizi büyülediği gibi, İstanbul benim de elimi kolumu bağladı, okudu

üfledi, afsunladı. Günlerden bir gün bu tadına doyum olmayan şehrin taşına toprağına, denizlerine bakıp câni gönülden bir: Canım İstanbulum dedim. Bunu söyleyebilmek için İstanbul'u karış karış dolaştım. Her karışına canımdan bir parça kattım. Bu alışveriş de durup dururken olmadı. Serde batıda edindiğim bir zanaat: Ressamlık vardı. Meslek hâbire zorluyordu, Anadolukavağı senin, Edirnekapı benim. On beş sene bu şehri dolaştık durduk. İstanbul'un kaç karış olduğunu şoförlere, kaptanlara, vatmanlara değil, ressamlara sormalı, bir de ressam gözüyle etrafına bakabilen yazarlara. Ben Galata Kulesinin kaç kantar olduğunu, gölgesinin Yüksekkaldırım'a nasıl düştüğünü önünden geçerken değil, Sait Faik'i okurken öğrendim.

Pekiyi; Anadolu'yu kimden öğreneceğiz? Coğrafya kitaplarından mı? Benim talebelik zamanımdaki coğrafya kitaplarının insana bir memleketi sevdirmeleri şöyle dursun soğutmaları işten bile değildi. Bu son Anadolu seyahati boyunca şu fikir ilklerime kadar işledi: Coğrafya dersi mi? Düşün bakalım yollara, tarih dersi mi? Düşün yollara. Fizik mi, kimya mı, fabrikalara, tezgâhlara. Hayat bilgisi edinmek istiyorsak hayatın içine en küçük yaştan dalmamız lazım. Heyy.. Dört duvar arasına kapatılmış milyonlarca çocuk, milyonlarca 45 dakika elimde olsa hepinizi azat eder, hayatın içerisine atardım, atardım ama başıboş bırakmazdım. Arkanızdan gelir, «Bu ne» dediğiniz zaman cevabını yetiştirirdim. Okullarımızın hepsini kütüphane, memleketimin dağını, taşını, sokağını, her yanını okul yapardım. Okulun, önünde sonunda, hayatın içerisine dalacağına yüzde yüz inandım. Amma bu daha masraflı olacak, daha zor olacak, orasını Maliye Bakanı düşünsün.

Okulda neler öğreniyoruz, neler öğrenmiyoruz derken yedek subay okulundan çıktıktan birkaç ay sonra başıma gelenleri hatırlarım. Anlatmaya değer; bölüğümüzü susuz bir yere gönderdiler, su bulmak için işi gücü bırakarak bütün gün su peşine düş-

memiz lazım gelecekti. Aklımıza ilk gelen şey kuyu kazmak oldu. Kazacağız kazmasına ama nereyi kazalım? Bölüğün en okuryazarı bendenizdim. Okulda edindiğim bilgileri şöyle bir yokladım. Neresini kazmak lazım olduğuna dair bir karara varamamış, arpacı kumrusu gibi düşünürken bir er geldi:

— Şurayı kazalım komutanım, dedi.

— Niçin orayı değil de burayı?

— Çünkü komutanım, şu gördüğünüz otlar; altında su olan yerde biter, bu böcekler sulak yerlerde dolaşır, şu sinekler de su olduğuna alamettir.

Allah Allah!.. dedik kazdık. Bir bölüğü değil, bir taburu geçindirecek sudur fışkırmaz mı? Ama iş burada bitmedi: Bu su içilir mi, içilmez mi? Gene okuduklarımı bir yokladım: Ses yok. Gene aynı Mehmetçik imdada yetişti, bir selam çaktı:

— İçilir komutanım! dedi ve ispat etti.

Mehmet okuma yazma bilmiyordu, ama hayat okulu ona birçok şeyler öğretmişti. Ya bir de okuma yazma öğrenseydi? İşte Anadolu'nun kaç karış olduğunu o zaman öğrenebilirdik.

Bugün hepimiz zaman zaman bir ağızdan, «Canım Anadolu» diyoruz ve bu söze yüreğimizden bir şeyler katıyoruz. Fakat bu son Anadolu seyahati bu canım Anadolu sözünün bir hayli bulanık olduğunu öğretti. Canım Anadolu demek kâfi değil! Canım Şarkışla, canım Ürgüp, canım Beserek Dağı diyebilmeliyiz. Diyeceğiz elbette. Canımız mı yok memleketimize katacak? Canımız var, ciğerimiz var, ama gel gör ki yolumuz yok bir, okur yazarımız az iki, bundan ötesini saymaya lüzum var mı ki?

Kayseri Sıvas arasında dolaşırken çocukluğumun geçtiği yerlerden geçtim. Biz bu yolları uçtan uca yaylılarla birkaç defa aşmıştık. Arabalarımızın sarp yollarda devrildiğini, bütün eşyamızın paldır küldür uçurumlardan yuvarlandığını gayet iyi hatırlarım. Gel zaman, git zaman hatıraların acısı tortu gibi dibe çöküyor, gözden siliniyor, geriye yalnız

tatlısı kalıyor. Bu sefer Şarkışla köylerinde dolaşırken birçok şeyleri elimle koymuşum gibi yerli yerinde buldum. Evvela sevinecek oldum, sonra bu sevinç dudaklarımda taş gibi donup kaldı. Hüzne dönen bu sevinci bir petekkıran kuşunun sırtına yükledim:

Bir varmış bir yokmuş
Bundan otuz beş sene evvel,
Beş yaşında bir memur çocuğu: Mernuş
Şarkışla'dan geçiyormuş.
Telgrafın tellerinde al kanat, mor kanat
Bir petekkıran görmüş
Kuş... demiş
Dönüp bakmış petekkıran
Kışşş... demiş. Uçmuş
Alı al moru mor süzülmüş petekkıran
Sonra gelip yerine konmuş.
Tam otuz beş sene geçmiş aradan,
Yolcuyu aynı yerlere düşürmüş düşüren.
Bir de ne görsün bizim Mernuş,
Telgrafın tellerinde al kanat mor kanat aynı kuş.
Az kalsın çıldıracakmış sevincinden
Bütün yüreğini koymuş ellerine
Titreyerek uzatmış telgrafın tellerine
Kuş... demiş.
Oralı bile olmamış petekkıran
Kışşş... demiş, aldırmamış,
Bir korkudur sarmış için Mernuşun
Her halde başına bir şeyler gelmiş olmalı değil mi?
Otuz beş yıl aynı yerde durup duran kuşun.

TEZEK

Anadolu'dan geliyorum. Size peri padişahları diyarı Ürgüp'ten selamlar, Âşık Veysel'in köyü Sivrialan'dan merhabalar getiriyorum. Omzumda allı pullu bir heybe var. Üstünde dünyanın en güzel nakışları. Bir gözünde güzel havadisler var heybemin, müjdeler. Ötekinde yüzünüze güller dumanı üstünde bir hediye: Tezek. Kötü haber tez ulaşır, müjdeler arkadan gelecek. Bu tezeği Sivas'ın Şarkışla kazasından getiriyorum. Kasabanın tam ortasından topladım. Vakit akşamdı, iftar topu atılmış, elektrikler yanmıştı. Şehrin başı elektrik nuruna değmiş, ama gövdesi boylu boyunca bir tezek batağına uzanmıştı. Tezek murdar ve kalın bir çıban kabuğu gibi bu sevimli şehrin her yanını kaplamıştı. Bereket civarda iğde ağaçları vardı. İğdeler zaman zaman mat gümüş yapraklar içerisinde altın tozuna bulanmış ılık kokularını bu tezek deryası üzerine üflüyorlardı. İğde kokusu da olmasa işim çirişti. Tezek kokusu burnumun direğini kırmış, ciğerime işlemişti. Ne yazık ki iğde çiçeklerinin ömrü az, tezeğin ömrü uzun. Bir tezek kokusudur çullanmış sırtına fukara temmuzun.

Bu tezek işi beni öyle sardı ki sorma... Onu ne yapıp yapıp bütün okuryazarlara bulaştırmam lazım. Nesrin iflas ettiği yerde şiirle, şiirin bittiği yerde piyesle, piyesin gidemediği yerde resimle, fotoğrafla. Bunlardan hiçbirisini beceremezsem işaretlerle size tezeği anlatacağım; herkesin tezek hakkında bir fikir edinebilmesi için yarı beline kadar tezeğe bulanması şart değil ya. Jamaika Adalarının varolduğuna yemin edebilmek için ille de Jamaika Adalarına gitmenin şart olmadığı gibi.

Evvela tezek adlı bir piyes yazmayı düşündüm. Ne güzel bir piyes adı olurdu. Fakat perdeyi öyle bir tezeğe bulamışım ki açmasına açtım ama bir türlü kapatamadım: Bir perdelik facia: Tezek. Baş rollerde canlış, bir numaralı tezekçi; sakar inek, iki numaralı, deli öküz üç numaralı tezekçi. Sonra yarısı erkek yarısı dişi, tezekle oynayan on beş milyon kişi.

Perde açıldığı zaman on metre boyunda, dört metre yüksekliğinde bir manda bütün sahneyi doldurmaktadır Mandanın kuyruğunun yanında nur topu gibi 5 - 6 yaşlarında dört kız çocuğu sıvanmış kolları dirseklerine kadar tezeğe bulanmış. Dördü de heyecanla mandanın kımıldayan karnına bakmaktadırlar Derken mandanın karnında büyük bir hareket olur. Kızlar bir ağızdan,

— Aha geliyor, derler.

Tezeği sen alacaksın ben alacağım derken birbirlerine girişirler. O aralık müthiş bir çatırdı ile tezek gelir. Kızlar saç saça baş başa birbirlerine girmişlerdir. Nihayet hepsinin yüzü gözü tezek içinde bir ağızdan ağlamaya başlarlar. Manda dudakları arasındaki bir tutam otu yavaş yavaş çiğneyerek başını çocuklara doğru uzatır, tatlı tatlı güler:

— Sonu gelecek sayımızda der.

İkinci sahne: Şarkışla hükümet doktorunun odası. Kaymakam: Mülkiyeli. Savcı: Bartınlı. Hükümet doktoru: Trabzonlu. Ben: Trabzonlu. Belediye reisi: Uyanık yerli. Hasan Onbaşı: Koyu yerli.

Kaymakam, belediye reisine dönerek,

— Kasabayı baştan başa saran tezek yığınlarına ne diyordunuz reis bey?

Reis: Basmalık efendim.

Savcı: Basmalık değil bataklık, rezalet, kepazelik.

Kaymakam: Doktor basmalıkların kaldırılması için dayatıyor, mikrop yuvasıdır diyor. Vilayete bildirdim, sen ne dersin reis bey?

Reis: Ben bu duaya sonuna kadar amin de-

rim beyim. Şu şehre elektrik getirmek için beş sene uğraştım Geldi çok şükür. Kaldırımlar için üç sene uğraştım. Oldu çok şükür, menba suyu için iki sene uğraştım, geliyor çok şükür. Ben bu kadar nimeti tezek deryasına salıvermek için mi getirdim. Bu kaldırımları üzerine tezek serilsin diye mi yaptırdım. Siz bir emir verin bir günde bütün tezek tarlalarını şehrin dışına atarım. Yalnız işin sonunda beni yalnız bırakmayın. Siz buradan bir gün başka yere gidersiniz, yerlilerle benim başım belaya girer.

Savcı bana dönerek,

— Bakanlıklardan birine yeni gelen toy bir memur çeşitli yakıtlar üzerine bir cetvel hazırlamaya mecburmuş. Vilayetlerden birinden yakıt yerine boyuna tezek lafı gelirmiş. Ömründe tezek nedir bilmeyen toy memur bir soru açmış: Tezek nedir, miktarı. Kalorisi. Vilayetten şöyle bir cevap gelmiş: Tezek bo...tur Miktarı çoktur, kalorisi yoktur.

Koyu yerli telaşla girer doğru doktorun yanına gider, kızgın bir sesle: — Tohtur beğ tezek yasak olacamış.

Doktor:

— Tezeği değil, basmalıkları yasak edeceğiz.

Koyu yerli:

— Peki biz ne yakacağız?

Doktor:

— B... yakacaksınız. Tövbe estağfurullah. Elli defa söyledik be birader. Linyit yakacaksınız linyit.

Koyu yerli şaşkın şaşkın herkesin yüzüne bakar:

— Sahi tohtur beğ tezek yasak olursa aşımızı ne ile pişireceğiz, başımızı ne ile yıkayacağız, ne yakacağız?

Doktor gülerek,

— Bokalit yakacaksınız, bokalit.

Koyu yerli hiçbir şey anlamadan homurdanarak çıkar.

İmdi... bu satırları okuyan Senjozef Lisesi üçüncü sınıf okurlarından A. Yurdatapaner öğretmene soracak: Tezek ne demek? Öğretmen düşünüp taşınarak, b..k.a nispetle tezek Amberisara gibidir, buyuracak Amberle sarayı duyar duymaz Yurdatapaner tezeği bir matah sanacak. Kazın ayağı hiç de öyle değil oğlum Yurdatapaner. 952 senesinde tezek ne amberdir, ne saradır. 952 senesinde tezek pisliğin ta kendisidir. Hani şu köylü bizim efendimizdir deriz ya. tezek de köylünün efendisidir. 952 senesinde tezek memleketimizin yüreğine saplanmış bir bıçak, sırtımıza lök gibi çullanmış bir yara. Bütün aydınlarımızın yüzüne sürülmüş bir karadır.

Ah gözünü sevdiğim aydın kişi,
1952 senesinde Anadolu'da
Hâlâ tezektir her işin başı
Amma burnumuzun dibindeki dağda linyit varmış
Kara kömür çıkarmış on parmağını topraktan
Damar damar
Yüzümüze bakarmış
Onun yanı başında başı boş bedava
Kızılırmak akıp gidermiş.
Kimin umurunda!... gelsin tezek gitsin tezek
Öyle tiryakileri var ki mübareğin
Nerde ise iri kıyım sarıp tüttürecek
Canım ciğerim tezek her derde deva
Üstüne üstelik de bedava

İşte bütün mesele burada. Tezeğin bedava oluşu birçok yerlerde onu hava gibi, su gibi, toprak gibi bir şey yapmış. Hem tezeği yakmak için ne boruya ihtiyaç var, ne sobaya. Şarkışla'nın ortasında linyitten bir dağ kursalar hatta linyiti bedava her evin kapısına kadar getirseler daha sittin sene bu evlerin bacasından linyit dumanı tütemez. Çünkü yalnız tezek bedava değil, tezek yakmaya mahsus bir ocak olan tandır da bedava. Linyit yakacak bir soba borularıyla birlikte fakir bütçeleri sarsa-

bilir. Şimdi bütün ümidimiz yerli, çarıklı mühendislerden birisinin çıkıp tandırın ağzını bir tarafa, burnunu bir tarafa çekip çekiştirerek linyit yakacak bir hale getirebilmesinde.

Aman tandır gözüm tandır
Ne olur bir biçimine getir
Yak şu linyiti çıtır çıtır
Cümle aydınları utandır.

KAĞNI

Ey Anadolu yollarında kanadı yolunmuş arılar gibi inleyen perişan otobüsler, bala bulanmış sinekler gibi vızıldayan numarasız, ehliyetsiz, altıncı şubesiz, korkusuz, pervasız, camı kırık, kıçı kırık teneke düldüller; sizin için daha neler söyleyecektim, neler, ama dua edin ki karşıdan kağnılar gözüktü.. Akıl gemi azıya aldı korkudan, kalem ürktü, dil tutuldu, boyun büküldü. Bir yandan tepkili uçakla Hacca giden Hacılar, bir yanda inim inim inleyen kağnılar... Kağnı gıcırtısını duyar duymaz en külüstür otobüs, birden gözüme tay gibi, sıpa gibi şirin gözüktü. Varsın arasıra gaz çubuğu kırılsın, yahut tekerleklerinden birisi alıp başını çekip gitsin... Gider a! Allah selamet versin, varsın koskoca kamyon kırk kişiyle yan yatsın, yatar a! Allah rahatlık versin, ne olursa olsun yeter yeter ki yollarımıza, yüreklerimize benzin kokusu sinsin, memleketimiz yola kavuşsun, makineye ısınsın. Allah cümlemizi kağnı gıcırtısından kurtarsın. Amin! Amin demesi kolay ama kağnı gıcırtısını sineye çekmek zor, bu zıkkım pek yenir yutulur şey değil ki.

Gene de düştü yollara kağnı dizisi
Dağların taşların kara yazısı
Canlının cansızın yürek sızısı
Sen hangi motordan dem vuruyon?
On beş bankonod fazla ediyor bugüne bugün
En çok gıcırdayan kağnı mazısı.

Kağnı mazısı; yani: İki tekerleği birbirine bağlayan ve onlarla birlikte döneceğim diye kıyameti koparan baltayla yontulmuş kütük. Ne kadar zor

dönerse o kadar marifet... Yani o kadar yürekler acısı bir ses çıkartmakta. Ne kadar iyi gıcırdarsa hayvanlara o ölçüde eziyet etmekte. Ah bu kağnılar, bu kağnı gıcırtısı.. Kaç asır öteden gelirsin ey mübarek ses? Kaç yaşındasın? Acep seninle yaşıt başka bir icat başka bir taşıt kaldı mı yeryüzünde? İnsan Şarkışla'ya trenle gidip bir parça sonra kağnı dizilerine rastlayınca sayfaları yanlış bağlanmış, ters ciltlenmiş bir tarih kitabına düştüm sanıyor. Bizler memleketin garptan nasip almış büyük, büyücek şehirlerinde yerleşenler, bu yürekler acısı kağnı gıcırtısını nasıl unutmuş, duymaz olmuşuz? Herhalde kulaklarımıza bir şeyler olmuş, yüreklerimizin çanına ot tıkılmış. Bu acı, bu zehir zemberek ses nasıl olmuş da Ziganaları, Torosları, Ilgazları aşarak gelip radyolarımızın hoparlörlerini, gramofonlarımızın zembereklerini tıkamamış? Nasıl olmuş da ekmeğimize, katığımıza bulaşan bu ses dilimize, dizimize, gözümüze durmamış?

Ah elimde olsa ne yapardım bilir misiniz? Radyoda bir kağnı saati, sinemalarda bir kağnı gecesi, tiyatrolarda bir kağnı günü!.. Bütün meydanlara birer tane dev gibi kağnı heykeli diktirirdim. Bütün okuryazarların gözlerine, kulaklarına, yüreklerine bir kağnı gıcırtısıdır düşürürdüm ta ki:

— İllallah bu kağnı zırıltısından deyip coşsunlar. Ne yapalım bu musibetten kurtulmak için diye can havliyle kaleme, fırçaya, kazmaya küreğe sarılsınlar Kağnı demek yolumuz yok demektir, yolu olsa Hacca tayyareyle giden köylü kağnı kullanır mıydı desinler, toplasınlar, çıkarsınlar, çarpsınlar, bölsünler, bölünsünler, elbirliğiyle şu kağnı denen çocuk oyuncağından milleti kurtarsınlar. Eğer bizim nesil kağnıyı müzede görmeden göçüp giderse en kabadayımızı kağnı sırtında taşısınlar, cümle çilekeş öküzlerin tırnakları yakamızda en yanık kağnı gıcırtıları kulağımızda olsun amin.

Şarkışla köylerine jiple gittik, traktör römorku ile döndük. Oradan Kayseri'ye, Ürgüp'e, Ürgüp' ten Kırşehir yoluyla Ankara'ya otobüsle döndük. İki günde iki kaza geçirdik, birincisinde uçuruma yuvarlanıyorduk, ötekinde biraz daha ötelere... Birincisi tamamıyla ihmal ve laubalilik, ikincisi laubalilik değil ama düpedüz ihmal.

Kayseri'den Ürgüp'e giderken bayramdı. Bayram otobüs yolculuğunu felce uğratmıştı. Pınarbaşı'na gitmek istedim. İmkânsız. Bereket Ürgüp'e gidecek izinli askerler varmış. Sıla meselesi. Bir araba tutmuşlar, başka yolcu çıkarsa ne âlâ, yoksa gene yola çıkacaklar. Kayseri Müzesi Müdürüyle bu otobüse bindik. Araba tiril mi tiril. İzinli erlerden birisi sivil, durumu idare ediyor. Haydi... Ürgüp... Kalkıyor... diye iştahlı bağırıp duruyor. Yetmişlik bir ihtiyar köylü peyda oldu. Dilinden çok parmağına güveniyor olmalı. Parmağıyla: Bir teklik, dedi. Sivil de parmaklarıyla iki teklik, dedi. İhtiyar indi. Durum incelendi, tekrar çıktı. Hesap tutmadı, inecek oldu. Sonra kalsın, dediler. Köylü, boyuna parmağıyla bir tek liram var, deyip duruyordu. Yarım saat sonra ihtiyarı gene alaşağı etmezler mi? Erlerden birisi dayanamadı:

— Günah be hemşerim bu ne eziyettir ettiğin. Adamın başı döndü. Şunun şurasında alacağımız bir lira. Adam başına ne düşer ki? Hiç vermese ne olur yani? Aramızda cirmini paylaşırız, gider. Doğru söze hepimiz amin dedik, ama sivil muzip:

— Bir şartla, dedi, bol bol dua edeceksin, kazasız, belasız sılaya varacağız.

İhtiyar, elinde tuttuğu parasını cebine soktu:

— İstediğiniz dua olsun, dedi.

Yola çıktık, yoldan başka yolcular devşirdik. Şoförün arkasındaki sırada oturuyorduk. Şoförümüz bir âlem, her virajda müthiş bir: Ya Allah!.. Sarp inişlerde herkesi yerinden eden bir: Bismillah!.. Bir ara erlere çıkıştı: Vazifeme müdahale ederseniz bir adım öteye gitmem, dedi, kesti. Verilen sigarayı kabaca reddetti. Ürgüp'e otuz kilometre kala oldukça sert virajı ayetlerle, yasinlerle almak üzere iken bizim şoför,

— Aman Allah, gidiyoruz... dedi, demedi, soluğu solumuzdaki sarp kayaların üstünde aldık. Aman ne soluk... Meğer mal sahibi de aramızdaymış. Bir ara canını kurtarmak için kapıyı zorlamış ama mandalı elinde kalmış. Telaşla dışarı fırladı. Ön sol çamurluğun yerinde yeller estiğini, iki lastiğin sivri kayalara bindiğini görünce boşalmış bir çuval gibi olduğu yere yığıldı:

— Ulan şoför... Yıktın ocağımı... Allah da seni...

Şoför titreyen ellerle motor kapağını açar açmaz sevinçle bağırdı:

— Ey cemaat... Gelin görün. Bana sağlam diye teslim ettikleri makineyi görün. İbret alın.

Sonra hışımla mal sahibine saldırdı:

— Bre insafsız, bre merhametsiz. Hadi bana kastın vardı, bu yolcuların ne suçu vardı? Üç gün izin almışlar, silaya gidecek olmuşlar, az kalsın.. Töbe, töbe...

Mal sahibi perişan doğruldu:

— Kayseri'den çıkmadan gaz çubuğunu iyi bağla demedimse anam avradım olsun. Oralı bile olmadın. Yalan mı?

Tamir işi üç saat sürdü. Bu ara bizim sivil topladığı hesabını şaşırdı, arkadaş imdadına yetişti: Bir lira eksik. Sivil derhal ihtiyarı yakaladı:

— Çık bakalım senin meşhur tekliği babalık. Zaten senin duan falan işe yaramadı. Şu halimize bak.

İhtiyar köylü, nazlanmadan lirayı verdi. Bir ara erlerden birisi kulağıma eğildi:

— Abey, bütün kabahat şoförde, ben de şoförüm, gaz çubuğu kopunca şuraya değil, buraya basacaktı. Acemi, şaşırdı. Gene şansımız vardı, yoksa yüzde 99 uçurumdaydık, ama gene sen belli etme, daha 30 kilometremiz var.

Araba güç bela yola çıktı. Anadolu'nun dillere destan sabrı, tevekkülü, ortasından gözleri yaşartan sevinci bir kavak fidanı gibi fışkırdı. Sıla kokusunu alan erler deli divane olmuşlar, türkü söylemeye başlamışlardı. Bir yandan yakası açılmadık küfürler, bir yandan iğde kokusu, bir yandan dedikodu ve türküler. Gaz çubuğu, bozuk fren, yamalı lastik, bozuk düzen kimin umurunda. Bu kazayı bütün Ürgüp'te olduğu gibi anlattık: Vah vah, dediler. Bir de şu bizim kız gibi arabalarımıza bak, dediler. Onların birisiyle yola çıktık, sen misin? Kırşehir'e girerken arka tekerler alıp başını geçti gitti, 40 yolcu yolun ortasında kalakaldık. Mal sahibinin gidip başka bir otobüs bulması şarttı, oralı bile olmadı. Yolculardan bir kısmı kamyon buldu, kimi taksilerde yer aldı, fakat yarısından çoğu yolun ortasında aç, susuz en aşağı sekiz saat meleşti durdu.

Otobüs yolculuğundan bir hayli dilim yandı. Kayseri'nin sayın valisine mahsus selam ederim, bu tertip otobüslerden birine tebdil binmesini istirham ederim. Kayseri dedim, vali dedim de aklıma geldi: Galiba bundan on sene evvel Kayseri'ye vali olan bir zatışerif koca şehirde icraat olarak ne yapsa beğenirsiniz? Bizim Kapalıçarşıya benzeyen canım Kayseri çarşısının tavanını, kubbesini kökünden kazıtmış... O canım mimariyi bir keleşe döndürmüş, vallahi insanın gözleri doluyor. Ey Kayseri yerlileri, ey Kayseri okuryazarları, bu cinayet sizin gözünüzün önünde işlenmedi mi? Şimdi de çarşı sakinleri tavan yerine kirli bezler, tahtalar, kontrplaklar çeviriyorlar.

Otobüs üstüne daha söylenecek nelerim var...

Kırşehir'den bir otobüse bindik, yarısı otobüs, yarısı ahır, arka tarafa koyun, keçi almışlar, otları ve tezekleri de beraber. Hele o şoförün bir köylüye ettiği eziyet, onun çalımı, kurumu, haksızlığı daha neler de neler. Ama gel gör ki dilimin ucunda kağnı var. Kağnılar için de bir çift sözüm var.

ÜRGÜP'E DAİR

Bir masaldır yelken açmış
Yelkeni taş, rüzgârı taş
Teknesi taştan
Bir kadehtir dolup taşmış
Köpüğü taş, salkımı taş,
Saçağı taştan.
Bu bir acayip dünyadır her yanı taştan
Güpegündüz bir rüyadır
Yatağı taş, yorganı taş, yastığı taş
Uykusu taştan.

Dilâlem çengisi bir masaldır; bu masalın belkemiği korkudur; Dilâlem çengisi yemyeşil bir yapraktır; 99 kulaç bir kuyunun dibinde saklı; marifet bu yaprağı ele geçirmektir ama kuyunun başında yedi başlı bir yılanın yaprağı koruması şarttır. Bu yaprak sihirli yaprak; ne dilersen o kesilir; bazen kız olur bazen oğlan, bazen deniz bazen orman, dilersen nur gibi bir güvercin, istersen altın yeleli bir attır Gel gör ki yedi başlı yılan bir ıslık çaldı mı yedi dilinden, Dilâlem çengisine gelen şehzadeler, taş kesilirler korkularından, atları, seyisleri, tazılarıyla beraber. Bizim Keloğlan malum... Korku morku nedir bilmez; bir defa ele geçirdi mi Dilâlem çengisini arkasından kurşun yetişmez.

Dilâlem çengisi bir masaldır ama velakin bugüne bugün Ürgüp şehri işbu masala taş çıkartır; hem de ne taşı? Kimi fil başı, kimi ayı gövdesi, kimi görülmedik ejderha başı...

Eğer kırkından, ellisinden, altmışından sonra, bir masal dinlemek isterseniz, eğer güpegündüz doya doya, bir rüya görmek isterseniz, hiç düşünme-

den: Ver elini Ürgüp deyiniz. Eğer sözlerimde hilaf varsa işbu cerideyi dava ediniz.

Ne Hind'de rastlanır ne Çin'de
Alicengiz bir şehirdir kurulmuş
Bir tek taşın içinde
Kurt değil insan düşmüş taşın içine
Öpmüş, ısırmış, okşamış, kemirmiş
Taşı yüreğinden, kaleyi içinden fethetmiş.

Sonra; sıra güvercin yuvalarına gelmiş. Peri bacalarının en güzel yerlerinde güvercinlere tam manası ile kâşaneler kurmuşlar. Ürgüp'te herkesin bir güvercin sürüsü var; onları kuş sütü, kuru üzümle besliyorlar; yuvaların üstlerinde allı pullu nakışlar. Güvercinleri gübreleri için besliyorlar. Yerlilerden birine: Kaç güvercinin var dedim; yerli: Sayısını Allah bilir dedi.

Ürgüp'te üç dört gün kaldım. Göremesini, Ortahisar, Avcılar köyünü gördüm. Bir adı da Maccan olan bu köyde peri bacaları kadar şaşırtıcı bir ev gördüm. Dışarıdan rastgele bir köy evi, içerisi bayağı bir saray: Topkapı Sarayından bir köşe sanırsınız. Duvarında, tavanında usta bir ressam elinden çıkmış manzara, meyve resimleri, çeşitli nakışlar, oymalar, daha neler neler de neler... Fakat bu küçük saray halen samanlık olarak işe yarıyor. Samanlığın seyran olduğunu duymuştum, ama sarayın samanlık olabileceğini düşünmemiştim. Aynı köyde tarlada çalışanların başlarında peri bacalarına benzeyen beyaz bir huniyi andıran külahlar vardı. Gayet ince pliler külahın tepesinde birleşiyor, kenarlarını da zevkle işlenmiş bir oya çerçeveliyordu. İpek kozası gibi hesaplı işlenmiş şeytan külahlarından bir tanesini kafama geçirdim Külahı kafamda unutmuşum. Bu yüzden başıma tuhaf şeyler geldi: şöyle ki: Dönüşte bizi Kırşehir'e götürecek olan bir otobüsün arka tekerleklerinden birisi yerini beğenmemiş olacak civataları topladığı gibi soluğu karşıki tarlada almaz mı? İlk gelen bir çimento kam-

yonuna atladım; tahta kısmına kadar çimento torbaları, her sarsılışta beyaz bir nefes alıyoruz. Dipte çobanların giydikleri keçe kepenek kıvrımları arasından bir köylü peyda oldu, kucağında sıcak görmüş çikolata parçası gibi iğrilmiş, bükülmüş, yamılmış, iki üç yaşlarında bir çocuk. Köylü beni görür görmez,

— Bak şu Allah'ın işine... dedi. Ben yağmurun altında kucağımda hasta çocuk, sizin arabaya el ettim, oralı bile olmadınız. Bu kamyon geçmeseydi yağmurun altında perişan olacaktım... Bak şimdi de sen bizim arabaya muhtaç oldun. Senin vazifen ne? Nerelisin?

— İstanbul'da Akademide hocayım.

— Bizim Kayseri'de de çok büyük hocalar var; Sıvas'ta da çok iyi hocalar var. Ramazanda gidip dinledin mi?

— Kayseri'de dinledim, cami ağzına kadar doluydu; dörtte biri de kadınlardı; Oflu olacak bir hoca vazediyordu, hoparlörler sesi bir tuhaf sapıtıyordu, bir şeyler anlayabilmek için ön sıralara gittim, can kulağıyla yarım saat kadar dinledim, evvela Arapça bir cümle, arkasından tercüme ve tefsir, eğer bir tek kelime anladıysam Arap olayım?

— Bursa'da da çok büyük hocalar varmış diyorlar; ama en iyileri Ankara'daymış öyle mi hocam?

Sen misin kafana sivri külah geçirip bir de «Akademide hocayım» diyen... Köylü bana hep hacılardan, hocalardan söz açıp durdu. Bunun neden sonra Kırşehir'de farkına vardım. Top sakallı Ticani kılıklı bir mülayim kişi etrafımda dönüp sırıtmaya başladı; geçen sene Hacca gittiğinden bu sene de niyetli olduğundan bahsetti. Derken yerlilerden birisi başımdaki Ürgüp külahını çıkartmamı tavsiye edince, aklım başıma, külahım elime geldi. Atatürk büstünün Kırşehir'de başına gelenleri içim burkularak hatırladım Sevimli Ürgüp külahını mendil gibi katlayıp cebime attım. Halbuki bu külah bal gibi bir sanat eseriydi.

Ürgüp kayaları bu sivri berede ressamını, heykeltraşını bulmuştu. Her gün başında taşıdığı bu basit bez parçasına köylünün usta parmağı bir kuş yuvası sıcaklığı sağlamıştı. Ama mademki bu külah bazı yobazların ekmeğine yağ sürüyor: İstemem, eksik olsun...

Ürgüp'te elişi olarak halıcılık da almış yürümüş. Yer yer has renklerden nasip almış yerli halıları gördüm; koyu sıcak kırmızılarla diri maviler ağır basıyordu; fakat benim ötedenberi halılarla başım hoş değildir; Ürgüp'te kilim yok, Avanos'ta bulunur, dediler ama kısmet olmadı.

Marulun göbeği, sovanın cücüğü varsa Ürgüp'ün de yüreği var; Göreme... Göreme otomobille on dakika ötede. Cebinde bir üçüncü mevki tren parası olduğu halde Ürgüp'ün Göremesini gidip görmemek affedilmez. Peki, ne var diye fazla incelemeye de gelmez. Şu kadarını söyleyeyim ki, dillere destan olan Boğaziçi bu acayip manzara yanında çocuk oyuncağı kalır. Kayseri'ye kadar trenle, sonra otobüs. Yalnız ufak bir tavsiye. Kayseri'de rastgele bir otobüse binmeyin. Bunun ne demek olduğunu «Haşmetlû Otobüs Hazretleri» adlı başka bir yazıda incelemek istiyorum Evet Kayseri'de otobüse binmeden önce şoförün ehliyeti var mı, yok mu kibarca sorun. Bir de yolu ve kullandığı arabayı iyi biliyor mu? Araba kimin? Eğer bu konuda gevşek davranırsanız periler diyarına akla gelmeyecek sevimsiz bir yoldan gitmek de var. Ama ne olursa olsun jiple, atla, eşekle, katırla gidin, ne yapıp edip Ürgüp'ü görün. Sonra, çok şükür biz de bu dünyada bir şeyler gördük diyerek rahat rahat ölün.

Bandırma Gönen arası
Tutmuş yoğurdun mayası
Yol güzel, tarlalar cömert
Helal olsun yol parası

Bandırma Gönen arası
Yel değirmenleri döner
Bu yıl bereket senesi
Veryansın etmiş türküler

Bandırma Gönen arası
Bu yıl bereket senesi
Ay çiçekleri sarhoş
Mercimek yükünü tutmuş
Buğdayı arpası yüklü
Mısırlar palabıyıklı

Bandırma Gönen arası
Bu yıl bereket senesi
Bağlar bahçeler zil zurna
Kavun karpuz çifte telli

Bandırma Gönen arası
Traktörler geçmiş belli...

Demeye kalmadı yolumuzun iki yanında hamhalat, suratsız tarlalar peyda oldu. Ben diyeyim taşlı tarla, siz deyin taş tarlası. Ama ne taşlar!... Kimi değirmentaşı kadar, kimi adam boyunda, kimi domalmış, kimi ayağa kalkmış dersin, kiminin eli böğründe... Hem de kabadayı taşlar, yağmura, rüzgâra boş vermişler.

Binlerce dönüm toprağı yan gelip serpilmişler. Dünya kadar tarlayı ziyan etmişler. Bu inatçı taş-

ların azizliklerinden konuşuyorduk, bir yolcu anlattı:

— Kâbe yapılırken memleketimizin cümle taşları doğrulmuş kulak kabartmışlar, meğer Kâbe yapısı için taş sıkıntısı çekerlermiş, bunu duyar duymaz vermişler el ele düşmüşler yola... Yarı yolda Kâbe'nin bittiğini duymuşlar, kimi paramparça olmuş kahrından, kiminin boynu bükülmüş, çoğu da oldukları yerde donup kalmışlar. Bilmem sizi sardı mı, ama bu hikâyecik beni ürpertti. Sonra avazım çıktığı kadar bu taşlara seslenmek arzusunu duydum:

A taşlar... Canım taşlar
İsli taşlar, paslı taşlar
İrili ufaklı, toplu tüfekli
Güçlü kuvvetli, bağrı yanık, içli taşlar

Gazanız mübarek ola
Bir güzel, bir hayırlı iş için
Aşk ile şevk ile düştünüz yola
Ama Kâbe yapısı bittiyse kızacak ne var?
Bu fakir memlekette harcına karışacak
Başka hayırlı yapılar yok mu?
Bunca hastaya bir dört duvar
Bunca sabiye bir beyaz okul çok mu?
A taşlar... Canım taşlar... İçli taşlar
Altın yürekli taşları memleketimin
Mademki bir defa yollara düştünüz
Eliniz değmişken gene doğrulun
Yol deyip serilin taşlar
Ocak deyip kırılın
Okul deyip sarılın
Eliniz dert görmesin taşlar
Fabrikada yana yana kül olun
Sonra yeni baştan dirilin taşlar nur olun

Gönen, şeftalisi, kaplıcası, ovası, yer yer bazı evlerinin yapısıyla Bursa'nın küçük kız kardeşi sayı-

lır. Kardeş olmasına kardeş ama saçları taranmamış, kurdelelerini takınmamış bir kardeş. Havuzlu eski kaplıca perişan. Yeni bir bina yapmışlar, mimari bakımdan evlere şenlik... Ey koca Sinan'ın cüce torunları... Bu ne biçim kapı? Bu ne acayip pencere, bu ne bobstil yapı? Bu ne laubalilik? Şehrin tam göbeğinde inci gibi bir eski hamam var: Çöplük. Asırlarca şehri yumuş yıkamış canım bir yapı. Yol için az kalsın yıkacaklarmış. Mermerlerini, kurnalarını sökmüşler ama çok şükür ecdat yapısı henüz ayakta, kubbeleri arasında incirler bitmiş melul mahzun durmakta. Şeftali bahçelerine gittik, yarısı hanı, yarısı olmuş bir miktar şeftali ve bir miktar da kazık yedik. Sonra Üçpınar adlı nefis bir çerkez köyüne gittik. Dağın yamacına dayanmış tertemiz evleri, gürül gürül sularıyla alfabelerdeki köylerden Güzel bir cami var, ama gel gör ki okulu yok. Bursa yapısı, emektar bir yaylı Üçpınar yollarında kahrımızı çekti. Yapan ustanın eli dert görmesin..

Gönen'de vaktiyle ipekçilik almış yürümüş, derken suni ipek gelmiş işler bozulmuş. Bu sene ilk defa olarak yer yer ufak çapta pamuk ekmişler. Şimdi pamuk fidelerinin başına çömelmiş, merakla bekliyorlar: Bakalım içinden nasıl bir kuş çıkacak diye! .. Pamuk tutarsa ne âlâ ama bu yıl bir de çeltiği deneyelim demişler, dere boyuna çeltik ekmişler, bak işte bu bir tutarsa değme keyfine... Düşünün Gönen'in biricik şansı kaplıcaları, bağı bahçesiyle bir sayfiye şehri olmak. Yerli yabancı seyyahlar akın ediyor, şifalı bir banyo, nefis bir şeftali kürü, efendime söyleyeyim sütlü bir mısır kebabı derken bir sivrisinek bulutudur havalanmış çeltik batağından.. Bela romatizmadan kurtulanlara püsküllü bir sıtmadır aşılanmış.

Adı Gönen'dir
Suyu yamandır
Çeltik ekmişler, dere boyuna
Tutmayagörsün
İşler dumandır.

DENİZ TÜRKÜSÜ

Marmara dediğin de nedir ki, yamru yumru bir fincan dolusu tuzlu su... İşte haritaya bak, denize benzer yeri yok, iki boğaz arasında bir tavşan yavrusu gibi ezilmiş kalmış. Deniz deyince insanın aklına Akdeniz gelir, Karadeniz gelir; Marmara'nın da sözü mü olur... Evet ama Erdek'ten mermer ocağıyla ün salmış, hatta yüzdüğü denize ad vermiş Marmara Adasına giderken aldı da bir rüzgâr. Sen misin Marmara'yı küçümseyen, mübarek başladı hindi gibi kabarmaya, derken işi azıttı; bizim posta takasının ensesine, yaradana sığınıp birbiri arkasından iki şamar aşkeyledi. Sen sağ, ben selamet; iki dalgayı da tepeden tırnağa giyindik. Bizim takanın iki misli dalgalar kocaman çoban köpekleri gibi peşimize düştüler. Yirmi kişi kadardık, çoluğu çocuğu ambara istif ettik, gücümüzün yettiği kadar öteye beriye tutunarak dağları savuşturduk. Takamızın kendinden büyük dalgalar arasında ne denlû kepaze olduğunu bir aynada görmek nasip oldu, şöyle ki: Bizim taka boyunda bir başkasına rastladık, üstelik yelken de açmıştı. Bizimki kadar yüklüydü, dev gibi dalgalar komşu takayı sırtlamış kaldırıyor, yolcular bir yumak gibi birbirlerine sarılmışlar, taka bir zaman, gül dalına bülbül konmuş misali sallanıyor, sonra bir an için gözden kayboluyor. Aynı kabın içinde olduğumuzu unutarak bir müddet hayretle onları seyre daldım. Denizin tadını onunla senlibenli olanlar çıkarıyor zahir. diye düşündüm. İnsan böyle bir denizi ancak yazın mayo ile karşılayabilir, fakat kışın? Erdek Adalar yolcularına Allah sabırlar versin.

Takadaki yolcular arasında ilkokuldan tutun da en yükseğine kadar çeşitli okul kademelerinden sözcüler vardı. Taka reisinin muavini olacak bir delikanlı, hepimizi birbirimize katan bir soru attı ortaya. Bir ortaokul talebesine sordu.

— Bursa ne yana düşeyi de bakayum baa?

Çocuk eliyle işaret edince Rizeli başladı gülmeye:

— Ula amma da ataysun ha, hiç Bursa oraya olur mi?...

Aramızda bir profesör, bir de doçent vardı, hepimiz çoktan pusulayı şaşırmıştık, bir yarımada, bir sahici ada, bir ada daha; bizim bildiğimiz Marmara haritasının çoktan iflahı kesilmişti. Bursa bize kalırsa Rumeli tarafına düşüyordu. Durumu inceledik ve şu acı sonuca vardık. Marmara Denizi hakkında ilkokuldan tut, fakülteye kadar hiçbirimizin ipe sapa gelir bilgimiz yoktu. Zaten bizim coğrafyamız, Gönen'den Erdek'e gelirken, kilometrelerce kara zeytin ormanlarına girince sıfırı tüketmişti. Güzel bir yolun ikiye böldüğü koyu gümüş dallı bir orman, tadına doyum olmayan bükülüşlerle denize kadar iniyordu. Marmara Adasının methini bir mimar arkadaştan duymuştum. Fakat Erdek'le civarının bu kadar cana yakın olduğundan haberim bile yoktu.

Memleket haritası babındaki cehaletimiz Marmara Adası sırtlarına çıkarken son haddine vardı. Adaya iner inmez adını duyduğumuz Altın Suyuna çıkıyorduk, adanın tepesine yakın bir yerde. Dört tanesi bir odayı ağzına kadar dolduracak kayalara tırmanırken, gözler bir kartal hışmı ile denize doğru havalanıyor. Deniz, en küçüğü bizim adaların topuna bedel adalar arasında dinlene dinlene açıldıkça açılıyor. Yanı başımızda bir uçurum, Marmara Adasını ortadan ikiye bölerek bir hızla saplanmış. Bir taş yuvarlıyoruz: Vınn... Bir keklik sürüsü. Dağın yamacında, en heybetli yerinde bir mabet, bir kale artığı. Paslı bir teneke parçasından sızan, şifalı olduğu söylenen sudan güçbela bir parça

içtikten sonra beş, on yaş daha genç kıyılara iniyoruz. En açık yeşilden en koyu yeşile, ebru ebru kıvrılan deniz yirmi, yirmi beş metreye kadar bağrını açıyor... Altın Suyunun içinde altın yoktu, ama kıyıdaki kumların içinde altın taneleri pırıl pırıl, kumu birkaç avuç eşeledik, billur gibi bir su sızmaya başladı. Adalı bir genç, «İçebilirsiniz, hem tatlı, hem soğuktur,» dedi. Korka korka dudaklarımızı değdirdik; herkes sevinçle bağırmaya başladı: Hem tatlı, hem soğuk. Zeytin ağaçlarının bu kadar kıyılara niçin sokulduğunu anlar gibi olduk. Marmara Adasında üç dört gün kaldık. Her gün birbirinden tatlı sürprizlerle karşılaştıkça içimizde orada yer satın almaya kalkanlar oldu. Adanın şenlenmesi için birçok yerleri bedava veriyorlarmış. Rumlar zamanında bu ada, bir cennetmiş, sonra bir zelzele gelmiş; adanın tadını kaçırmış. Şimdi ada bir parça kendine gelmeye başlamış.

Adanın öteki köylerini, mermer ocaklarını görmek nasip olmadı. Mevsim sonlarına gelmişiz, deniz pek yüz vermedi. İki balık konserve fabrikasıyla henüz işlemeye başlamayan buz fabrikasını gördük, bir de her sabah iskelede kurulan balık pazarını. Adada yerleşenlerin çoğu Trabzonlu, Rizeli. Balığa onlar çıkıyor, kayıklar iki tondan aşağı balıkla dönerse, «Bugün balıkta iş yok...» diyorlar. Benim gördüğüm kayıkların birisinde bin beş yüz kilo kadar sardalya, ötekinde bir o kadar kolyos vardı. Satış pek ateşli olmadı. Balıklar açık arttırmayla haraç mezat satıldı. İki vatandaş sabah sabah sarımsak gibi kokan Rum ve Yahudi şiveleriyle karşılaştılar. Kolyosları Musevi vatandaş kilosu yirmi beşten; sardalyaları da Rum vatandaş otuzdan aldılar. Bu aralık küçük bir kavgadır patladı. Âdetmiş, yerliler her sabah ellerine bir kap alarak balıkçılara sokuluyor ve balık henüz tartılmadan herkes bir miktar bedava balık ediniyor. Buna kimse ses çıkarmıyor. Fakat o gün yerlilerden biri, her nedense, bilhassa iri kolyoslar üzerine çalışmış. Henüz kendi malı olmadığı halde alıcı vatandaş küplere bindi:

— Niçin hep seçersin büyüklerini? Sanki yenmez mi küçükleri? Bozarsın vire malın mostrasını. diye avaz avaz bağırmaya başlayınca, balığın da, sabahın da keyfi kaçtı Yerli, okkalı bir küfürle birlikte balıkları tekrar kayığa savurdu gitti.

Sonra iskeledeki ulu çınarların dibinde oturduk, ada yerlilerinden en yaşlısı tatlı tatlı civar adalardan, balıktan, balıkçılıktan açtı. B'leri, P diye konuşuyor, bazı hikâyelere bizim hemşerilerden Faroslu reisi şahit gösteriyordu:

— En sonunda paktım olmayacak, sattım pütün ağları, takımları, ırıpları onların yerine keçi aldım..

Şimdi denizden elini ayağını çekmiş, bağı bahçesi, keçileriyle uğraşıyormuş ama aklı gene balıklarda kalmış:

— Eğer devlet baba himmet etmezse bizim balıkçılığımız hâlâ beş yüz sene önceki usuller, basit takımlarla yerinde saya saya sönüp gidecek. Bize her şeyden önce medeni malzeme lazım. Derin denizlere ulaşan ağlar lazım. Ağlarımız için iplik, ipliklerimiz için koruma araçları lazım. Günlük maişet derdi, hiçbirimize en yeni araçlardan faydalanma imkânı bırakmaz. Devlet yardımı olmasa bu sene tarlalarımızın verimi bu kadar bereketli olur muydu? Deniz de bir tarladır. Tarlayı sürmek için bilek yetişmediği gibi, denizden faydalanmak için de bir sandalla bir çift kürek kâfi gelmiyor. Adamızın çekirdekten yetişmiş birkaç gencini Avrupa'ya, suları bizim suları andıran İtalya'ya göndermek, en yeni araçları kullanabilmemiz için ne kadar yerinde olurdu.

Görmüş, geçirmiş yerli; ağlardan, ipliklerden, balıklardan o kadar büyük bir muhabbetle konuştuki, o aralık kıyıda kızarmaya başlayan sardalyaların kokusu bir kat daha sardı. Adalının bir sözü, ne zamandan beri tasarladığım fakat bir türlü söylemeye cesaret edemediğim Deniz şiirinin paslanmaya yüz tutan çarklarından birine değdi. O gün, bugün dilimin ucunu «Deniz dediğin bir tarladır,» sözü

aşındırmaya başladı. Adalı denizden, denizin dibinden bahsederken, tütün kesesinden, evinin bir odasından konuşur gibi rahattı. Onu dinlerken dibi görünen denizleri seyrederken tattığım coşturucu sevinci duydum. Utanmasam ona, «Deniz dediğin bir tarladır,» sözünü yüzlerce defa tekrarlatır ve bu sözün aydınlığında Deniz türküsünü bir nefeste söylerdim. Bu türküyü seve seve Marmara Adasının emekli balıkçısı, sana, Mustafa Toksöz'e sunuyorum:

Deniz dediğin bir tarladır
Gülü gül, dikeni diken, tohumu tohum
Toprak gibi verimli, toprak gibi cömert
Betine bereketine kurban olduğum

Deniz dediğin bir tarladır
Uçsuz bucaksız bir tarla
Göbeği insanlarla kesilmiş
Çilesi insanlarla

Deniz dediğin bir tarladır
Sözü pek, eli ağır
Dost gibi güldürür insanı
Dost gibi ağlatır.

Deniz dediğin bir tarladır
Anadır, babadır, kardeştir
İnsan eline hasret
İnsan eli değer değmez ürperir sevincinden
Binbir yerinden çatlar sevincinden
Nesi var, nesi yok çıkarır verir,
İnsan eli değmemiş denizlere bir damla alınteri
Bulutlar dolusu rahmetten mubarektir.

Deniz dediğin bir tarladır
Bulutlar, güneşler dibindedir
Geceler gündüzler dibindedir
Yıldızlar mevsimler dibindedir
Zifiri karanlık güller açılır dibinde
Bağlar, bahçeler kat kat, katmer katmer, deste deste

Bağlar, bahçeler zifiri karanlık güller
İnsan eline hasret beklemekte.

Deniz dediğin bir tarladır
Kapılar açılır içinde kapılar
Bitip tükenmiyen bereket kapıları
Balıklar akıp gider bölük bölük tabur tabur
Alı al moru mor sarısı sarı.
.....
Deniz dediğin bir tarladır
Üstünde başı boş bir ruzigâr
Gönlünce at oynatır
Üstünde bir avuç tuzlu köpük
İçinde milyonlarca yürek
Milyonlarca öpücük
Bir insan eli arar konacak
Bir insan eli muhkem, sıcak.

Heyy benim
Boydan boya cömert denizlerle çevrili
Güzel memleketim
Bu yaz tenha denizlerinde yıkandım
İnsan eli değmemiş ormanlar gibi vahşi
Dağ başında unutulmuş küçük kundaklar gibi yetim.

ÂŞIK VEYSEL'E SELAM

İki gözünde iki zindan
On parmağında on çeşme nur
Yüreği yanmış tutuşmuş
Sıvas'tan bir âşık gelir.

Kara diken tırmalama yüzünü
Delipoyraz köstekleme hızını
Dağlar taşlar incitmeyin dizini
Yedisinde kaybetmiş iki gözünü
Sıvas'tan Âşık Veysel gelir.

Sekizinde düzenlemiş sazını
Dokuzunda düşmüş garip yollara
Sazına banmış sözünü
Acısını, sızısını ekmeğine katık etmiş
Pençe vurup sarı teli inletmiş
Dağlar çiçek açmış Veysel dert açmış
Elinde sazı var dut dalından
Bir kara gün dostu tutmuş elinden
Dağlar taşlar hoşnut kalmış dilinden
Yol verin ağalar yol verin beyler
Bu gelene Veysel derler.

Saz petek misali, söz de bir arı
Beraber uğraşıp yapmışlar balı
Veysel bu sırra mazhar olmuş
İki sanat bir gönülde birleşmiş
Samanlık seyran olmuş.

Ama sadece sanat sevgisi mi dersin
Veysel'i Veysel eden?
Usta olmak yeter mi dersin sazın sapına kadar?
İşin içinde zokayı yemek var
Yedisinde kaybetmese iki gözü

Ne tadı kalırdı şu beytin ne tuzu:
Kuş olsaydın kurtulmazdın elimden
Eğer görse idim göz ile seni...

Eskiden üzümünü yer bağını sormazdık. Ama üzümün bu çeşidinden öyle acayip dertlere duçar olduk ki dilimiz yandı. Bugün sanat pazarında satılan üzümün yalnız bağını değil, bahçıvanını, onun da gelmişini geçmişini hatta geleceğini merak ediyoruz. Bundan yirmi beş sene evvel mektepte bize bir sürü şiir ezberletmişlerdi. Bu üzümlerin hangi bağlardan geldiğini incelemek o zamanlar bize düşmezdi. Gel zaman git zaman, bu acayip meyveleri yetiştiren bağları tanıdık. Meğer bize üzüm diye yedirdikleri yüzünüze güller kabak çekirdeği değil miymiş?..

Üzümü yiyip bağını sormadıkça, sanat eserinin yanı başında insanı aramadıkça, daha sittin sene Yunus'un mezarına bir top çiçek, Karacaoğlan'a bir demet gül, Köroğlu'na bir merhaba sunmak hiçbirimize nasip olmayacak.

Âşık Veysel'i yakından tanıdığım zaman telaş içindeydim. Delicesine sevdiğim isimsiz, sahipsiz köy türkülerimizden birinin adamını, bulmuştum. Ona bakarak öteki sevgili türkülerin insanları hakkında bir fikir edindim. Veysel her şeyden önce sahici idi, yani: «Yedisinde kaybettim gözümü» derken gözünden kastettiği sevgili yahut ona benzer bir şey değil adıyla sanıyla kendi gözleriydi.

Ünlü bir şairimiz çıkmış, içerisinde gerçeğin zerresine rastlanmayan yüzlerce kitap karıştırdıktan sonra şöyle korkunç bir hükme varmış:

Aldanma ki şair sözü elbette yalandır.

Aldanmanın acayip «ki'sine, elbette'nin» yersizliğine rağmen şiirimiz bu hükmü giymiş, kimse kalkıp da; sıktı yahut bol geldi demeyiş. Gerçeği daha iyi belirtebilmek için harekete geçen tasarlama gücüne can kurban, ama bugünkü anlam, dalga geçmenin bir başka türlüsü olan hayal etmek,

hayal âlemine dalmaktan illallah... Sözün burasında bir bilirkişi çıkar der ki:

— Peki ama dereyi görmeden paçayı sıvamasını bilenlere, denizi görmeden en güzel deniz şiirini yazan Rimbaud'lara ne buyurulur? Cevap:

— Hay yazmaz olaydı... Bu şiir yüzünden az çekmedik... Ömründe muz yememiş olanlar muzdan, köpek yüzü görmeyenler kuduzdan bahsettiler. Hem o deniz şiirinin adını değiştir de hafakan olmadı, sayıklama yap, bak hiç oralı olacak mı? Deniz deyince benim aklıma Rimbaud'un denizi değil, Halikarnas Balıkçısı'nın sahici denizi geliyor, bir de Mobidyk: Melville'in beyaz balinası. Mobidyk...

Kusura bakma Âşık Veysel, bak gene nereden kalktık, nereye geldik. Şunu söylemek istiyordum. Hayal meyalden bıkmış, sahiciye susamışız. Senin şiirini sadece güzel olduğu için değil, gerçek olduğu için seviyoruz. Bilirkişi durur mu? Bak ne diyor.

— Daha demin muz görmeden, muzdan, deniz görmeden, denizden bahsedenlere veriştirdiniz. Şimdi de bize 7 yaşından beri dünyamızı göremeyen bir şairin görüş kuvvetinden, gerçek kudretinden dem vuruyorsunuz. Nasıl oluyor da Veysel'in görmediği şeylerden bahsetmesine katlanıyor, üstelik onlara sahici diyebiliyorsunuz?

İğnesini şairimizin en zayıf tarafına sapladığını sanan bilirkişiye evvela şu mısraı tekrarlardık.

Kuş olsaydın kurtulamazdın elimden
Eğer görseydim göz ile seni

Eğer bunun tadını çıkaramazsa kusura bakmasın, arkasından belalı bir atasözü geliyor, şöyle ki.

Eğer bakmakla olsaydı it kasap olurdu.

Bakmakla, görmek, görmekle duymak arasındaki ufak tefek farkları bu kadar zalimce açıklayan söz az bulunur.

Âşık Veysel'in şiirini tadarken onda sazın aldığı yeri düşündüm. Bizim çeşitli kâğıtlar üstüne on binlerce basılan şiirlerimiz hâlâ köylerimize kadar ulaşmazken, onun mısralarını köyden bize uçurup getiren kuvvetin adı sazdı. Köy kahvesinin dört duvarı arasında eriyip gitmeye mahkûm olan şiir bir kere sazın sırtına binmeyegörsün, soluğu memleketin öteki ucunda alıyor. Bir tek sanat vardır; o da müziktir, diyenlerin kulakları çınlasın... Veysel'in elindeki dut dalından yapıldığını öğrendiğimiz saz olmasaydı, onun şiirini bize kim ulaştıracaktı? Veysel'in şahsında biz üç değerli sanatkârı bir çırpıda selamlıyoruz

Şair Veysel bir, besteleyen Veysel iki, saz çalan Veysel üç.

Herkesin bildiği bu Veysellere onu yakından tanıyanların ilave ettikleri bir Veysel daha var ki ötekilerden hiç de aşağı kalmaz: Güzel konuşan Veysel.

Fıkralarını öyle yerinde kondurur, öyle biçimine getirir ki, değme keyfine, işte bir tanesi: Veysel büyük şehirlerden birinde bir bilirkişiye misafir olur. Bu zat ona izzeti ikram eder, buna karşılık da Âşıktan birçok türkü derler, notlar alır, ayrılırken ileride yolu düşerse muhakkak gene kendisine uğramasını sıkı sıkı tembih eder. Aradan bir sene geçer, Veysel'in şehre işi düşünce bilirkişiye bir uğrayalım der. Âşığı misafir odasında saatlerce bekletirler, ha geldi, ha geleçek derken bilirkişi kendi işlerine dalar, Veysel'i unutur gider. Bize saatlerce boşuboşuna beklemenin sıkıntısını anlattı, dayanamadık.

— Peki ama geçen sene sana bu kadar itibar etmişti, nasıl oluyor da bu sefer böyle boş verdi? deyince:

— Niye mi? Bakın size bir hikâye anlatayım dedi. Bir padişahın eline dünyanın en kocaman zümrüdü geçmiş, ama kusurlu. İçinde bir kıl varmış. Bu kıl yüzünden zümrüt sahici değerini bulamamış. Bütün kuyumculara danışmışlar, nafile. Zümrüdü hırpalamadan kılın çıkarılması imkânsız. Derken bir

küçük kara böcek peyda olmuş, böcek diliyle demiş ki: Eğer beni kırk gün kırk gece bu zümrüdle karanlık bir odada yalnız bırakırsanız onu hiç incitmeden, yağdan kıl çeker gibi o kılı çeker çıkarırım. Kabul etmişler, böcekle zümrüdü bir kutuya kapatıp mahzene atmışlar. Kırk gün sonra açmışlar, bakmışlar ki kıl olduğu gibi zümrüdün içinde duruyor. Gazaba gelmişler:

— Bire mendebur kara böcek, sen bizimle alay mı edersin, demişler, böcek hiç oralı olmamış, sadece:

— Ben alacağımı aldım, siz de başınızın çaresine bakın, demiş ve havalanmış. Bir de bakmışlar ki kara böceğin kuyruk sokumunda bir pırıltıdır gidiyor. Meğer kara böcek ateşböcekliğine terfi etmiş, zümrüdün kılını değil, parıltısını emmiş.

Serde ressamlık olduğu için Veysel'le konuşurken dönüp dolaşıp bahsi renklere döktük: Ekmeğin rengini hatırlıyor musun âşık dedim, hayır dedi. Tuzun rengini? Hayır, dedi. İneklerin, mandaların, öküzün? Hayır, dedi. Dağların taşların, böceklerin, kuşların rengini? Hayal meyal, dedi. Toprağın rengini? Hayır, dedi. Kanın rengini deyince biraz düşündü: Hatırlıyorum, dedi... Altı yaşında vardım, babamın kafa kâğıdında kırmızı mürekkeple yazılmış bir satır yazı vardı, kan o renkte idi.

Biz Veysel'le konuşurken radyoda gayet mülayim bir sesle: Çeşmanı o mehveşin eladır şarkısı başladı. Veysel'e tekrarladım: Çeşmanı o mehveşin ela imiş. Âşık sen ne dersin? Veysel dikkatle doğruldu: Bir şey mi buyurdunuz, dedi. Sonra elbirliği ile mehveşin çeşmanını inceledik. Çeşmenin hatırı için çeşmanı sineye çektik ama şu kör olası mehveşi allem ettik, kallem ettik, bir türlü bir şeye benzetemedik.

FOSFORLU CEVRİYE, YAHUT SANATLAR EL ELE VERİNCE

Geçen yaz bir türkü ile beraber seyahate çıktık!.. Türkü Galata'dan bizimle aynı vapura bindi. Marmara'yı geçerken bütün vapura sirayet etti. Onun ilk iskeleye nasıl atladığını, ötekilere nasıl sıçradığını gözlerimle gördüm.

İzmir'e vardık ki ne görelim! İskelede bir hamalın dudaklarının arasında. Bir şoförün ıslığında, «Fosforlu Cevriyem!..» O bizden önce İzmir'e varmış! Çeşme plajına gidelim dedik, o daha evvel davrandı, şoförün yanına yerleşti. Dört beş saat muhtelif seslerden onu dinledik. Çeşme'de aynı sirayet. Hey Allahım! Hangi taşı kaldırsam altından Fosforlum çıkıyor.

Karakolda ayna var ayna var
Kız kolunda damga var.

İzmir'den Bursa'ya, Bursa'dan kazalara, köylere geçtim. Türkü akılları durduracak bir soğukkanlılıkla, köyden köye, kasabadan kasabaya akıp gidiyordu.

Onu bazı yerlerde tanınmayacak kıyafetlerde gördüm. Kelimeleri altüst olmuş. Araya olmayacak mısralar karışmış. Bestesine, bambaşka sesler yerleşmiş, kafiyeleri perişan, fakat fosforlu olmasına fosforlu!

İlkönce bu müthiş sirayet kudretinin sırrını fosfor kelimesinde aramak lazım, diye düşündüm. Öy-

le ya, bu kelime türküye bir çeşni veriyor. Fosforlu saat bu kelimeyi dilimizin köşesine bucağına kadar götürmüş, yerleştirmiş. Kelimeyi dişimize vurmuşuz, beğenmişiz, saklamışız. Benimsemişiz amma saatin sayesinde. Saatinden ayrı düşmüş bir fosfor kelimesi ancak mektep kitaplarında barınabilirdi. Fakat nasıl olmuş da kelime bu türküye babasının evi gibi yerleşmiş, ona adım ve tadını vermiş?

Evet, bazı kelimelerde muhakkak bir sıçrama, bir dilden dile kolayca kayma hassası var. Fakat yalnız başına bir tek kelimecik ne iş görebilir?

Bir tek kelimenin yalnız başına bir haftada Türkiye'yi dolaşmak haddine mi düşmüş? Keramet, ne fosforda, ne Cevriye'de, ne de Fosforlu Cevriye'de. Keramet; ne güftede, ne bestede. Keramet; iki sanatın el ele vermesinde.

Fosforlum türküsünün güftesinde, halk türkülerinden derme çatma beyitler var, beste de öyle. O da yalnız başına kendisini koruyamayacak kadar cılız bir şey. Bunlardan herhangi birisi tek başına kalsa Anadolu'yu dolaşması şöyle dursun, bir evden başka bir eve atlayamazdı.

Yani, ne bu güftedeki şiirde böyle bir yürek, ne de bu bestede bu kadar uzun bir nefes var.

Fakat bu iki mütevazi mahluk bir türkü çatısı altında gelin güvey olmuşlar, onlar ermişler muratlarına. Hem öyle ermişler ki, gelin güveyden daha ileri gitmişler, bir tek vücut olmuşlar.

Yalnız başlarına yaşamaya hiç de takatları olmadığı halde birleştikleri zaman yepyeni bir hayatiyete kavuşmuşlar.

Beş on gün içinde memleketimizin henüz gazete yüzü görmeyen köylerine kadar işleyebilmek, bu kadar büyük bir kolaylıkla dağılmak, yayılmak! Böyle bir seyahati hangi sanat eseri, hangi sanatkâr arzu etmez?

Hakiki sanat eseri yaşamaya, uzun ömre, büyük kalabalığa er geç ulaşmaya mahkûmdur. Fakat

büyük kalabalığa varana kadar sanat eserinin başına gelenler pişmiş tavuğun başına bile gelmemiştir!

Hele mezkûr şaheser kardeş sanatlardan bir veya birkaç tanesinin yardımına mazhar olmamış ise onun, henüz ışığı bize kadar gelmemiş olan yıldızlara benzediğinin resmidir!...

Hiçbir memlekette, hiçbir devirde bir sanat yalnız başına sivrilmemiştir. Kardeş sanatlardan birisiyle yüzde yüz anlaşmadıkça, onlardan birisi içerisinde erimedikçe bir sanat eseri yaşamak hakkından mahrumdur; kısır kalmaya mahkûmdur.

Bu gidişle fosforlum türküsü ile memleket değil, bütün müzeleri, mabetleri, sarayları, operaları ve kütüphaneleri bir bir dolaşmaya çıkacağız.

El ele veren sanatları, birbirleri içerisinde eridikçe hakiki sanat ömrüne kavuşan eserleri birer birer gözden geçirmek! Ne muazzam bir seyahat.

Müzikle dansı, müzikle şiiri, müzikle mimariyi, evvela ikişer ikişer düşünmek, bunların birbirlerine verdikleri değeri hesaplamak. Daha sonra onların hepsini bir arada bir çatı altında toplamalarından doğan cümbüşü tasarlamak.

Resimle şiiri, resimle heykeli, resimle mimariyi, yer yer aynı yapı içinde erimiş görmek. Bu yol bizi daima sanatın en kudretli çağlarına çıkartacak.

İşin bu tarafını sanat tarihçilerine havale edip biz yine Fosforlu Cevriye'ye gelelim.

Evet dostlar! Bu derme çatma türkü hâlâ fır dönüyor. Hâlâ biraz daha derinliğine işleyip gidiyor. Fosforlum böyle gidedursun, onun güftesindeki şiiri gölgede bırakacak tosun gibi şiirler bilirim ki yaldızlı ciltler içerisinde kara kara düşüncelere dalmışlardır. Onlar da kitaptan dışarı fırlamak, güneşe kavuşmak için can atıyorlar; nice mısralar bilirim ki derin derin içlerini çekiyor ve şöyle dert yanıyorlar:

— Keşki bizi binlerce nüsha basacakları yerde şöyle ağız tadıyla besteleyip boşluğa salıverselerdi.

Biz de bestenin cömert kanatları üstünde havalansaydık, Fosforlu Cevriye'nin lafı mı olurdu?

Üsküdar'dan girmemizle, Van'dan çıkmamız bir olurdu.

Ne mutlu saz şairlerinin dudaklarından dökülen güzel mısralara. Onlar hemen, hem de ne büyük bir hızla hayata atılıyorlar.

— Canım Karacaoğlan nerdesin?

— Âşık Veysel'e sor! diyor. İşte Âşık Veysel halis bir saz şairi. Dilinde şiir, elinde saz.

Onu bütün memleket biliyor, seviyor, arıyor. Âşık Veysel şiir yazıyor, besteliyor, sonra da alıp sazı çalıyor.

Geçenlerde bir de şiir kitabı çıkmıştı. Fakat onun türkülerinin eriştiği memleket köşelerine kitabının varması için belki bir asır lazım gelecek. Şiir kitapları az gittiler, uz gittiler bir de arkalarına baktılar ki bir arpa boyu yol gittiler!. Halbuki bir türküye atladı Fosforlu Cevriye ve çoktan hudutlarımızdan aştı, gitti. Darısı dost mısralar, dost eserler başına.

KARADAYIYA MEKTUP

Bursa'nın Orhaneli kazasının
Çöreler köyünden Karadayı
Acep böyle yazsam zarfın üstüne
Postalar iletir mi ona
Benim altı yıldır cepte taşınmış
Kenarları püskül püskül aşınmış merhabayı
Kusura bakma Karadayı
Nasılsa bir yerde unutmuşum
Senin çoban armağanı nikel tabakayı
Ama o ince belli, kınalı çilli su kabakları
Hâlâ masamın üstünde durur
Sallandıkça çın çın öter çekirdekleri
Bunlardan bir tanesini
Köy mektebinde öğretmen kardeşime verdim
Bütün yaz su kabaklarıyla donandı bahçesi
Bir çekirdek verdik bir bahçe doldu
Can sağlığı bundan ötesi
Ama diyeceğim o değil Karadayı
Sene bin dokuz yüz kırk altıydı
Aylardan ağustos ayı
Senin bende asıl şu sözün kaldı:
Bana öyle bir öğretmen gönder ki
Hem ölü yıkasın
Hem teravi kıldırsın
Hem eski yazıyı sökdürtsün
Hem yenisini belletsin
Bizim köy otuz beş hane
Birden fazla hocayı neylesin netsin?

Evet sene 1946, mevsim yazdı, Bursa'nın yeşili bazen mavi, bazen mordu ama minareler bembeyazdı. Çarşıda şeftaliler yumruk yumruk kabarıyor,

karpuzlar ateş alev yanıyor, erikler en açık yeşilden en koyu mora dayanıyor, insanın yalnız eline yüzüne değil adımlarına, içine bir meyve balıdır bulaşıyordu. O eyyam hükümetin ressamlar için tertiplediği yurt gezilerine katılmıştık. Bir ay kadar Bursa'nın her yanında resim yaptık, sonunda han avlularına dadandık. Bir de gördük ki bizi Bursa'da saran, ne han, ne hamam, ne dükkân. Bizi mıknatıs gibi boyuna kendine çeken hep o rengârenk köylüler. Bursa hanlarında rastladığım köylü çeşidini Anadolu'nun hiçbir tarafında böyle toplu bir halde görmek nasip olmamıştı.

Bunların arasında dünyanın en gürbüz, en sevimli, en cana yakın insanlarını, yanı başlarında da insanın yüreğini söken iflah olmaz hastaları, yaralıları, sıtmalıları gördüm. Bizim memleketimiz ne bazı zifiri karanlık yüreklilerin ileri sürdükleri gibi sadece zindan, ne de yürek yerine krizantem takılmış alacakaranlık kafaların uydurdukları gibi safi gülistandı. Biz memleketimizin her yanında zindanla gülistanı koyun koyuna, bir çekirdekte, bir salkımda, bir çalıda, bir çırpıda gördük. Köyümüzü, köylümüzü yakından tanıdıkça bir elma şiiridir dilimde dal budak sardı:

Benim memleketim kocaman bir elmadır
Bir yanı aktır neyleyim bir yanı karadır
Canımız çekirdek misali içinde
Aklımız fikrimiz dalındadır.

Bursa hanlarındaki köylü akını bir köyden değil, çeşitli köylerden geliyordu. Zamanın valisine en renkli yerli kıyafetleri nerede bulabileceğimizi danıştık. Bize Orhaneli kazasına gitmemizi tavsiye etti. Hikâyesini ancak Orhan Kemal'in kaleme alabileceği müthiş bir otobüs yolculuğundan sonra Orhaneli'ne vardık. Oradan da bizi Çöreler köyüne gönderdiler. Bir şeker bayramının ikinci günüydü, Çöreler köyü muhtarına misafir olduk. Yollarda akılları durduracak kadar güzel elbiseler giymiş

genç kızlar bizleri görür görmez çil yavrusu gibi dağıldılar. Biz de ancak bazı delikanlılardan ve küçük çocuklardan krokiler çizebildik. Çocuklar arasında günde üç çeşit elbise giyenler vardı, bu bolluğun sebebini öğrendik; gayet kolay, aralarında birkaç saat için değiştiriyorlar, herkesin gönlü oluyor. Köyün sevimli, yeni sıvanmış bir camii, yanı başında minicik bir okulu vardı. Ama okulun öğretmeni yoktu. Hatırlıyor musun Karadayı sana o zaman sizin köyden köy enstitüsüne giden var mı diye sormuştum. Yüzüme tahaf tuhaf bakmış ve:

— Bizde köy enstitüsüne çocuk gönderecek göz var mı bey, demiş, arkasından senin öğretmenin ölü yıkamasını bilir mi diye beni şaşırtmıştın. O zamanlar üç kardeşim de köy enstitülerinde çalışıyorlardı. Ben de yolum düştükçe bu okulların nasıl kurulduğunu, nasıl çalıştıklarını görüyor, iftihar ediyordum. Fakat bu okullarda yetişen öğretmenlerin bir gün ölü yıkamaya çağırılacakları aklıma gelmemişti. Enstitülerde yetişenler ölülerle değil, dirilerle uğraşacaklardı, köyü kalkındıracak, kültürü sağlayacaklar, bir etüvün ne demek olduğunu bilecek, icabında kendi elleriyle kurabileceklerdi. Fakat teraviyi kim kıldıracak, din işlerine kim çekidüzen verecekti? Her köy camiine aklı başında bir hoca, her köy okuluna çakı gibi bir öğretmen yetiştirmek kolay mıydı? Seçmek zorunda kalınca, hangisini seçmek gerekti? Köy enstitülerini kuranlar bu gerçeği acaba nasıl karşılayacaklardı, derken bir acayip rüzgârdır esti. Çok geç de olsa köyümüz, köylümüzle ilgilenmeye başlayan aydınlara,

— Siz kendi işinizle uğraşırsanız daha iyi olur, denildi. Bu okulları dişleri, tırnakları, yürekleriyle kuranların sağ omuzlarına sarımsak, sol omuzlarına soğan takıldı. İşte böyle Karadayı... Belki bu yazıyı yazdığıma kızanlar olacak.

— Sen de elinin boyası, paleti ile ne diye köyden, köylüden dem vuruyorsun, diye sitem edecekler, ama gel gör ki benim işim gücüm nakış, nakışın âlâsını da benim köylüm yapmış. Benim bir kanadım da şiir, ağababası da benim köyümde söylenir.

Güya Karadayıya biraz da İstanbul'dan bahsedecektim. Tuhaf tesadüf dün tam üç yerde hep Karadayıyı hatırladım, ikisi Tophane'nin Karabaş Mahallesinde bir defa da 952 modeli bir dolmuşta Tophane'de Karabaş Camiinin yanı başında, çarşının ortasında orta yaşlı bir adam gördüm, önünde yedi sekiz yaşlarında bir çocuk, çocuğun önünde bir rahle, rahlenin üstünde Arapça bir cüz, çocuk ha bire ezberliyor, babası yahut hocası olacak hazret memnun, komşular memnun, yalnız bir öğretmen gördüm mahzun; kulakları çınlasın dedi Atatürk'ün.

Sonra aynı semtte bir kahvenin önünde oturduk, öğle namazı; Karabaş minaresinde ezan okunuyordu, orta halli bir ses ama duyuluyordu, derken kahvenin hoparlörü gürledi, müthiş bir ses, plakta ezan söyleniyordu. hoparlör küçük minaredeki ezan sesini sildi süpürdü. Acaba müezzinin işini kolaylaştırmak için mi bu plağı koymuşlardı, yoksa kızdırmak için mi anlayamadım, fakat bir yandan tavla oynanırken, bir yandan kâğıt oynanırken, düşeşler, dubaralar, beye sade, şekerli, bir, naraları atılırken kahvenin içinden fışkıran bu ezan sesi beni bir hayli şaşırttı. Bu hususta yalnız değildim, o civarda iş aramak için dolaşan köylüler de donup kalmışlardı. Kahveci plağı ile ne kadar övünse yeriydi.

— Ses değil, canına yandığım kızılcık sopası diyenler oldu.

— Kim söylemiş? Bu ne ses yahu?

— Hafız Abadeddin.

— Yaşa Hafız Abadeddin, ama bizim müezzini de berbad ettin...

Daha sonradan Tophane'den gıcır gıcır bir dolmuşa bindik... Herhalde bugün piyasaya çıkmış olacak pırıl pırıl. Hele direksiyonun yanı başındaki teşkilat insanın müthiş gözünü alıyor. Bunlar arasında en göze çarpacak yere boncuklu, sarımsaklı bir yazı. Maşallah, onun yanı başında bir avuç boyunda bir: Ya hafazanallah, biraz daha ötede güzel bir talikle bir Bismillah, sonra minicik bir madeni

çerçeve içinde bir Kuranı Kerim. Ne dini bütün bir şoför, aşk olsun, demeye kalmadı önümüze bir hamal düştü. Sırtında ezici bir yük, iki büklüm canı burnundan şıpır şıpır damlıyor. Yol kapandı, bizim dini bütün şoför sabırsızlanmaya başladı, sol eliyle arabanın tavanını güm güm yumrukladı nafile, hamal yükün altında manevra kabiliyetini kaybetmiş, işte o zaman bizim dini bütün şoför, yanı başındaki bütün dini öğütleri unuttu.

— Hay dinini, imanını, sülâlesini, mezhebini diye başladı; anasında, avradında karar kıldı. Öyle canı gönülden küfrediyordu ki, dolmuştaki beş kişiden hiçbiri,

— Atma şoför, din kardeşiyiz, diyemedik gitti. İşte böyle Karadayı...

MÜRŞÜDÜN EVİ

Ankara köylülerinden birisi şehri alıcı gözü ile güzelce dolaşmış. Akşama bizim dostlardan birisine misafir olmuş. Dost sormuş.

— Bugün bütün Ankara'yı dolaştın. Bir sürü yapı gördün, bunlardan en çok hangisini beğendin?

Köylü bir parça düşündükten sonra, kesin bir kararla:

— Mürşüdün evini!. demiş. Hani canım, şu Ulus'tan Yenişehir'e doğru giderken, üstünden tren geçen köprüye varmadan sol koldaki büyük yapı. Çatısına yakın bir yerde gözüme bir Mürşit yazısı ilişti. Mürşüdün yapısı olacak.

Biz daha kısaca tarif edelim. Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi binası. Köylü en çok bu yapıyı sevmiş. Mürşüde gelince, bu yapının alnının ortasında bir yerde Atatürk'ün:

En hakiki mürşit: İlimdir.

sözü kazılıdır. Köylü bu yazı içinde nasıl olmuşsa bir tek Mürşit kelimesini heceleyebilmiş!.. Uzun zaman fakültenin adı: Mürşidin evi oldu. Mürşidin evini yapan mimarı tanımıştım. Brüno Tavt. Akademide mimarlık bölümü şefi idi. Yanılmıyorsam 1936'da memleketimize gelmişti. Sessiz sadasız, zayıf nahif, ama arı gibi çalışkan bir adamdı. O zamanlar altmış yaşlarında görünüyordu. Maarif Vekâletinin Akademideki inşaat bürosunda da ayrıca çalıştığını duyardım. Trabzon'a çok güzel bir lise ve mükemmel bir hastane yaptığını söylediler. Çok meşgul bir insan olduğu için Fransızca ile de arası pek hoş olmadığından kendisiyle daha yakın-

dan görüşemediğime şimdi üzülüyorum. Tavt İstanbul'da öldü ve kendi isteğiyle bir Türk mezarlığını seçti. O zamanlar Burhan Toprak'ın himmetiyle bu değerli mimarın bir kitabı dilimize çevrilmişti. Akademi salonlarının en büyüğünü baştanbaşa kaplayan sergisinde Tavt'ın dünya çapında bir sanatkâr olduğunu görmüştük. Çeşitli maketler, eserlerinin fotoğrafları teşhir ediliyordu. Bu kocaman sergiden benim aklımda ne kalsa beğenirsiniz? Kamıştan küçücük bir kol düğmesi! Japonya'da çalıştığı zamanlar çeşitli kamışlarla bağladığı dostluğun bir hatırası olacak. İstanbul'da, Ortaköy'deki büyük bahçenin içinde oturduğu eve bir kat çıktığını ve bunu bir Çin üslubunda işlediğini duymuştum. Yakından görmek nasip olmadı.

Tavt'ı Akademide, şimdi yerine yenisi yapılan binadaki büyük salonun sütunlarını boyatırken görmüştüm. Aklımda kaldığına göre bu sütunları dört beş defa yeniden boyattı. Tavan, sütun başlıkları, sütunların kendi rengi birkaç defa çeşitli renklere bulandılar. Nihayet tasarladığını bulmuş olmalı ki, son renk kabul edildi. Birkaç gün evvel Tavt'ı yakından tanıyan bir hemşerisinden bu boyalara dair hoş bir hatıra dinledim:

Tavt o zamanki müdür odasının da tavanını istediği renklere boyamış. Fıstıkyeşili yanında, aynı koyulukta bir çingenepembesi. Aynı düzende bir mavi. Tavanda ömründe böyle renkler görmeye alışmamış olan müdürün aklı başından gitmiş:

— Aman üstat! Derhal bunları sildir. Yerine daha ağırbaşlı bir şeyler ara, diye tutturmuş. Tavt,

— Bir şartla! demiş. Ben şunu iddia ediyorum. Bu renkler birbirleriyle gayet iyi geçiniyorlar. Hiçbir gözü rahatsız etmeyeceklerine inanıyorum. Onları bu yüzden seçtim. Bana iki gün müsaade edin. Sizi ziyarete gelenler odanızdan çıktıktan sonra onlara tavandaki renkleri görüp görmediklerini soracağız. Eğer renkleri görmüşlerse mesele yok. Tavanı yeni baştan istediğiniz renge boyarız. Eğer farkına varmamışlarsa, mesele yok, renkler yerli yerine oturmuş demektir.

Rivayete göre iki gün içerisinde odaya girip çıkanlara sormuşlar. Hiç kimse renklerin farkına bile varmamış.

Kıssadan hisse:

Bir yapı ile iyi geçinmek isteyen renk her şeyden önce susmasını ve sözü yapıya bırakmasını bilmeli, eğer renk:

— Hey bana bakın yahu!. Beni görmeden nereye gidiyorsunuz diye, avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı mı, binadan kapı dışarı edildiğinin resmidir!..

Acaba bizim mimarlarımız aynı tasalarla mı yaptıkları binalara resim koydurmazlar? Niçin bizim devlet eli ile yapılan yapılarımızda ressam eli dolaşmaz? Niçin ressamlarımızla mimarlarımız aynı Akademinin çatısı içinde yetişirler de hayata atıldıkları zaman birbirlerini kaybederler? Mimarlarımız ressamlarımızdan yapılara perçinleşmiş, yapının demirbaşı sayılacak eserler istemedikçe bizde resim sanatı kök salamayacak. Bu gerçeği bu gazetenin sütunlarında birkaç defa tekrarladık.

Mimarlarımızın sesimize kulak kabartmadıklarını şu son günlerde bir kere daha acı acı duyduk. Dört beş gün evvel bir ressam arkadaşla Ankara'da Anıtkabr'e gittik. Bazı Akademi talebelerinin burada tavan nakışları yapmak üzere angaje edildiklerini duymuştuk. Neler yaptıklarını merak ediyorduk. Temmuz güneşi kızgın bir tencere kapağı gibi başımızın üstüne abanmış. Anıtkabr'in tadına doyum olmayan Kavaklı yolundan ilerliyoruz. Sahicilerini değil Ankara'nın Türkiye'nin en güzel müzesi diyebileceğim Eti müzesinde görüp hayran olduğumuz Eti aslanları yavaş yavaş kavaklı yola dizilmeye başlıyor. Bu aslanlardan ayrıca bir yazıda bahsetmek istiyorum. 1953 senesinde herhangi bir müzedeki eseri olduğu gibi taklit ederek ortaya koymak ne iştir? Evet kötü bir orijinal yapmaktan hayırlıdır, ama, amasını sonra inceleriz.

Kavaklı yol bitti. Biter bitmez gözlerimiz yanmaya başladı. Temmuz güneşi Anıtkabr'in avlusu diyeceğimiz meydanına çarpıyor, binbir parçaya bölünüyor ve bu parçalar insanın gözünü kezzap gibi yakıyor. Bakıyoruz, mimar bu avluya renkli taşlar da serpmiş. Tatsız tuzsuz da olsa bir mozaik nakşı tutturmuş. Fakat bir futbol sahası boyundaki taş avluda güneş har vurup harman savuruyor. Biz ressam arkadaşla: «Bu avluya sarf edilen taşları, niçin bir ressam arkadaşa seçtirmediler? Niçin mimar bir ressama danışmadı? Aynı taşlarla, aynı emekle, bu avluya dünyanın en güzel nakışlarından birisi serilirdi. Hem ressam gözü ne yapar yapar güneşin hakkından gelirdi. Mat ve koyu iki renk taş. Avlunun bir ucundan öteki ucuna kadar uzanan kocaman bir nakış!. Ne güzel olurdu.»

Dedikodu olacak belki ama söylemesem de içim rahat etmeyecek. Bir sene kadar oluyor. Teknik Üniversite Rektörlük odasında Almanya'dan getirilmiş numunelik mozaik taşlarını görmüştüm. Yeşil ve kırmızının çeşitli koyuluklarda örnekleri sıralanmıştı. Parlağı, matı, yaldızlısı. Her çeşidi vardı. Bu taşlara kanım öylesine kaynadı ki, ünlü mimarımıza,

— Bize bu taşlarla çalışmak fırsatını veriniz, size bedava kompozisyonlar yapalım! demiştim.

Ünlü mimarımız da,

— Şeref verirsiniz! demişlerdi.

Anıtkabr'in avlusuna döşenen, Almanya'dan gelen mozaik taşları değil, alelade taşlardı. Zaten mozaik yapılacak duvarlar başka idi. Fakat ne duvar mozaikleri, ne de avluya döşenen taşlar için meslekten bir ressama danışılmadığı muhakkaktı. Ankara' da Yeni Meclis binasını yapan ünlü mimar Holsmeistr'den memleketimizde bir ressam paletini donatacak kadar renkli taşlar bulunduğunu öğrenmiştim. Anıtkabir duvarlarında yer alacak mozaik taşlarının ve nakışlarının bir İtalyan firmasına ihale edildiğini söylüyorlardı. Niçin Türk mimarına, Türk heykeltraşına, büyük çapta çalışma imkânlarını sağ-

layan Anıtkabir; Türk ressamına avuç içi kadar bir yer ayırmamıştı?

Gözlerimiz avluda cirit oynayan güneşten içimiz Türk resminden esirgenen ilgiden sızlayarak sütunların bulunduğu yere yaklaştık. Demir putrellerden kurulmuş çalışma tezgâhları üstünde iki kişi. Tulum giyinmiş bir kadın bir erkek, Almanca konuşuyorlar ve tavana bir nakış boyuyorlar. Akademi talebelerini aranıyoruz. Meydanda kimse yok:

— Tavanları nakışlama işini; diyorlar, falan beyle fişman bay aldılar.. Falan bey Türk, fişman bay Alman. Almanya'dan mütehassıs dekoratörler (!) getirdiler. Nakışları onlara boyatıyorlar.

İşin acı tarafı şu: Ne falan bey ressam ne fişman bay ressam. Halbuki yaptıkları iş resim işi.

Boyadıkları nakışı nereden almışlar? Mimar mı çizmiş? Müteahhit mi? Müteahhidin angaje ettiği dekoratörler mi? Meçhul.

Ressamlarımız arasında bu nakışlardan çok daha cana yakın nakışlar çizecek yok mudur? Bu kadar sade nakışları boyamak için Avrupa'dan işçi getirmek koskoca Güzel Sanatlar Akademisini hiçe saymak değil midir? Her ne hal ise hele şu Anıtkabir bir bitse de asıl tenkidini o zaman yaparız. Ah o zaman mürşidin evini seven köylüyü bir ele geçirsem. Mürşidin bu yeni evindeki nakışları nasıl bulduğunu çok merak ediyorum!

KARABAŞ

Tophane'nin içiçe girmiş sokaklarından birisinde çalışıyorum. Karşımda küçük Karabaş Camii, akasyaların, dişbudakların arasında dilim dilim. Bir seneden beri muhtelif mevsimlerde muhtelif saatlerde buraya taşınıyordum. Bu semt camiin ismini almış, irili ufaklı yedi sekiz tane sokak Karabaş Camii civarında buluşuyorlar.

Bir parça kaynaşarak küçücük bir meydan yapacak oluyorlar, sonra meydandan falan vazgeçip yine başlarını alıp kimisi bir çıkmaza sapıyor, kimisi çöp yığınlarına dalıyor, balık leşlerinden atılıyor, kimisi Yüksekkaldırım'a, kimisi Beyoğlu'na tırmanmaya çabalıyor.

Ah bu küçük ve kirli sokaklar! Hani, kasap dükkânları önünde biriken küçük köpekler vardır, siyah munzurlu,[1] benekli, bol tüylü fakat kirli kirli murdar köpek yavruları. Henüz çok küçük oldukları için sırtlarında okşanacak yerler bulunur. Onları en kirli ayaklarının ucu ile sırtüstü yere yatırırlar. Eğlendirmek için çıplak karınlarına basarlar, kuyruklarını çiğnerler. Avaz avaz bağırtarak onlarla meşgul olurlar. Onları sevindirirler. Onlar bir parça sevildi mi, artık insanların merhametine layık görülmezler. Bir de bakarsınız kasap dükkânından bir parça ötedeki çöp sandığının yanı başında küçücük köpek ölüleri.. Burnunuzu ve kalbinizi tıkar geçersiniz!..

Tophane'nin iç sokakları bana her zaman bu sahipsiz köpek yavrularını hatırlattı. Onlar kadar cana yakın, onlar kadar kirli, onlar kadar ne olacaklarından habersiz ve yetim.

[1] Trabzon'da köpeğin burnuna munzur derler.

Karabaş! Bir senedir Karabaş'ta çalışırken bu kelimeyi duyuyorum.

— Buraya Karabaş demişler!.

— Karabaş'ın esnafı böyledir.

— Karabaş'm çocukları mı! Allah göstermesin.

— Allah bu Karabaş'ın çocuklarına uyuz versin de tırnak vermesin.

— Bugün Karabaş'ta bir sezsizlik var, veletler maça gittiler. Allah bu maçlardan razı olsun. Onlar sayesinde Karabaş'ta birkaç saat rahat nefes alıyoruz.

Hani şu Boğaziçi'ndeki kömür ve odun depolarından Karaköy'e doğru son süratle gelen yüklü kamyonlara cambaz gibi sıçrayarak bir miktar odun kömür düşüren çocuklar ve düşen kömürleri alelacele toplayıp sır olan çocuklar Karabaş'ta yetişirler. Ben onları artık nerede görsem tanıyorum. Onlardan hiç olmazsa kırk eli tanesinin yüzü, hali tavrı tanıdığım simalar arasında. Onlardan bazılarına Beyoğlu'nda profesyonel dilenci rolünde rastladım. Bir tanesinin gömleği tam kış ortasında ensesinden kuyruk sokumuna kadar yırtıktı. Beyoğlu' nun büyük mağazalarından birinin kapısı önünde zangır zangır titriyordu. Aynı çocuğu iki üç saat sonra Karabaş kahvelerinden birisinde cigara içip kâğıt oynarken ve işinden dönmüş bir adam gururu ile keyifli gülüp eğlenirken gördüm.

En sadık resim meraklıları bunlardır. İlk günler beni o kadar sardılar ki çalışmak, bir şey görmek imkânsızdı. Onları çizmeye başladım.

Hepsi resmini yaptırmak istiyor. Muhtelif pozlarda durmaya razı oluyorlar. Fakat tam çizerken bir arkadaşı geliyor, poz veren çocuğun ensesine bir küfür ve bir de şamar yapıştırıyor.

— Yaşadın ulan! p...n. Resmin Amerika'ya, müzelere girecek, d....s.

Tabii poz sizlere ömür. Öteden başka birisi:

— Ulan, herifin işini yarıda bıraktın. Dinini, imanını...

Diye pozu bozan çocuğun üstüne çullanıyor. Müthiş bir boğuşma başlıyor.

Zaten lime lime elbiseleri bu boğuşmada bir kat daha yarılıyor. Sırtları, karınları meydana çıkıyor, yüzleri gözleri toza çamura bulanıyor. Ötelerine berilerine yerlerde hiçbir zaman eksik olmayan Karabaş madalyaları bulaşıyor. Sümük, tükrük, balgam, her renkten, her soydan.

Bu sokaklarda bu korkunç hediyeden nasibini almamış bir tek kaldırım taşı, bir santimetre murabbaı toprak parçası kalmamıştır. Nasıl şehvetle, aşkla şevkle tükürüyorlar.

Geçen gün bir kahvenin kapısı önünde çalışıyordum. Akşama doğru çalışmanın tam en keyifli yerinde yanı başıma, benim kolumu dayadığım masaya bir müşteri geldi. Elinde küçük bir çaydanlık. Hani şu üstü dallı güllü beyaz çaydanlıklardan birisi. Bir avucunda dört beş parça şeker. Bizim masanın üstünde tezgâhı kurdu. Küçük çaydanlığı yavaş yavaş bardağına boşaltırken tükürmeye başladı. Her biri avuç içi kadar balgamlar tam yarım metre yanı başımdan hareket ediyor. İki metrelik bir kavis çizdikten sonra oldukça mühim bir gürültü ile menzili maksuduna isabet ediyordu.

Döndüm. Melul mahzun delikanlının yüzüne baktım. Yarı Arap, yarı Çingene bir melez yüzü. Bakır renginde, çiçek bozuğu. Otuz yaşlarında bir adam. Yüzüne,

— İnsaf be birader. Şurada güzel güzel çalışıyordum. Bütün keyfimi kaçırdın, der gibi baktım. O da meramımı anlamış gibi başını salladı:

— Şu zıkkımı, dedi, doktorlar meneder, dostlar meneder, düşmanlar meneder. Ben yine içerim işte. Bu ikinci çaydanlık. Beşe kadar yolu var.

Demekle kalmadı, endaht faslı bu sefer sürekli bir şekilde başladı.

Tam üç çaydanlık boşalttı ve bir o kadar tükürdü.

Bütün keyfim kaçmıştı:

— İnsaf, kes artık! diyemedim.

Çünkü bu tükürme işini o kadar aşkla zevkle o kadar rahat yapıyordu ki ona:

— Tükürme! demek.

— Nefes alma! demek olacaktı.

Bizim resmin ön planını teşkil eden kaldırım taşlarının mühim bir kısmı mayınların isabetine maruz kalmıştı.

Bu mayınlar bir parça sonra bu toprak üstüne biriken çocukların ve büyüklerin ayakları altında sessizce patladılar.

Ertesi gün aynı yerde çalışıyorum. Akasyaların salkım salkım çiçek açacakları tutmuş. Ön plandaki ham zeytin yeşili ikinci dükkânın kepenklerini boydan boya cıyak bir maviye boyamış.

Haydi akasyaların çiçek açacağını hesaplamış olmamak kabahati benim. Bu dükkânı boyayacağı nereden aklıma gelirdi. Hem benim bu yeşile hususi bir muhabbetim vardı. Kirli paslı ama gün görmüş bir yeşildi.

Bu eskicinin yanı başında bitpazarı gibi bir küçük pazar kuruluyor. Buraya her nevi bakır işleri düşüyor. Aralarında ne güzel dövülmüş güğümler, bakraçlar var. Bunların çoğu emekle göz nuru ile ve yanılmaz bir biçim zevki ile yapılmış işler. Bu bakırların en ufak zerresine kadar mesleğini severek yapan işçilerin göz nuru ve harareti sinmiş.

Bu bakırlar daha beş on gün bu pazarlarda satılacak. Ondan sonra paydos!

Delik kıçları lehim tutmayan alüminyum tencereler, tavalar, en ufak bir biçim zevkinden mahrum işler onların yerini aldılar. Bu bakır işçiliği ister istemez yerini bilekten motora bırakacaktı. Fakat bilekten motora geçerken biçimi tamamıyla söküp at-

mak şart mı? Alüminyum yerine bir gün tekrar bakır bulacağız. Fakat bu bakır işçiliğine sinen biçim zevkini tekrar bulmak!.. O kadar güç olacak ki!..

Çalışıyorum. Bir rüzgâr çıktı. Bir toz kasırgası yerden yelpaze biçimi havalandı, iç içe bir sürü helezonlar çizerek yükseldi. Bütün ağaçları, minareyi kapladı. Bu tozun mühim bir miktarı bizim taze boyaların üstüne abandı. Yaptığım resim rengini değiştirdi. Paletim gıcır gıcır tozla, toprakla örtüldü.

Eh!.. dışarda çalışmak kolay değil. Bütün bunları sineye çekmeye artık alıştık.

Rüzgârın ve tozun bana ettiğini gören bir kadın yanındakilerle konuşuyor.

— Bu herif kaçık mı nedir?

— Sus kız, herif yabancı değil, Türk.

— Ne olursa olsun kaçırmış; canım İstanbul'un bu kadar güzel yerleri varken sen gel de bu çöplükte çalış!. Allah akıllar versin. Canım Adalar, Boğaziçleri ne güne duruyor.

— Öyle deme kardeş. Bu bizim Karabaş Camiine çok antika diyorlar. Sen Karabaş deyip geçme tam beş yüz seneliktir, diyorlar. Karabaş efendimiz «deeh!..» demese imiş Fatih Sultan Mehmet'in sandalları bir türlü bu yollardan geçemiyormuş. Ya! Ne zannettindi?.. Fatih'in sandallarını Haliç'e buradan geçirmişler. Tam burada sandallar dayanmış. Herkes omuz vurmuş, fakat tekneler bir türlü kımıldamamış.

Fatih Sultan Mehmet şöyle buyurmuş.

— Burada bir köşede bir adam var, o bu işe el sürmedikçe bu sandallar yerinden kımıldamaz. Arayın onu bulun.

Aramışlar, orada bir köşede Karabaş Efendimizi bulmuşlar, çağırmışlar. O tam burada şu camiin kurulduğu yerde namaz kılmış, sonra kolları sıvayıp sandallara bir omuz vurmuş sandallar yağdan kıl çeker gibi kaymaya başlamışlar.

Fatih de İstanbul'u fetheder etmez ilk işi, buraya bu camii kurmak olmuş.

Buna benzer masal kılıklı birkaç hikâye daha dinledim. Bu cami civarında dolaştıkça bu nevi hikâyeleri anlatanlar artıyor. İşin tuhafı, camiin resmini yapmadığım halde herkeste muhakkak onun resmini yaptığıma dair peşin bir kanaat var.

Halbuki camii ağaçlar sarmış, küçük cami ağaçlar arasında tamamıyla kaybolmuş. Beni alakadar aden sokaklar, dükkânlar, insanlar ve bunların yan yana gelmesiyle doğan renk ve şekil cümbüşü.

— Ne yapıyor bu adam hemşerim?

— Camii yapıyor.

— Ben orada öyle bir şey görmüyorum.

— Görmüyor musun? Yahu işte minarenin tepesi. İşte duvarın köşesi.

— Vallahi billahi bir şey görmüyorum.

— Camii falan yaptığı yok. Şuradaki manavı çıkartıyor.

Derken, bir münakaşa. Nihayet bana sormaya karar veriyorlar.

— Karşımda ne varsa hepsini yapacağım amma birdenbire olmaz ya. Yavaş yavaş, diyorum.

Bir muhavere daha.

— Azizim bu adam bir senedir buraların resmini çıkartıyor. Bunları ne yapıyor dersiniz.

— Satıyor veya evinin duvarına asıyor.

— Yok canım bunun, neresini satacak. Bu çöplük resmini kim alır da duvarına asar, bu işin içinde iş var.

Esrarengiz bir şekilde sesini alçaltarak,

— Buralarda bir hazine olduğu söyleniyor. Bizans'tan kalmış diyorlar. Galiba buraların planını alıyor.

Aynı kahvenin önünde çalışıyorum. Sağda solda hep Arapça konuşuyorlar. Müthiş bağırarak konuşuyorlar. Arasıra Türkçe muhteşem küfürler bu Arapçaya tuz biber katıyor.

Ekserisi çarpık çurpuk insanlar. İçlerinde düzgün vücutlu insan bulmak çok güç. Çocuklar da öy-

le. Arasıra Anadolu'dan gelmiş ihtiyarlar, delikanlılar bu kalabalığa bir parça sıhhat, renk katıyorlar.

Burada eski alınır eski satılır. Ucuz eşya satın almak isteyen kimseler burada dolaşır dururlar.

On beş, yirmi metre kadar yerde dört tane kahve var. Yirmi adım ötede bir o kadar kahve daha. Bu kahveler ekseriye tıklık tıklım dolar boşalır.

Hepsinin radyosunun hoparlörleri, pikapları var. Bazen hepsi bir ağızdan başlar, bazen hepsi susar. Bir kahvenin bütün plakları sıra ile çalınır. Bazen bir plak tam üst üste on defa tekrar edilir. Bir plak var.

Bir mendil alma gönderdim, geldi mi?

diye müezzin civar evlerdeki sevgilisine minareden söz atıyor. Türkü aynı ezan tonuyla başlıyor. Sonra sevgili cevap veriyor.

Ben almayı görmemişem,
Ben almayı yememişem.
Hüseynem, Hüseynem,
Seni seven güzel benem!

Müezzin gayet ağır ezan edasıyla soruyor.

Bu akşam size geleceğim
Hacı ağa evde miiii!

«Evde mi?» sualinin sonundaki mi uzadıkça uzuyor. Sonra şakrak sevgili güle oynaya Hacı Ağanın evde olmadığını müjdeliyor.

Müezzin işini çok iyi biliyor. «İyi ama, diyor; kapının önünde kocaman bir köpek var, onu da bağladın mı?»

Gördün mü sen müezzini!

İşin tuhafı en koyu Müslümanlar bile bu kaba şakanın, bu kaba zamparalığın olup bitişine gülerek iştirak ediyorlar! Hele:

Bu akşam size geleceğim

diye müezzin avaz avaz bağırınca irili ufaklı kadınlar, erkekler, bütün Karabaş sakinleri gülüşmeye başlıyorlar:

— Hey, Ahmet Ağa, duydun mu?

— Ne olmuş

— Bu akşam size gelecekmiş.

— Buyursun, buyursun!

Bu uydurma türkünün arkasından nefis bir Urfa havası. Herhalde Nizipli Deli Mehmet olacak. Yalınayak bir feryat kahveden fırlıyor, akasyaları bir vuruşta aşıyor, çok yükseklerde süzülüyor, süzülüyor. Bu plak çalınırken birçokları susuyor. Pazarlıklar bir parça gevşiyor, hatta bazıları: «Dur ulan! Ben şu plağı dinleyeceğim» diye elindeki işi olduğu gibi bırakıyor.

Daha sonra harikulade kıvrak bir Rumeli türküsü. Ama ne kadar kıvrak! İnsan olduğu yerde ufak tefek hareketlerle gayri ihtiyari bir ritm cümbüşüne refakat ediyor. Çocuklar açıkça oyunlarını türkünün ahengine uyduruyorlar. Büyükler kendilerini tutamayıp bir nara atıyorlar. Bir de bakıyorsunuz, yaşlı başlı, kellifelli bir esnaf, dükkânın loş tarafında mükemmel göbek atıyor.

Oynanmamış oyunlar, çalınmamış çalgılar, iştahlar,birikmiş, dolmuş, taşmak için fırsat bekleyen arzular bu türkünün kıvrak halkalarına değer değmez yaylarından fırlıyorlar. Yüzler, hareketler, kıyafetler bir an için değişiyor. Uyuz duvarlar, paslı, murdar teneke kerevetler, yamuk yumuk bakır bakraçlar, cüzzamlı ağaçlar, delik deşik bulutlar, her şey el ele verip dönmeye başlıyor. Müthiş bir horon! Fakat bir saniye sonra bir sır gibi birdenbire değişiyor, her şey kendi çöplüğüne, kendi içine, kendi murdar, kendi yapayalnız karanlığına dönüyor.

Ey haşmetlû sanat hazretleri! Sen nelere kadir değilsin ki! Olmayacak insanları; olmayacak, bir arada hiçbir zaman barınamayacak sandığımız şeyleri ancak sen bir vuruşta birbirine karıştırır, bir tek

vücut, bir tek kalp, bir tek şekil içinde yuğurabilirsin.

Rumeli türküsü boyuna tekrarlanıyor. Bu kadar kıvrak bir oyun havası olduğu halde türkünün bir tarafından müthiş bir hüzün, bir kasvet tortusu insanın boğazına tıkanmış bir kılçık gibi duruyor.

Burada hareket dağılıyor, yerine güç teselli bulan bir acı yerleşiyor.

Plağın bu hüzünlü tarafını bir aralık dört beş defa tekrarlıyorlar.

Yanımdaki bakkal çırağına soruyorum:

— Niçin bu yanık tarafını böyle tekrarlıyorlar?

Çırak gayet bilgiç bir tonla,

— Elbette tekrarlar, diyor. Üç kardeştirler. Üçü de yanmış, üçü de fitil gibi âşık! Böyle türkülere bayılırlar!..

Başka bir oyun havası kasıp kavuruyor. Başka bir kahveden bir o kadar neşeli bir hava. Derken karşımdaki cami duvarının ağaçlar arasından gözüken penceresinde müthiş bir kalabalık birikiyor:

— Ne var, ne olmuş

— Ölü yıkıyorlar.

— Kim ölmüş?

— Bugün memleketten gelmiş. Otelde ölmüş diyorlar. Garibin biri. Cenazesini belediye kaldırsın diye sabahtan beri telefon üstüne telefon. Allah şu genç polisten razı olsun! İnsan evladı çocukmuş! O alakadar olmasa daha cenaze çok beklerdi...

— İşin kötüsü, kadın mı, erkek mi, evvela anlamamışlar. Tabii kadınsa başka türlü yıkanacak, erkekse başka türlü. Kim muayene edecek? Bir sıkıntı, sorma gitsin!

Cami duvarının penceresinde meraklı gruplar yer değiştiriyor. Avluda ölü, garip ölüsü yıkanıyor, yahut namazı kılınmak üzere. Cenaze arabası geldi. Manevra yaptı. Plaklar yaygarası olanca hızıyla devam ediyor. Pazarlıklar aynı şehvetle, aynı küfürlerle devam ediyor.

— Bir adam ölmüş, kimin umurunda!.. Herkes kendi işine bakıyor, işi olmayanlar ölüye bakıyorlar.

Ölüye bakmak! Ölüme bakmak, ölümü düşünmek, sevdiklerinin ölümünü ve nihayet kendi ölümünü düşünmek!

Aldı Yunus:

Bir garip öldü diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar.

Aldı bulutlar:

Uçmalı bulutlar uçmalı
Eş dost farkına varmadan
Bu canım dünyadan nasıl göçmeli.

Evet evet, eş dost farkına varmamalı. İnsan yalnız onlar için ölüyor. Onlar kadar ölüyor.

Bugün Karabaş'ta bayram var. Küçücük dükkânlar büyük bayraklarla donanmış. Renkten yana hiç de fakir olmayan dükkânlara bayrak kırmızısı güzel bir bayramlık gibi yaraşmış. Tahtası, tenekesi, taşı toprağı, ağacı, kedisi, horozu hepsi bambaşka bir renge bulandığı halde yan yana geldikleri zaman insanı şaşırtacak bir renk bütünü doğuyor.

Bazı semtler, bazı köşeler, bazı mevzular vardır ki onlar yalnız muayyen renklerin yan yana gelmesiyle güzel bir bütün halinde gözü tatmin ederler. Oraya her rengi koyamazsınız, renk bütünü, renk uyuşması yabancı bir rengi derhal reddeder. Onu bir türlü kendi âlemine kabul etmek istemez. Yabancı renk böyle bir bütün içerisinde ne yapacağını şaşırır da cascavlak ortada kalır.

Karabaş'ta böyle bir renk titizliği yoktur. Orada bütün renkler, bütün paletler kendi çöplüklerinde öten horozlar kadar hürdürler.

Nitekim çok kuvvetli renk farklarına büründüğünü sandığım dükkânlar, insanlar, çeşitli eşya ara-

sında iri gelincikler gibi yer yer parlayan bayrakları görünce hiç yadırgamadım. Karabaş bu renkleri de bağrına basmış, onları da kabullenmişti.

Bu renk cümbüşü üstünde düşünüyorum: Şu halde asıl tabiat böyle namütenahi renk oyunlarına tahammül eden bir sahnedir. Muayyen bir renk ahengine bürünmüş mevzular sadece güzel bir tesadüften başka bir şey değildir. Ressam eğer bu uygun renklerin yan yana gelmesini beklemeye karar verirse işi çiriştir! Çünkü bu renklerin taksiminde rol alan sebepler akla gelmeyecek kadar çeşitlidir.

Şu halde... Mevzu nedir? Mevzu yok mudur? Şu halde, ressam niçin atölyesinden dışarı fırlar, toz toprak içerisinde günlerce, aylarca güreşir? Niçin rahat rahat atölyesinde oturup gözü renk, şekil oyunlarıyla vakit geçirir? Mademki mevzu tesadüflerin oyuncağıdır, tabiatta halledilmiş bir renk mevzuu yoktur. Ressam niçin mahalle mahalle, şehir şehir dolaşır? Ressam, tesadüfle yan yana gelmiş güzel renkleri arayan, yani mesleğini Allah'a havale eden bir kimse midir? Piyango bileti alıp bekleyen bir kimse midir? Ya çıkmazsa, ya güzel bir mevzu bulamazsa hali nice olur? Karabaş'ı süsleyen bayraklar beni yine bu mevzu meselesi üstünde uzun uzun düşündürdü. Meğer bu meseleyi halletmek ne kadar basit bir işmiş! Kolomb'un yumurtası kadar basit. Mevzu nedir? Elcevap:

— Mevzu, sanatkârın sevdiği şeydir.

Bu mühim meseleyi hallettikten sonra çalışmaya koyuldum. Bayrak çizmek amma güç şeymiş! Öyle bir bayrak çizeceksin ki kıvrımları arasında kırmızı beyaz bir rüzgâr dolaşacak. Öyle dimdik, katılmış gibi durmayacak! Kımıldayacak, nefes alacak... Fakat bütün bayraklar çırpınmaya başladı mı, resmin üstünde bir poyraz patlıyor. Bir hareket fırtınası. Halbuki mevzuun bu kadar büyük bir hareket cümbüşüne de tahammülü yok. Durduğu yerde kımıldamayan bayrağı bu kadar hareketli yapar-

san kimi taşmış, kimi çökmüş taşların üstünde seken meyve arabasını nasıl yakalamalı?

İşte bu meseleyi halletmek mevzuu tarif etmek kadar kolay olmadı. Ter basmaya başladı...

Bir parça sonra ikinci kahveyi ısmarlamak icap etti. Üç kardeşin pişirdiği kahve birbirlerini tutmuyor. En meraklıları, en küçükleri olacak! Hem o resimden de hoşlanıyor. Kahvemi verirken,

— Karşıki kahvede bir adam birdenbire ölüvermiş, dedi.

— Allah Allah! nasıl olmuş? Bir kaza mı?

— Hayır, eceli gelmiş. Bir dakikada göçüp gitmiş.

— Kalpten olacak.

— Geçenlerde böyle birisi daha ansızın göçüp gitti. Fakat şu bizim Karabaş'ın çocuklarına ne dersin. Adam, iskemlenin üstüne yığılmış, son nefesini verirken biçarenin şapkasını aşırmışlar!

Biraz sonra meraklı kafileleri karşıki kahveyi sardılar. Bu alaya bir sürü küçük çocuk katıldı.

Bu küçükler daha sonra benim başımı sardılar. Kalpten ölen adam için söyledikleri sözler aynen yaşlı başlı adamların ağzından çıkan basmakalıp klişelerdi. Sekiz yaşında bir kız çocuğu o yaştaki arkadaşıyla şöyle konuşuyordu:

— Gördün mü, ölmüş.

— Allah rahmet eylesin! Ecel bu! Hepimiz öleceğiz.

— Allah gecinden versin!

— Amin!

Karabaş'ın çocukları resim tenkidine bayılıyorlardı. Çocuklardaki bu tenkit merakını öteden beri duyarım. Fakat bunun yüzde yüz bir ihtiyaç olduğunu bu sefer öğrendim. Yedisinden on bir, on ikisine kadar bütün çocuklar baktıkları resme iyi veya kötü demezlerse rahat edemiyorlar.

— A! Kardeş baksana ne güzel yapmış! Eline sağlık!

— A... Neresi güzel! Bizim 5 A'da bir Ayşe var, o çok daha güzel yapıyor. Hem de yastık üstüne yağlı boya.

— Haydi ordan sersem! O çocuk. Bu koskoca heriften iyi yapamaz! Baksana kardeş, bir dakikanın içinde şerbetçinin resmini çıkardı.

O zamana kadar ne yaptığımı merak ederek resmin üstüne benden çok eğilen orta yaşlı bir adam,

— Hakikaten şerbetçiyi çizdi. Ben de bir türlü ne olduğunu anlayamamıştım! Çocuktan al haberi derler... Boş laf değilmiş, diyerek uzaklaştı.

SABIR İLE KORUK

Sabrile koruk helva olsaydı eğer
Çoktan bal küpüne dönerdi bu deniz
Bal çanağı kesilirdi bu toprak kardeşim
Bu tarla, bu deniz, bu bahçeler.

Sabrile koruk helva olsaydı eğer...
Utanma Reyhan Bacı utanma
Utanma gözünü sevdiğim
Ellerini göster, avuçlarını göster
Alınyazısı zordur okunmaz
Alınyazısına boş ver de
Şahrem şahrem dilinmiş topuklarını göster
Katlanabilirsen katlan yüreğim
Dayanabilirseniz dayanın dostlar.

Herkes bir şeyle bozarmış. Galiba, ben de bir gün atasözleriyle işi azıtacağım. Haberim bile olmadan kafamda yerleşen atasözleri ikide bir yolumu keser, sözüme karışır. Yahut tamamıyla kendi kendilerine konuşup dururlar. Sabır ile koruğun helva olacağını müjdeleyen atasözünü çocukluğumdan beri duyduğuma göre en aşağı yarım asırlık bir ömrü olmalı. Ne tuhaf söz değil mi? Koruk üzüm olacak. Üzüm pekmez olacak. Pekmez tahine kavuşacak. Biz de helva yiyeceğiz.

Bu söz ne zaman dile gelse arkasından cevabı hazır. Ölme eşeğim ölme yonca biter de yersin. Sonra sabreden derviş araya girer ve bir atasözleri çekişmesidir başlar.

Edebiyatın ilim katında çalışanlarımız atasözlerini ele almışlar mıdır? Bu konuda güvenebile-

ceğimiz bir eser var mıdır? Atasözleri nasıl doğar, nasıl yayılır, en ihtiyarı kaç yaşındadır? Hangisinin altında imza vardır, hangisi sahipsizdir? Yabancı kaynaklardan gelip bizde tutunanları çok mudur? Bu soruları cevaplandıracak, güvenebileceğimiz bir eser varsa haber verin de okuyup istifade edelim.

Çiğnediğimiz sakızın nerede ve neden yapıldığını bilelim. Haberimiz bile olmadan kanımıza karışan bu sözler içinde insanı çileden çıkaracak kadar güzelleri ve acayipleri var. Bir ara şuna takıldım: Merhametten maraz hasıl olurmuş!.. Buyrun!. İnsanı hayvandan ayıran en güzel, en verimli, en insanca gücümüz olan acımaktan, kötü şeyler çıkarmış. Acımamamız lazımmış! Acımak ayıp! Tevekkeli değil sinemalarda, tiyatrolarda, katıla katıla gülüyoruz da ağlayacak olduğumuz zaman utancımızdan yerin dibine geçiyor, ne halt edeceğimizi bilemiyoruz. Niçin? Çünkü maraz hasıl oluyormuş. Laf ola, beri gele! Sanki gülmeyi, tabiat ana icat etmiş de gözyaşını biz, insanlar muziplik olsun diye, laf olsun diye ortaya atıvermişiz.

Atasözleri, çoğu zaman dolgun kafiyelere yaslanıyorlar. Kafiye hatırı için olacak, hatırı sayılır bir yayılma ve yaşama gücüne erenlerden birisi belki de en münasebetsizi şu: Çok güvenme dostuna!.

E?. Ne olacakmış? Çünkü saman tepermiş postuna.

Buyurun cenaze namazına. Peki!. Dostumuza güvenmeyelim de düşmanımıza mı güvenelim?

Korkunç bir atasözü daha: Her koyun kendi bacağından asılır.

Yalnızlığın bütün acısını duymuş olan biçare kişi. Bu sözü kim bilir nasıl punduna getirip de söylemiş. Ama pundu filan gitmiş geriye cascavlak bu söz kalakalmış.

Hani heykelin güzelini tarif etmek için: Dağdan aşağı yuvarla, aşağı sağlam inerse o heykel güzeldir, demişler. Atasözleri de öyle işte. Onları zaman boşluğuna atıyorlar, bize gelene kadar birçok tarafları kırılıp dökülüyor. Uzun uzadıya sözlerden bir

tek beyit, birkaç kelime kalıyor. İnsanı yalnızlığa, bencilliğe sürükleyen atasözlerinin karşısında, aynı kuvvetle dikilenleri var: Elle gelen düğün bayram! Buradaki el, biraz sakar amma, ne de olsa başkalarının da başına gelen bana da gelmiş ne yapalım, manasına çıkıyor.

Sabır ile koruğun helva olup olmayacağını inceleyip dururken geçen hafta elime bir kitap geçti. Hemingway'in, son zamanlarda dilimize çevrilen «İhtiyar Balıkçı»sı. Yetmiş seksen yaprak tutan bir hikâye. Tok, kalın bir erkek sesi, insanı doyuran, kendinden emin, bir viyolonsel tonu ile başlıyor.. Ve hiç ürpermeden, kırılıp dökülmeden, bir yayda, bir nefeste, bir çırpıda sonuna kadar gidiyor. Bu sadelik, bu berraklık, bu uzun nefes. Darısı dostlar başına. «Çanlar Kimin İçin Çalıyor» kitabı ile tanınan yazardan başka bir kitap okumuştum. Afrika' daki avcılığını anlatıyordu, aman Allah!. Dayanılır gibi değildi, ortanın altında tatsız tuzsuz bir şeydi. Onun acısını «İhtiyar Balıkçı» ile çıkartmış. Av dediğin böyle avlanır işte. İhtiyar balıkçının avuçlarını gördükten sonra, Reyhan Bacının avuçlarını doğru dürüst anlatamadığıma yandım. Gözümün önüne Fransız ressamı Gromair'in balta ile yontulmuş hissini veren resimleri geldi, İhtiyar Balıkçı'yı okurken... Bodrum'da tanıdığım balıkçılar geldi. İhtiyar Mustafa Paluko geldi. Halikarnas Balıkçısı geldi. Sonra bizim dalyanları hatırladım. İhtiyar Balıkçı'yı memleketimin denizlerinin, balıkçılarının mihenk taşına vurdum. Hastı, sahici idi. Denizin dibinden kopup gelen bir çakıl taşı kadar, sade ve sağlamdı. Çok şükür kitabı dilimize çeviren de işi ciddiye almış. Duru, akıcı bir Türkçesi var. Yalnız bir şeye takıldım: İhtiyar balıkçı acıktı mı çiğ çiğ balıkları yiyor. Acaba İngilizce metinde de yenen balık yunus mudur?. Bu balığın yendiğini hiç duymamıştım. Sanki altı metrelik kılıç balığının olta ile tutulduğunu duymuşum gibi!..

İhtiyar Balıkçı'yı okurken gözümün önüne iki renkle yapılmış bir resim geldi. Bütün renkleri susturup iki tek renkle resim yapmanın ne belalı bir yol olduğunu ispat edecek kadar tecrübe edindim. İki renkle yetinebilmenin ne demek olduğunu isimsiz, sahipsiz, halk sanatkârlarından öğrendim. Çoğu zaman, fakirliğin, imkânsızlıkların zorladığı bu perhiz halk sanatkârlarına, erişilmesi çok zor, bir sadelik sağlamıştı.

İhtiyar Balıkçı'nın hikâyesi de iki ana renkle işlenmişti: Deniz ve balıkçı. Ondan ötesi ya birine bağlanıyor veya ötekine. İki renkle resim yapmanın tadına varanlar bu renklerin bir üçüncüyü ne büyük bir arzu ile çağırdıklarını bilirler. Üçüncü renk bu arzulu çağırmanın üstüne geldi mi, ne güzel gelir. Konacağı yeri bilir. Abat etmesini bilir. Deniz ve balıkçı da üçüncü rengi öyle çağırıyorlar. Bir küçük balıkçı çocuğu peyda oluyor. Nasıl geliyor, nasıl yerli yerine oturuyor. Usta işi, erbap işi böyle olur işte.

O değil, ama ben daha atasözleri ile kozumu paylaşmadan sayfanın sonuna geldik.

Sabır ile koruk helva olsaydı eğer, ihtiyar balıkçının sandalında, daha neler bulunmazdı neler. Bir radyo, bir tutam tuz. Hele hele bir otomatik mavzer!.

Sabır ile koruk helva olsaydı eğer, bir baş soğanla bir dilim ekmekten ne haber!..

Dil âlimleri, bilirkişileri ne derler bilmem, ama bana öyle geliyor ki, atasözlerinin çoğu şiirlerden kalmış olmalı. Belki aynı şiirden çözülmüş kalmış birçok mısraları biz birer birer kendi başına atasözleri gibi harcayıp duruyoruz. Ama yaşayan eskimeye mahkûmdur. Hele hele atasözlerimiz gibi her gün kullana kullana aşındırdıklarımız. Elbette bunların çoğu eskiyecek. Bunlardan çok hoşumuza gidenleri tamir eder gene kullanırız. Ama artık iflahı kesilmiş olanları da var. İki kafiye hatırı için onları ömrümüzün sonuna kadar kullanmaya mecbur değiliz ya?.

İNSAN KOKUSU

Erzincan'ı harikulade kilimlerinden, cicimlerinden, yemeni türkülerinden tanırım.

Halk türkülerinin renkleri vardır. Kimisi koyu mor üzerine turuncu benekli, kimisi yonca yeşili üzerine sarı kirazlar serpilmiş, kimisi küpeli vişneler küpeli, kimisi portakal, kimisi çavdar, kimisi kan kokar.

Mor sinekler konmuş ela gözüne

İşte size rengi, uğultusu, kokusu ve devrilen muhteşem bir ağaç gövdesi gibi serilişi, uzanışı ile bir ölü. Bir insan ölüsü.

İşte bir şiir ki bir vuruşta beş hissimizi birden şaha kaldırıyor.

Mor sinekler konmuş ela gözüne

Kulaklarımızda sineklerin uğultusu, gözümüzde mor ile ela rengin çarpışması. Ve bu seslerle renklerin yan yana gelişinden derhal derimize çarpan kızgın temmuz güneşi, dilimizde ve burnumuzda bu güneşin tadı.

Ve yüreğimizde birdenbire gemi azıya alan merhamet!...

Hani masallarda Keloğlan, devlerin mağaralarına girer, dev karanlıkta homurdanır:

— Burnuma insan kokusu geliyor!

Halk türkülerini dinlerken, okurken ben de bağırmak istiyorum.

— Burnuma insan kokusu geliyor!

Eti ile kemiği ile, ağrıları sızıları, müjdeleri ve naralarıyla insan. Bunu dilimin köşesinde bucağında aranıp duruyorum. Divan edebiyatımızda ne harikulade şeyler var. Fakat orada insan kokan mısralar bulmak ne güç! Divan edebiyatımızda renkler, sesler, kokular demet demet!. Fakat insan, çırılçıplak insan yok. Divan edebiyatımız içerisine henüz insan girmemiş harikulade bir bahçedir.

İçtikleri afitabı temmuz
Giydikleri şuleyi cihansuz

Evet bu mısrada harikulade güzel şeyler var. Fakat insan bunun neresinde? İçtikleri ve giyindikleri onların olsun. Ey insanoğlu bana seni gerek seni!...

İşte Yunus:

Bir miskin öldü diyeler
Soğuk su ile yuyalar

Canım Yunus! Ben sende insan kokusunu seviyorum.

Kimi masum kimi güzel yiğitler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Ben sende, senden taşan etrafındaki taşlara, topraklara, otlara, ölülere bulaşan insan kokusunu seviyorum.

Garp dilinde insan bir kalıp sabun gibi derli toplu verebilen roman ve hikâye tarzı bizde henüz yeni yeni tomurcuklanıyor. Bu tomurcukları bilhassa bu neslin genç hikâyecilerinde görüyor ve seviniyorum. Henüz adları dile düşmemiş, dal budak sarmamış hikâyecilerimiz yetişiyor. Yarının romanını bunlardan bekleyelim.

Genç hikâyecilerimizin yüreklerinde halk türkülerimizin ne güzel bir akis yarattığını anlamak kolay. Onlardan rastgele bir tanesini çekip alınız; bu hikâyelerin üzerinde Fransız ve Rus romanlarının

tesiri olduğu kadar hepsinin yüreğine bir halk türküsünün hançeri saplanmıştır.

Genç hikâyecilerimizi halk türkülerine doğru çekip götüren muhakkak bu insan kokusudur. Hakikaten insan bizim dilimizde elinin çamuru ve gözünün çapağı ile yalnız halk türkülerinde barınabilmiştir.

Halk türkülerinden bu kadar hararetle bahsettiğimi görenler bana bir sürü derme çatma tekrarları, içi boş kalıpları, insanı değil sivrisinek vızıltısını bile vermekten âciz birçok manileri hatırlatabilirler. Ve bu yerinde olur. Çünkü halk türküsü hiçbir zaman şekil bakımından taklide değer bir bütün içerisinde toplanmamıştır. Halk türküleri atasözleri gibi bütün bir milletin eseri sayılabilir. Onların içerisinde şiir vardır fakat arkalarında şair; sanatkâr şair yoktur. Onların arkasında sadece ağlayan veya gülen bir insan vardır.

Benim üzerinde durmak istediğim budur.

Aslını arasanız halk türküsü dediğimiz şey keçi boynuzu gibi bir şeydir. Bir gram şeker için bir kilo odun yemek lazım gelecektir. Fakat bu şeker çeşidi dilimizde yalnız halk türkülerinin bağrında saklandığı için zahmete değer.

Güzel halk türkülerinde beni çarpan şey bunların hepsinin arkasında bir vaka, bir macera, nihayet bir insan bulunmasıdır. En güzel halk türküleri çok sevilen bir insanın ansızın göçüp gitmesi ile kopan bir feryattır. Halk türküsünde bıçak sahici bıçaktır. Oradaki yara sahici yaradır, halk türkülerinde adı geçen kan, kırmızı mürekkep değildir.

Kâzımım arslanım aman yerde yatıyor
Kaytan bıyıklar anam kana batıyor

Orhan Veli'yi Üsküdar'da efkârlandıran bu türküdeki Kâzım şakacıktan değil, sahiden vurulmuş-

tur. Bu türkü ölenin arkasından hulus çakmak için değil, ona candan sunulmuştur.

Halk türkülerinde beni çarpan bir hususiyet daha türküye başlangıç, hiç nazlanmadan, uzun uzadıya tafsilata lüzum görmeden giriş:

Bir berat gecesi tutuldu dilim
Silaha bıçağa varmadı elim

Bir tane daha:

Karanlık evleri sildim süpürdüm
Pamuk şiltelere gelin götürdüm.

Bunu söyleyen kendi kendine konuşur gibi söylüyor. Sizin bütün tecessüsünüzle onun üzerine eğilmiş olmanız umurunda değil, buna rağmen o kadar güzel söylüyor ve söylediği şeyi o kadar inanarak ve severek söylüyor ki, türkünün bir tarafında kapılar açılıyor ve siz durup dururken hiç tanımadığınız bir insanın mahremiyetine girmiş oluyorsunuz.

Yemen üzerine yakılmış türküler arasında söylemek istediklerimi daha iyi anlatacak misaller var.

Çocukken Yemen adını ilk defa bir ilahide duymuştum:

Yemen ellerinde Veysel Karani

Bu ilahideki Yemen benim için her şeyden evvel çok uzak bir şehirdi

Fakat asıl Yemen'in ne olduğunu daha sonra türkülerden öğrendim. Bu Allah'ın belası bir yerdi. Yüz binlerce insanın hayatına mal olmuştu. Giden gelmiyordu. Ve türkü, gözü önünde anası boğazlanmış bir kuzu gibi garip bir meleyişle soruyordu:

Adı Yemen'dir
Gülü çemendir
Giden gelmeyor
Acep nedendir

Daha sonra başka bir Yemen türküsü duydum.

Bir incecik yolum gider Yemen'e
Ilgıt ılgıt kanım damlar çemene
Öldüğümü duyurmayın anama
Dalgın uykulardan uyanamadım.

Geçenlerde de bunların hepsini bastıran ve beni halk türküleri üzerinde tekrar uzun uzadıya düşündüren şu türküyü duydum. Dinlerken tüylerim diken diken oldu.

Mızıka çalıyor düğün mü sandın
Al beyaz bayrağı gelin mi sandın
Yemen'e gideni gelir mi sandın
Tez gel ağam tez gel dayanamıram
Uyku gaflet bastı uyanamiram
Ağam öldüğüne inanamiram.

Dahası var fakat dahasını siz merak edip arayın, bulun. Belki onu ararken ondan daha nice güzellerine rastlayacak ve yalnız en büyük sanat eserlerine yaraşan ürperme ile siz de titreyeceksiniz.

AĞAÇLAR VE BİZ

Bundan yirmi sene evvel Ankara'da, Bahçelievler'de bir ağaç büyüyordu. Henüz bir tutam maydanoz kadardı fıkara... Bir delikanlı, çömelmiş, ileride ağaç olacağını söyledikleri bu cılız, bu zavallı yaprakları seyrediyordu. Üflediği zaman yapraklar telaşla bir yana yatıyordu. Delikanlı kendini zorladı. Ama bu cılız yaprakların ileride gürbüz gövdeli bir ağaç olabileceğini bir türlü gözünün önüne getiremedi. Her gün merakla küçük fidanın başına çömeliyor, etrafında üreyen otları yoluyor. Fidan, korkudan büyümüş gözlerle delikanlının kırk beş numara papuçlarına bakıyordu. Bu korkunç salapuryaların en ufak bir dalgınlığı, fidanı yedi kat yerin dibine sokabilirdi. Gel zaman git zaman, delikanlının kanı küçük fidana kaynadı. Küçük fidan her yaprağında korkudan açılmış gözleriyle büyümeye başladı. Delikanlı sabırsızdı. Fidanın büyümesi, serpilmesi için uğraşıyordu. Utanmasa onun cılız kulaklarından tutacak, bir an evvel boy atması için yukarı doğru çekecekti. Fidan birkaç sene içinde ancak bir gül fidanı kadar boy attı.

Delikanlı gene fidanın yanı başına çömelmiş, bir türkü tutturmuştu.

Ağaç ağaç
Telli ağaç, pullu ağaç
Gül fidanı boylu ağaç
Şamdan şamdan kolların aç
Uza, uza boyumu geç
Gölgene evimi kurayım.

Saksağanlar konsun dalına
Salıncaklar kurayım beline
Fenerler vereyim eline
Kurbanlar adayım yoluna

Aradan seneler geçti. Fidan büyüdü de büyüdü. Mükemmel bir mürdüm fidanı oldu. Boyu, efendisinin boyunu aşarken utandı.

— Acaba ayıp olmaz mı, diye düşündü. Ama sonra gölgesine ev, dalına salıncaklar kuracağını hatırladı. Telaşla büyümeye devam etti. Efendisi Bahçelievler'de bir katlı güzel bir ev yaptırdı. Fidan henüz birinci katın balkonuna uzanamıyordu. Efendisinin balkonlu odada yattığını bildiği için müthiş bir gayret sarfederek, oraya kadar dallarını uzattı. En iri meyvelerden birisini balkondan efendisine ikram etti. Ama hiç de efendisinin eline benzemeyen bir el sessizce uzandı. Kimse görmeden eriği kopardı ve

— Yanlış kapı çalıyorsun mürdüm dedi. Senin efendin üst kata çıktı. Ben onun kiracısıyım.

Mürdüm hayretle başını kaldırdı. Efendisini üst katta gördü. Utandı. Sonra en güzel eriğini koparan kiracının elinden hırsla dallarını çekti sıyırdı.

Mürdüm ikinci katta oturan, efendisine ulaşabilmek için mürdüm üstü bir gayret sarf ederken, efendisi Bahçelievler'deki evini sattı. Yenişehir'de yedi katlı, yetmiş daireli bir apartmandır kurdu. Gel zaman git zaman benim yolum Bahçelievler'e düştü. Geçen hafta bir sabah uyandım ki penceremde bir erik dalı. Dalın üstünde kocaman bir erik. Eriğin yanı başında bir serçe. İçimi tarifsiz bir sevinç kapladı. Sadece mürdümeriğine bayıldığım için değil, erik ağacı boyunda bir evde uyanmış olmaktan doğan bir sevinç. Ağaçlarla evlerin aynı boyda olmasından doğan bir sevinç. Ağaçlarla senlibenli olmuş bir evden daha güzel ne olabilir diye düsünürken mürdümün sesini duydum. Aldı mürdüm.

Bir ağacım adım mürdüm
Efendim istedi büyüdüm.
Uzadım geçtim boyunu
Gölgeme kurdun evini
Uzadım evin boyunca
Serpildim sevgin boyunca
Betim bereketim belli
Eriklerim ballı ballı
Dallarım var yetmiş kollu.
Yoluna koymuşum başımı
Efendimi bekler dururum.
Eli değmezse elime
Mutlak kahrımdan ölürüm.
Yabancı al bu eriği
Götür efendime göster
De ki: Senin maydanoz mürdüm
Büyüdü ellerinden öper.

Mürdümü kopardığım gibi, yedi katlı apartmanın yedinci katına tırmandım. Bizimkinin efendisi yedinci katta oturuyor. Ve gübre üzerine çalışıyordu. Müthiş zengin olmuştu. Mürdümün selamlarını ve sitemlerini ulaştırdım. Güldü, rafların birinden bir kutu suni gübre aldı.

— Bunu bol su ile mürdümün dibine dökün. Bir kat daha serpilir. Meyveleri de bir kat daha büyür.

Yedinci katın penceresinden şöyle bir bakmak istedim. Başım dönüyordu!. Ankara'nın ağaçları yedinci kattan birer maydanoz fidanı gibi görünüyorlardı.

Mürdümün vefasız sahibine sordum.

— Erik ağacının yedinci kata kadar uzayabilmesi için dibine bundan kaç kutu dökmek lazım?

Mürdümün efendisi gülmeye başladı.

— Çok şakacısınız! dedi.

İnsanlarla ağaçların birbirine karışan kaderlerini düşünerek yola çıktım. Ağaç boyu, insan boyu, ev boyu, apartman boyu, derken İstanbul'da Sarıyer'de bir mezarlık hatırladım. Unutulmuş, kimsesiz

bir mezarlık. Yan yatmış taşların yanı başında insanı korkutan boylarıyla mezarlık servileri uzanmıştı:

Hem niçin ağaç alıp başını
Bu kadar uzaklaşsın ölülerimizden
Servi boyundan utansın
Toprak şehvetinden...

Durup dinlenmeden ölümden bahsettiğinden olacak, servilerle başım hiç hoş değildir. Evlerimizin yatışı ile onların göklere dikilişi arasında her zaman bir rahatsızlık duymuşumdur. Hele o bütün ağaçlara meydan okuyan boyları yok mu?. Ama ağaç istediği kadar uzasın, bir türlü bizim apartmanların boyuna ulaşamayacak. Biz kat üstüne kat çıktıkça ağaç ne halt etsin. Ağaçlarla evler arasında bir düzen kurulmadıkça bir şehrin tadı tuzu kalır mı?

Ankara'nın en güzel yeri neresi deseler hiç duraklamadan: Bahçelievler derim. Evlerle ağaçlar orada ne güzel anlaşmışlar. Her evin meyve ağaçlarıyla dolu bir bahçesi olunca çocukluk bambaşka bir tat alıyor. Her çocuk ağzını burnunu komşunun meyveleriyle değil, kendi bahçesindeki meyvelerle boyuyor. Erikler, kayısılar, kirazlar, vişneler. Hele o vişne ağaçları. Yaz rüzgârı bahçeyi dolaşırken vişnelere değer değmez, ateş alev tutuşuyor. Mahalleyi bir meyve balı kokusudur sarıyor.

Cennet, herhalde böyle bahçelerle süslü olmalı, diyorum. Herkesin bir evi, her evin bir bahçesi her bahçenin meyve dolu ağaçları.

Sonra başkalarının bahçesinde meyveleri taşlayan çocukları hatırlıyorum:

Cürmün çağla taşlamaktan
Yaran böğürtlen dikenlerinden
Ölümün ağulu dutlardan olsun.

BEŞ BEYGİR

Benim anam ne zaman bir tren sesi duysa hemen kulak kesilir:

— Seslerini sevsinler!.. der ve dünyanın en güzel şarkısını duymuş gibi can kulağıyla dinler. Onun bu halini görüp de, tren sesine, trenin kendisine, yoluna, dumanına, her haline âşık olmak işten bile değildir. Sinemadaki fotoğraf oyunları gibi bu anda anamın yüzü büyüdükçe büyür, nurlanır ve bu yüzün ortasından, boyundan büyük bir duman salıvererek bitip tükenmez bir trendir geçmeye başlar. Ben bu treni gayet iyi hatırlarım. Bu tren bundan tam 33 sene evvel Anadolu'nun ortasında rastladığımız, ilk defa gördüğümüz minicik trenin ta kendisidir.

Yaylı denen at arabasıyla Amasya'dan Kütahya'ya gidiyorduk Ankara civarında bir yerde idi. Dönemecin birinden karşımıza oyuncak gibi lokomotifi ile küçücük bir trendir çıktı. En büyüğümüz on yaşında beş kardeştik. Beşimiz de sevinçten deli divane olmuştuk. Aksi gibi treni görünce coşan yalnız biz değilmişiz. Arabamızın atları da coştu. Trenden ürkmüş olacaklar, gemi azıya aldılar.

Minik trenle bir yarıştır başladı. Sonunda arabamız devrildi. Hiç unutamam babamın bir eli ezildi. Birkaç ay sargıda kaldı. Kütahya'da trenlerle dost olduk. İstiklal Harbi sıralarında Kütahya istasyonuna atılan bombaların bir türlü isabet edemeyişini gördükçe her lokomotifi palabıyık kara yağız bir kahraman gibi karşılar, bıraksalar gidip boyunlarına sarılırdık. Tren sevgisinin arakasından büyük gemilere karşı duyduğumuz hudutsuz muhabbet geldi çattı. Önceleri Trabzon limanında, daha sonra Galata rıhtımında büyük gemileri gördük-

çe içimiz içimize sığmaz köpüklü içkiler gibi taştıkça taşardı.

Kocaman geminizde bana da avuç içi kadar
bir yer verin
İçimi bir keten gibi örüp size vereyim
Hasır masalarınızın üstüne serin
Beni de götürüverin.

Penceremin önünde deliklerinden ışık boşanan
bir gemi durdu
Benim de içimde bu kadar ışık yansa dünyalar
benim olurdu.

Böylece gemi şiirleri birbiri arkasından sıralandılar. Günlerden bir gün bu güzel gemilere binmek nasip oldu. Ne gördümse, trenlerin, gemilerin sayesinde gördüm. Onlara nasıl bin bir yerimden bağlanmam?

Tren seslerini bağrına basan anamın,

— Seslerini sevsinler, sözünde her zaman sahici bir şiir kudreti bulurum. Bu sözün Anadolu'nun ta bağrından kopup geldiğini duyarım.

Yazarlarımız arasında Anadolu'nun makine, motor, karşısında takındığı tavrı ne güzel inceleyenler var. Bunlardan bir tanesine son günlerde rastladım. Kemal Bilbaşar'ın «Pembe Kurd»una bayıldım.

Yazarın kitabına adını veren bu Pembe Kurd ne olsa beğenirsiniz. Bir traktör!.. Hikâyenin can alıcı yerinde, iki traktör, iki yumurta gibi tokuşturuluyor. İki horoz gibi dövüştürülüyor. Köylülerin iki traktörü de iki Tanrı yapısı gibi iki boğa, iki yarış atı gibi, bir benimseyişleri var; değme yazara nasip olacak bir başarı değil.

Anadolu'nun makine ve motor karşısındaki durumu, herhalde bütün yazarlarımız için tadına doyum olmayan bir konu kesilecek. İster istemez hepsi de bu konuda kalemlerini deneyerek bileteceklerdir. Köylümüzün bir ata, bir boğaya, bir koça

bağlandığı güçle, bir kamyona, bir traktöre, herhangi bir makineye bağlandığını görmek, bir hayvanın dilinden, derdinden anladığı kadar bir motorun bir makinenin halinden anladığına şahit olmak hepimizin alnımızı ağartacak.

Ömründe elini bir dikiş makinesine bile değdirmemiş Mehmetlerin askerde dev yapılı kamyonları tereyağından kıl çeker gibi çekip çevirdiklerini seyretmeye doyamazdım. Köy enstitülerinin ilk kuruluş yıllarında on beş on altı yaşındaki çocukların çeşitli motorlu taşıtlar karşısındaki sevgi ve bilgi yolu davranışları insanın sevinçten gözlerini yaşartıyordu.

Alfabeyi söken bir köylü çocuğunun motor ve makine karşısındaki sevgi dolu gözlerini, beş beygirlik, on beygirlik motor sözünün ne demek olduğunu ben ilk defa köy enstitülerinde anladım.

Beş beybirlik dedim de aklıma geldi. Yakın dostlardan birisinin beş beygirlik külüstür bir deniz motoru var. Üç dört senedir, bu motorla Boğaz ve Adalar kıyılarında dolaşıp dururuz. Hani şu takma motorlar var ya, onlardan, ikide bir bozulduğu için yolumuz sık sık bu işten anladığını iddia eden ustalara düşer, bu ustacıklar ikide bir bizim motorun içindeki beygirleri dışarı çıkarır, gözlerinin yaşlarına bakmadan ötelerini berilerini kesip biçerler. Bugüne bugün motorun içinde kaç beygir kaldığını hiç kimse bilmez. Motorumuz arasıra kanaryalar gibi öter, sonra boğmacaya tutulmuş çocuklar gibi öksürür durur.

Bu külüstür motor sayesinde biz İstanbul'un tadına doyum olmayan bazı köşelerini ve insanlarını tanıdık. Fatih İstanbul'u çok genç yaşında fethetti, biz de ancak bu külüstür motor sayesinde İstanbul'u kırkından sonra keşfettik. Beş beygirinden beş sıska kuş kalmasına rağmen motor sayesinde ne güzel kıyılar keşfettik. Mesela Poyraz köyüne kadar gittik. Poyraz köyü nerededir? Doğma büyüme İstanbullulara bir sorun bakalım ne diyecekler? Poyraz Köy, İstanbul'un en sirin köşelerinden birisidir, inanmazsanız gidin görün. Ama o kadar bal-

landırmaya da gelmez hani, lodosunu kapan Poyraz Köye taşınırsa oranın da tadı tuzu kalmaz.

Poyraz Köyünü size başka bir zaman anlatırım. Asıl söyleyeceğim, bu motor yüzünden tanıdığım bazı Karadenizlilerin makine muhabbetidir.

Bir adam tasarlayın, yirmi beş sene kürek çekmiş. Boğaziçi senin, Haliç benim, ömrü bir çift küreğe bağlanmış gitmiş. Akıntı demeмiş, lodos demeмiş, poyraz demeмiş, ha babam ha yirmi beş sene kürek çekip durmuş. Bir gün bu adamın eline beş beygirlik bir deniz motoru düşmüş. Sandalın arkasına taktı mı ne kürek, ne yelken, beş dakikada Kabataş'tan Üsküdar'a!. Ben bu adamı tanıdım. Bu adamın beş beygirlik bir motora nasıl bağlandığını gördüm. Beş beygirin ne kelime olduğunu onların dilinde duydum, onların dilinde anladım, onların dilinde sevdim.

Beş beygirlik bir motor yirmi kilo falan gelir. Sen motoru onların elinde gör, beş aylık bir çocuk kaç para eder. Ancak bir ana çocuğunu böyle tutar böyle emzirir, böyle bağrına basar. Ancak nazik bir kundak bu kadar dikkatle, sevgi ile tutulur. Yirmi beş senelik alınteri, yirmi beş senelik yirmi beş adet nasır, insan bir motora böyle bağlanır. Bir defa hepsi kendi motorlarının ustası kesilmişler. Hepsi de son civatasına kadar motorun anatomisinden, anlıyorlar. Ama ne hikmettir bütün ecnebi kelimeleri ezip büzüp anlaşılmaz hale getirip öyle kullanıyorlar. Motorlarının sesinde en ufak bir aksaklık duydular mı gelsin anahtarlar, her şey sökülüyor, bir parça yalama mı olmuş? Acentada yedek yok mu? İstanbul'un altı üstüne getiriliyor. Motorlarını kuş sütü ve kuru üzümle besliyorlar, üstlerine evlat gibi titriyorlar. Geçenlerde bizim motor gene acayip sesler çıkarmaya başladı. Bu, emektar denizcilerden birisi ısrarla bizi durdurdu ve fena halde azarladı. Ekmek parasını çıkaran hayvana kötü muamele eden arabacılar gibi azarlandık:

— Ula!. diyordu. Hiç size insaf, merhamet yok midur? Ha böyle ses çıkaran bir motora bu kadar eziyet etmek reva midur?

İstanbul, kolay kolay Anadolu'ya uzanamıyor, ama Anadolu ha bire İstanbul'a boşanıyor.

Birinin, sessis sedasız, isteksiz, halsiz, gidişi yanında ötekinin öyle arzulu, öyle canlı kanlı, öyle paldır küldür bir gelişi var ki!...

Hopa'dan başlayıp, Karadeniz kıyılarını tarayarak dönen gemilerden birisini karşılamaya gidin. Ama rastgele bir gün seçmeyin. Rıhtıma gitmeden önce kendinizi güzelce yoklayın. Gücünüz kuvvetiniz tam manasıyla yerli yerinde ise, sinirleriniz güzelce düğümlenmiş, civatalarınız güzelce sıkıştırılmışsa, Galata'dan Tophane'ye doğru uzanın. Trabzon'dan gelecek vapur bir saat sonra burada dedikleri halde 11 saat sonra gelirse kızmaca yok. İnsan hali denemez ki deniz hali!... Neylesin kaptan, neylesin vali?

Anadolu, İstanbul'a ne biçim geliyor, gidin görün. Görülmeye değer. Böylesini hiçbir sinemada, hiçbir tiyatroda, hiçbir romanda bulamazsınız. Ben, bu gelişi yirmi beş senedir oldukça yakından bilirim. Her sene hiç olmazsa iki, üç defa Karadeniz' den gelen gemiler bizimkilerden birini getirir, birini götürür. İstanbul'a gelişin, bütün sevinci, bütün şamatası ile görmek, birkaç kitap okumaktan çok daha faydalıdır. İnanmazsanız tecrübesi bedeva.

Hey Allahım, ne başıboş, ne çılgınca, bir geliştir bu!... Hani şu varını yoğunu bir vuruşta boşaltan kocaman kamyonlar vardır. Bizim gemiler de rıhtıma öyle boşalır. Daha doğrusu öyle boşanmak ister ama yolcularını karşılamaya gelenler de aynı hızla gemiye saldırınca altta kalana Allah uzun ömürler ihsan eyleye.

Devlet baba, büyük kalabalıkların üstünden elini ayağını çekti mi, ne biçim bir curcuna başlıyor gidin görün. Çok gördüm, ama geçen hafta Trabzon'dan gelen «sürat postası!...» gibisini görmedim. İsterseniz ana baba günü deyin buna, ister kıyamet, ister mahşer!... Sağduyu, akıl, fikir, bu boşalma karşısında iflas eder.

Anadolu'nun İstanbul'a ulaşmak için nelere katlandığını görmeden İstanbul hakkında doğru dürüst bir fikir edinemezsiniz. Hey Allahım! Şu İstanbul'un da aynı arzu, aynı iştahla Anadolu'ya saldıracağı günleri görmek bizlere nasip olmayacak mı?

Gemiler, trenler dolusu, otobüsler, taksiler, uçaklar dolusu bir geliş bu. Bu geliş, bu akış insana balıkları hatırlatıyor. Hani büyük denizlerde sürü ile dolaşan balıklar yumurtalarını sakin koylara, köşelere emanet ederler. Anadolu da İstanbul sularında böylesi bir köşe, bucak buluyor.

Anadolu'nun en zengini de İstanbul'a koşuyor, en fakiri de. Biri harcamaya geliyor, öteki kazanmaya. Kimi gecekondularda yumurtluyor. Kimi palaslarda

Bir değil hallerin beş değil
Nasıl anlatsam hepsini bir bir
Nasıl bağlansam sana nasıl büyük şehir?
Bin tane kolum olsa kucaklamağa yetmez
Tepeden tırnağa dudak kesilsem bitip tükenmezsin
Baştanbaşa anten kesilse damarlarım
Nasıl duyarım semt semt, bucak bucak seni
Nasıl sararım?

Anadolu'dan İstanbul'a göç edenler hep bizim gibi bu limanda demir mi atarlar? Bir daha memlekete dönemezler mi? Ne kadarı yerleşir, ne kadarı tekrar döner? Bu konuda sahici rakamları nereden öğrenebiliriz?... Bana öyle geliyor ki, önümüzdeki sayımda İstanbul oldukça şaşırtıcı bir rakam çıkaracak.

İki üç gün önce Kadıköy vapurlarından birinde

Anadolu'dan yeni geldikleri hallerinden belli olan iki çocuk gördüm. On bir, on iki yaşlarında vardılar. İkinci mevkide tam karşımda oturuyorlardı. Birisinin kulaklarına kadar geçmiş bir kasketi vardı. Daha sıhhatli, daha uyanık görünüyordu. Ötekinin sıfır numara ile yontulmuş uzunca bir kafası, ikide bir hafifçe şaşılaşan gözleri vardı. Öğle güneşi alabildiğine ikisini de kavurduğu halde hiç oralı gözükmüyorlardı.

Derken kasketli çocuk yanındakini dürttü:

— Dinle bak, ne diyor, dedi.

Bir parça sonra yetmiş beş yaşında olduğunu, kendi ağzından duyduğumuz bir ihtiyar, en aşağı beş on senede edinilecek kadar büyük bir rahatlıkla küçük dua kitapları satıyordu. Yirmi beş kuruşa sattığı kitapların içinde bütün dualar varmış. Kabir duası, karınca duası, hatim duası, yatarken okunan dualar, kaza belâyı önleyen dualar hepsi hepsi bu küçük muşamba kaplı kitapta yazılı imiş. Hem eski harflerle, hem yeni harflerle. Hangisini isterseniz hediyesi yirmi beş kuruşa. Bu dualardan bir tanesi 78'inci sayfadaki dua, güreşçilerin duası imiş. Güreşe çıkmadan önce bu duayı okudunuz mu karşınızdakine duman attırmak işten bile değilmiş:

— Bu sözlerim size belki tuhaf gelecek. İçinizden bazıları «ihtiyar meydanı boş buldu. Atıp duruyor!» diyecek. Hayır sayın bayanlar baylar. Bizde yalan yok. Ben şu tarihte Edirne'de falanca başpehlivanı yenmeden önce bu duayı okumuştum. Onu nasıl mı yendim? Bilek kuvveti ile değil, kafa, akıl, zekâ kuvveti ile. Bakın nasıl oldu. Tut şu heybeyi aslanım dedi. İhtiyar heybeyi yanı başındakine, temiz pak giyinmiş bir delikanlıya yükledi. Kaşla göz arasında, kendi eli ile kurduğu sahneye, kendi kendine yerleşti. Bütün ikinci mevki yolcularını kendine bağladı. Hele karşımdaki Karadenizli olduğunu sandığım iki çocuk yok mu, tepeden tırnağa dikkat kesilmişler, ihtiyarı dinliyorlardı.

Meğer ihtiyar Kırkpınar güreşlerinde bilmem hangi pehlivanı yenmiş. Pehlivan onun göğsüne bir

yumruk atmış, o da bir punduna getirmiş, yumruk öyle atılmaz, güreş böyle yapılır demiş, almış pehlivanı aşağıya. Yalan değil, gerçekmiş, işte fotoğrafları.

Hem birkaç güne kadar da Pendik civarında güreşler varmış. Orada da gözükecekmiş. Merak edenler gidip onun bir peşrevlerini olsun görsünlermiş, eşi yokmuş

Güreş gösterisinin arkasından dua kitapları satışı birkaç misli ateşlendi. Hiç mübalağasız yirmi dakika içinde elliye yakın kitap sattı ihtiyar. Alıcı gözü ile satışı inceledim. Satılan kitapların üçte ikisi eski harflerle basılmış olanlardı. Alanların yarısından çoğu da Anadolu'dan gelmiş kimselerdi. Anadolu'da kurulan pazar yerlerinde bu kitapların çok daha pahalıya satıldığını gördüğüm için pek şaşırmadım. Ama beni asıl şaşırtan karşımdaki çocuklar oldu. Kasketli daha uyanık görünen çocuk, eski harflerle yazılmış olan bir dua kitabı aldı. Kitabın rastgele bir tarafını açtı. Ve etrafındakilerin duymasını arzu ettiği bir sesle ve makamla okumaya başladı:

— Elif lam mim Zalike...

Arkadaşı yeni harflerle yazılmış bir kitap almıştı. Fakat ancak harfleri seçebiliyor. Dudaklarını iri iri oynatarak bir sürü harf kekeliyordu.

Kasketli çocuk, arkadaşına,

— Çok iyi ettin aldığına, dedi. Çok büyük sevaba girdin

— Ama okuyamıyorum ki.

— Zararı yok. Okumasan da sevaba girdin.

— Sahi mi? Sevaba girdim mi? Ne iyi be yirmi kuruşa. Ne ucuz.

İhtiyar, gayet memnun. Kendinden gayet emin adımlarla ha bire dolaşıyor:

— Allah Halil İbrahim berekâtı versin, diyordu Her kitap satışının arkasına bir yağlı güreş lafı sıkıştırıyor,

— 78'inci sayfadaki duayı benim hatırım için bir defa okuyun, diyordu.

Bir aralık, arka sıralardan bir delikanlı, ihtiya-

rı açıkça maytaba almak istedi. İhtiyar hiç istifini bozmadı:

— Erkek isen ortaya çık. Sana iyi bir pehlivanın yetmiş beş yaşında da nelere kadir olduğunu göstereyim. Tut evladım bir saniye şu heybeyi, dedi. Bu sefer heybeyi hiç de tutmaya hevesli görünmeyen birine yüklemeye kalktı. Fakat bütün yolcuların ihtiyar tarafını tuttuğunu sezen delikanlı olduğu yerde büzüldü, ortaya çıkmadı.

Kasketli çocuk, etrafındakilerin kendisini dinlediklerini anlayınca sesini bir parça daha yükseltti. Bayağı yaşlı başlı bir hafız efendi gibi okuyordu. Yeni yazıları söktüremeyen arkadaşı büyük bir hayranlıkla arasıra ona bakakalıyordu. Vapur yanaşırken kasketli çocuğa:

— Sen yeni yazıları da okuyabiliyor musun?

— Ben yeni yazı meni yazı bilmem, dedi.

— Ama eskiyi öğrenip yeniyi öğrenmemek yasaktır. Bu işin sonunda hapse girmek de var. Bunu hiç duymadın mı? Hem bu yeni yazı Atatürk'ün yazısı.

— Hadi be! Ne yasağı! Sen de!... dedi. Kasketini bir parça düzeltti. Hafifçe öksürdü:

— Elif, lam, mim! diye yeni baştan aldı.

Sayın bayanlar, baylar, ertesi gün gene aynı saatte, aynı vapurda, aynı yerde bir adam peyda oldu.

O da heybesinden bir tomar yazılı kâğıt çıkardı. Gazete kâğıdına basılmış, dualar:

— Bütün dualar, hepsi bir arada ister cebinde taşı, ister duvara as. Muşambaya sarılısı, muska gibileri yirmi beş, ötekiler on beş kuruşa. Bu duaların asılı bulunduğu odaya ne şeytan girer, ne in, ne cin, ne akrep, ne yılan.

Yanımda elli yaşlarında bir adam vardı, akrep, yılan sözünü duyunca ilgilendi:

— Yeni yazı ile yazılmışı var mı?

Hep eski yazı ile.

— Geç öyleyse! dedi, ihtiyar bir hoşuma gitti ki...

SAĞDAN FINDIK SAY!

Ey Tirabzan Tirabzan
İçi kalayli kazan
İçinde bulunur mu
Benum derdumu yazan

Tirabzandan çıktım başum selamet
Giresuna gelduk kopti kıyamet
Metropolit vatan sana emanet
Mahacirluk şimdi büker belumi

Trabzonlunun başı öteden beri (I) harfi ile hoş değildir. Trabzon yerlisinin dilinde «ı»ların hemen hemen hepsi incelir «i» kesilir. «Ü»ler de, çoğu zaman noktalarını unuturlar. Kelime başlarında gelen «G»ler: «C» kesilir. «B»ler de çoğu zaman: «P». «T»ler de: «D». Mektep, medrese, okul. Fakülte bunlardan çoğunu siler süpürür, ama günlerden bir gün bizim «i» yok mu hani şu Tirabzan; kalaylıyı kalayli yapan «i» o günlerden bir gün olmayacak bir yerde sipsivri dilini uzatır. Aynı oyun bozanlığı arasıra «u» da «ü»lerin noktalarını bir tarafa atmakla yapar.

«Sağdan fındık say» hikâyesi bu yüzden tadına doyum olmayan yerli fıkraların en başlarında gelenlerdendir. Hani fi tarihinde bir yüzbaşı, başıbozukları teslim alırken deniz komutanlığına ayrılacak olanları seçmek için bağırmış:

— Karadenizliler bir adım ileriye.

Başıbozuklarda hiçbir hareket yok. Yüzbaşı bir daha seslenmiş. Gene hiç kımıldayan yok. Halbuki başıbozukların çoğunun Karadenizli olduğu da meydanda.

Yalnız deniz hizmeti, ötekinin tam iki misli uzun sürüyor. Trabzon ağzını çok iyi bilen yüzbaşı, şeytanın bile aklına gelmeyen bir çareye başvuruyor:

— Sağdan fındık say!

Başıbozuklar başlıyorlar:

— Fındık!

— Fındik!

— Fındıh!

— Finduk!

— Funduk!...

Akıllı yüzbaşı hiç sıkıntıya girmeden «finduk»larla «funduk»ları bir adım ileri çıkartarak seçeceğini seçer.

Trabzon yerlisinin geliyorum yerine celirim, gidiyorum yerine cidirim, taş yerine daş dememesi için okul şarttır. Hele daşın taş kesilmesi için ilk, orta, lise de çoğu zaman yetmez!...

Bu bizim memleket ağzı, sözü tatlı ve uzun bir konu. Bir ara genç yazar ve eleştirmecilerimiz bu konuya kancayı takmışlardı.

— Yazı dilinde memleket ağzım kullanmalı mı? Kullanmamalı mı?

Doğrusu üzerinde uzun uzadıya durulacak bir mesele. Bir yandan tarihimiz, bir yandan coğrafyamız dilimizi öyle ince ince doğramış ki, mesela Trabzon ağzı deyip geçmek kolay, ama Trabzon'un bir ilçesindeki ağız çoğu zaman öteki ilçesinden bambaşkadır.

Geçenlerde Trabzon ağzı üzerine oldukça dokunaklı bir olay anlattılar. Bizim Karaköy Balıkpazarında rastlamışlar. Çocukluğu Trabzon'da geçmiş bir Rum, Balıkpazarmdaki meyhanelere uğradığı zaman yana yakıla Trabzonlu denizcileri aramış. Meyhanede konuşulanlara kulak kabartır, su katılmamış bir Trabzon ağzı ile konuşanlara rastladı mı, derhal yanaşır, kendini tanıtır, onlara bol bol izzeti ikram ederek mümkün olduğu kadar konuşmalarını sağlarmış. Onları dinlerken bazen müthiş keyiflenir, bazen de gözleri dolarmış.

Hele tam kendi köyünün dilini konuşan bir Trabzonluya rastladığı gün sevincinden bütün meyhaneyi ayağa kaldırmış. Neredeyse Trabzonluyu işinden gücünden edecekmiş. Trabzonlu Rum, memleket ağzına öylesine hasret kalmış ki, sonunda denizcilerden birini maaşa bağlamış. Denizci arasıra meyhaneye uğrayacak, yolda başından geçenleri tatlı tatlı anlatacak, hasretlik de bir tek kelime söylemeden dinleyip efkârlanacak.

Bundan otuz, kırk sene önceki bazı Trabzon köylerini bilenler, bazı Rumca türkülerdeki kelimelerin yarısının Türkçe olduğunu, buna karşılık bizim bazı türkülerde de tek tük Rumca kelimelerin serpildiğini görenler, Trabzonlu Rumun niçin efkârlandığını kolayca anlarlar.

Trabzonlu Rum dedim de aklıma geldi. Ben memleketten çıkalı yirmi beş sene oldu. Şimdi memleketi gözümün önüne getiriyorum da o zaman gördüğüm yapıların en güzelleri, en rahatları, en genişleri hep Rum evleri idi. Kabyanidis'in köşkü, yahut Kostakin'in köşkü derlerdi. Tam manasıyla Avrupa yapılarını hatırlatırlardı. Trabzon'u düşündükçe bu yapıları hatırlar ve kendi kendime sorarım:

— Nasıl olmuş da, bizler bu toprağın bütün kahırlarını çekenler, kargacık burgacık evlerde oturmuşuz da Rumlar hep kendilerine böyle güzel güzel yapılar kurmuşlar.

Bu soruya iki cevap bulurum. Bunlardan birisinden kendimi sorumlu bulmam.

— Elbette kendilerine güzel evler yaptırdılar, çünkü senin dedelerin bugün şu cephede, yarın ötekinde savaşırken, aslan gibi gittikleri cephelerden bütün yaşama güçleri yıpranmış dönerlerken, kuşaklar boyunca şehitler birbiri arkasına dizilirken onlar bu toprağın en kârlı işlerini ele alıp büyük paralar kazandılar. Yemen neresi, Kalanıma deresi neresi?

Yalnız Trabzon'da mı? Anadolu'nun yüzü gülen bütün vilayetlerinde yapıların en beyazları ya Rumdur, ya Ermeni değil mi? Sıvas'ın eski adı

Aziziye, şimdiki Pınarbaşı'nda dört sene oturmuştuk. En güzel yapılardan birisi İneciyan'ın evi idi. Bu bir tesadüf olabilir mi? Sanmıyorum. En önemli sebebi bizim ha bire bir savaştan ötekine yıpranmamız değil midir?

Kendimi sorumlu bulmadığım taraf bu. Ötekine gelince, bundan kendimi ve bütün benim gibileri sorumlu tutuyorum. O da şu:

— Biz, Anadolu çocukları, Trabzonlular, Erzurumlular, Sıvaslılar; Adanalılar. Bütün illerimizin okuma yazma, yüksek öğretim basamaklarına tırmanma fırsatı bulan aydın çocukları!... Bizler memleketimizden bir çıktık mı bir daha: Ya kısmet! Eğer devlet baba bizi doğduğumuz yerlere, kaymakam, savcı, doktor, vali; mebus olarak yollamasa yok mu; doğup büyüdüğümüz toprakları arayıp sormak hak getire!.

Anadolu'nun yüzü gülen şehirlerinde o güzel yapıları kuran Rumlar Ermeniler var ya, onlar da çocuklarını Avrupalara, Amerikalara yüksek öğretime göndermişler. Ama bu çocukların hepsi İstanbul'dan transit geçip soluğu gene Anadolu'da almışlar. İstanbul'u küçük gördükleri için değil, doğup büyüdükleri yerlerde mükemmel bir hayat sürdükleri için...

Benim babam Trabzon mebusu idi. Bir ara piyanoya karşı dayanılmaz bir sevgi duymuştum. Piyanomuz yoktu. Masanın üstüne tuşları çizer, parmak ekzersizleri yapardım. Komşumuz Rumun evinde küçük, büyük iki piyano vardı. Ve kendileri gübre üstüne çalışırlardı!...

Diyeceğim şu ki dostlar, bizler memleketten bir çıktık mı pir çıkıyoruz. Peki memleketin aydın çocukları birbiri arkasından İstanbul'a, Ankara'ya yerleşirse o güzel yapıları kim kuracak? Trabzon'un Maçka ilçesinde doğmuş aydın, Maçka'ya ömrü billah uğramazsa piyanoyu Maçka'ya kim götürecek? Kim çalacak, kim oynayacak?

Kemençeye, horona can kurban ama, bütün bir ömür boyu da horon çekilmez ki...

ABANT ÇAĞIRIYOR

On binlerce çamı oymuşlar
Ortasına bir gül koymuşlar
Üstüne beş on parça bulut
Sonra bırakıp gitmişler

Çam kütüklerinden süzülmüş
Gül duruldukça durulmuş
İçinde saraylar kurulmuş
Alabalıklar sürmüş safasını

Nilüferler açılmış başım gibi

Yabankazları, turnalar, çulluklar, keklikler, tavşanlar, geyikler, kumral kumral ayılar, kurtlar, tilkiler, kirpiler, bizden akılsız olduğuna inandığımız ne kadar hayvan varsa tiryakisi kesilmişler. Ama bizler dönüp arkamızı, alıp başımızı gitmişiz. Bu canım gölü, dağın başında, ormanın ortasında yapayalnız bırakıp gitmişiz. Allah'ın kullarına özene bezene hazırladığı, çamsakızına, bal tadına çalan bu mübarek suyu yüzükoyun bırakıp gitmişiz. Peki nereye gitmişiz? Adıyla sanıyla asitfenik kokan bir bardak suyun, on kuruşa satıldığı yerlere. Yüzümüzü gözümüzü kana kana yıkamayan, hırlayan, öksüren, hıçkıran, püsküren musluk başlarına.

İki kere ikinin kaç ettiğini bilemediğimiz yaşlar var ya?. O yaşlara selam olsun. O yaşlarda yü-

reğimize oturan ne varsa kırk yıl sonra dönüp dolaşıp onlar çıkıyor karşımıza.

Bugünkü adı «Pınarbaşı» eski adı Aziziye olan bir yer bilirim. Sıvas'la Kayseri arasına düşer. Orada dağların ortasında tasını kendi elleri ile oymuş bir havuz hatırlarım. İki üç metre derinliğinde on beş yirmi metrekare tutan billur gibi çınlayan bir havuz. Dibindeki çakılların, kayaların rengini ömrüm boyunca pırıl pırıl hatırlayacağım bir havuz. Derindi. Boyumuzu aşardı. Yalnız boyumuzu mu? Aklımızı fikrimizi, canımızı aşardı.

Yanı başımızda yüzükoyun uzanır yüzen bir çocuğu arzudan katılana kadar seyrederdik. Suyun aydınlığında bütün hareketlerini ezberlemiştik. Ama havuz derindi. Yüzme denilen mucizeyi ancak beş altı sene sonra avuçlarımızın içinde duyabilecektik. Birkaç gün evvel Abant'ı görür görmez çocukluğumun billur havuzu bütün arzularıyla çın çın ötmeye başladı. Pınarbaşı'ndaki havuz benimle birlikte büyümüş Abant kesilmişti. Küçük havuz karşısında duyduğum arzu bambaşka bir kılıkta karşıma çıkıyordu. Vaktiyle yüzme bilmediğim için canımın içine sokamadığım havuz karşısında duyduğum üzüntü boyu ile bosu ile yanı başıma dikilmişti.

Gökyüzünün, toprağın, canlı cansız her şeyin,

— Su!...

diye inim inim inlediği yaz gününün en güzel saatinde, en aşağı beş bin kişiyi mesut edecek gölde yalnız beş kişi vardı.

En aşağı 15 yıldır Abant'ın adını duyarız. Gözüne, gönlüne güvendiğimiz kimselerden methini duyarız, gazetelerde resmini görürüz. Ama allem eder, kallem eder bir biçimine getirir gene yan çizeriz.

Bizim Abant'a ikinci gidişimiz. İki üç sene önce yağmurlu bir gündü. Orman yolundan geçerken lastikler kayacak, diye ödümüz patlamıştı. Yağ-

murlu havada gölün yüzünü görmek nasip olmamıştı. Kapkara bir bulut ormanın üstüne çullanmış gölü baştan başa kaplamıştı. O zamanlar Abant'ta küçücük bir otel vardı. Tek tük çadırlar görmüştük. Şimdi oldukça geniş bir otel yapmışlar. Birkaç haftaya kadar açılacakmış. Yapı ve işçilik bakımından bir parça aceleye gelmişe benzer. Ama ne olursa olsun, kimin aklına geldiyse sağ olsun. Eğer bir parça daha gecikselerdi göl; kahrından kurur, çamlar, ormanlar insan hasretinden cayır cayır yanıp tutuşurlardı.

İyi bir araba ile yarım saat süren insanı gittikçe daha sıkı sıkı kucaklayan orman yolu. Yağmurda ne olur bilmem, ama kurak havalarda gayet rahat, üç dört ay önce Uludağ'ın Kirazlı Yaylasını görmüştük. Ressam gözü ile Abant'ın yanında Kirazlı Yaylanın pek sözü olmasa gerek.

Abant'ı çok iyi bildiği anlaşılan, bir jimnastik hocası anlattı:

— Abant'ı sevenler, yalnız gölün karşısına geçip durmazlar. Bütün günlerini ormanlarda, dağda geçirirler. Orman içlerinde, öyle kaynaklar öyle gözeler bulunur ki, insana Abant'ı unutturur.

Abant'ın ortalarına yakın bir yere dört beş duba üstüne bir küçük tahta köşk kurmuşlar. Küçük sandallarla buraya kadar gelenler güneşlenip yüzüyorlar. Kıyıda dört beş metre kadar suyun dibi ayna gibi görünüyor. Sonra nilüferlerin örgüsü başlıyor. Gölün dibinden havalanan nilüferler bazan on bir metre kadar uzayıp suyun yüzüne kavuşuyorlar. İyi yüzme bilmeyenleri nilüfer sazları bir hayli ürkütüyormuş. Nilüferlerin keyfini bozmadan yüzülecek yerlere çeki düzen vermek işten bile değil. Değil, ama her şeyden önce Abant'ın her Allah'ın günü yüzlerce susamış, duru suyu, tatlı suyu, serin suyu özlemiş insana ihtiyacı var.

İnsan bir göle, bir de gölü çepe çevre kuşatan ulu çamların uygun adımla kıyıya inişine bakarken

duyduğu sevinci bölüşmek istiyor. Bu sevinç öyle bir kişilik beş kişilik soyundan değil bu sevinç bir kalemde binler hanesine ulaşıyor. Siz, hiç çok büyük bir sinema salonunda dört beş kişi ile hayatınızın en güzel filmini seyrettiniz mi? Hele hele seyircilerin birisi salonun bir ucunda, öteki bir başka ucunda olursa yapayalnız bir harika filmin tadı çıkar mı? Yahut müthiş bir futbol maçı, stadyumda yalnız dört beş kişi!... Biz, Abant'a giden dört beş ahbap buna benzer bir şeyler duyduk. Bu kocaman güzelliği yapayalnız sineye çekemedik. Bizim gözümüzü gönlümüzü doyurup geçen güzelliğin,

— Hey!.. Daha yok mu? Arkası gelmeyecek mi? diye hışımla yanı başımızdan, ellerimizin, kollarımızın arasından akıp giden bir çeşmenin boşu boşuna kendi başına savrulup giden bir harmanın hıncını duyduk.

Göz alabildiğine uzayan bozkırda bir tek insana raslamadan birkaç saat yürüdükten sonra horoz sesi duyunca Mernuş aldı sazı eline bakalım çil horoza neler söyledi:

Boşuna da çil horozum boşuna
Şu senin sabah sabah uyanmaların
İn yok cin yok ortalıkta
İnsan kulağına değmedikten sonra
Ne sen varsın, ne sesin, ne kuyruğun
İşte böyle canım çil horozum
Boşuna da alabalık boşuna
Issız ırmaklarda hışım gibi akışın
Şelaleyi dikine aşmaların boşuna
Azılı avcılar düşmeli peşine
Bir çift insan eli pulun yolmaya
Bir karaca oğlan tadın öğmeye
Bunlar olmadıktan sonra
Ha varmışsın, ha yokmuşsun kime ne
Boşuna da telli kavak boşuna
Şu senin gıcım gıcım gıcıladığın
Bir köy meydanında süzülmek varken

Gelmiş konmuş ıssız dağın başına
Ne gelen var ne giden oyy!
Gel de şaşma şu Allah'ın işine

Çok şükür Abant artık yapayalnız değil. Tabiat ananın özene bezene hazırladığı büyük ziyafete beş on kişi gelmiş. Ama bir kere daha tekrarlayalım, bu ziyafet beş on kişilik bir ziyafet değil. Beş on bin kişiye yeter de artar bile. Kaşığını kapan buyursun...

Adam yataklı vagona girdi. Sıcaktı. Pencereyi açmak istedi. Ötesini berisini yokladı. Camı yukarıdan aşağı doğru çeken kolu bulana kadar akla karayı seçti:

— Allah kahretsin, diyordu. Ne kadar vagonları varsa, bir o kadar da numaraları var. Hepsinin teşkilatı başka türlü.

Güç bela camı yarıya kadar indirdi; doğrulmak isterken küttt diye kafasını bir yere çarptı. Fena halde canı yanmış ki, bildiği küfürleri birbiri arkasından sıralamaya başlamıştı. Sonunda:

— Baban da mı yataklı vagonla dolaşırdı dedi. Aksiliğin, tersliğin ta kendisi cevap verdi:

— Evet babam da yataklı vagonla gider gelirdi, ne sandın idi?

Öyle ya, babası bir ara mebustu. Çok alçakgönüllü bir adamdı, ama herhalde arkadaşlarından ayrılıp başka vagonla gidip gelecek değildi ya.

Adam, bir kahve istemek için zile bastı. Zil yerine elektrikler yandı. Bir düğmeye daha bastı Küçük mavi bir lamba yandı. Zil düğmesini bulduktan sonra ceketini çıkardı. Elbise asacağı yakalamak için uğraşması lazım geldi. Trenin sarsıntısı, asacağı deli divaneye döndürmüştü. Olmayacak hareketlerle yerinden tepinen asacağa ceketini giydirir giydirmez şaşırdı kaldı: Trenin rüzgârı bir nefeste ceketi dolduruvermişti. Adam büyük bir ilgi ile rüzgârla şişen ceketini seyre daldı. Vallahi görülecek şeydi. Başı ve ayakları yoktu ceketin, ama adam olmasına adamdı. Kafasız adam hiç durmadan bazen Mussolini, bazen Hitler pozları döktürerek sonu gelmez bir nutuk çekiyordu. Çok çabuk

konuşuyordu. Söylediği sözleri anlamak imkânsızdı. Fakat o bir sözü bitirmeden ötekine atlıyor, ikide bir kollarını göğüsten çarpıyordu. Derken bu kollardan birisi ceketin bir tarafına takıldı. Öteki kol yalnız başına nutuk çekmeye devam etti. Adamın kahvesi gelmiş bumbuz olmuştu. Boş ceketin başı boş hareketlerle bir insanı bu kadar oyalayacak ne vardı?

Adam,

— Herhalde kendi ceketim olduğu için, bu rüzgâr oyunu beni bu kadar sardı. Ne de olsa bu boş ceketin içinde benden bir şeyler olmalı diyordu.

Boş ceket nihayet takılan kolunu kurtardı. Tren daha hızlı gitmeye başlamış, nutuk bir cehennem temposu tutturmuştu. Boş ceketin hareketleri komik olduğu kadar acı, acıklı şeyler hatırlatıyor, fakat sonunda komik tarafı ağır basıyordu.

Adam evvela çocukluğundan beri gördüğü bostan korkuluklarını hatırladı. Bunlar arasında ne acayipleri vardı. Bir ara İstanbul bostanlarını birer birer dolaşmak, bostan korkuluklarının fotoğraflarını çekmek istemişti. Ne güzel bir albüm olacaktı bu. Biri ötekinden tuhaf yüzlerce çeşit bostan korkuluğu. Ya Anadolu'dakiler?

— Senin bu işi ele alacağın yok. Bari bir meraklısına söyle de şu albümü o hazırlasın. Hem yalnız İstanbul'dakileri değil, memleketin her yanından gelirse müthiş bir seri olur bu. Modern heykel için ne güzel bir ipucu olur. Şişko bir korkuluk. Güzel güzel insan gibi giydirilmiş, baş yerinde bir at veya manda kafatası. Göz çukurlarında birer havuç. Yalnız kuşları değil, insanları korkudan donduracak korkuluklar vardır. Acaba bizim Vahdet Gültekin'e söylesem pazar ilavesinde böyle bir köşe şenletmez mi? Anadolu'nun her yanından bostan korkuluklarının fotoğraflarını çekip göndersinler, güzel çıkmış olanları basalım. Çeşitli yönlerden alınmış fotoğraflar arasında şaheserler çıkacağına aklım yatıyor.

Boş ceket baş döndürücü bale numaralarına devam ettikçe adam birbiri arkasından gördüğü baleleri hatırladı. Avrupa'nın büyük şehirlerinde iyi baleler seyretmişti. Onlarla çeşitli milletlerin yerli oyunlarını karşılaştırınca baleden soğumuştu.

Dansın meslek haline sokulmasında bir terslik seziyordu. Dans etmek; içki içmek, nara atmak gibi bir keyif konusu idi. İçki içmenin, nara atmanın meslek haline getirilmesinde bir sakar iş yok mu idi?

Dansı meslek edinmemiş köylülerin, iptidai kavimlerin oyunları yanında çıtkırıldım bir balerinin sözü olur mu idi?

Bilirkişi kaşlarını çattı:

— Öyle bir olur ki bal gibi. Senin köylün bu bayram güzel oynar, ertesi gün berbat eder bırakır. Benim canım güzel bir oyunu seyretmek istediği zaman elbette işi tesadüflere, oynayanın keyfine bırakmak istemem. Parayı verir düdüğü çalarım. Hem meslek haline gelmemiş işten kime hayır geldiği görülmüştür?

Adam bilirkişinin hakkından gelemedi. Çünkü boş ceket yeni bir rüzgârla dolmuş bambaşka pozlar döktürmeye başlamıştı.

Askerliğini, yedek subaylığını, hatırladı. Eski püskü er elbiseleri ile açıkhava ekzersizlerinden birisi için birkaç manken hazırlamışlar, içlerini güzelce samanla doldurmuşlardı. Bu mankenler üzerinde süngü talimleri yapmışlardı.

Bütün mankenler gibi bunların da komik komik halleri vardı. Erler ilk vuruşlara gayet isteksiz girişmişler, fakat aynı hareket birkaç defa tekrarlanınca kızışmaya başlamışlardı. Bir ara nasıl olduysa oldu, erlerden birisi fena halde coştu, zavallı mankenlerden birisine öyle bir saldırış saldırdı ki, biçareyi elinden zor kurtardılar. Vücudunun her yeri delik deşik olmuş, mankenin yüreğinden kocaman bir tutam saman kanıyordu.

Adam, ekzersiz temposunu, komutları hatırlıyor, aradan on beş, yirmi sene geçtiği halde delik

deşik mankenin hali gözünün önüne dikiliyordu. İçini çekti:

— Erbabının elinde ne güzel bir tablo konusu olurdu.

Bilirkişi gülmeye başladı:

— Bu resim konusu değil, şiir konusu olurdu. Bilemedin, tiyatro, daha güzeli sinema konusu. Bu kadar hareketin hakkından ancak sinema gelebilir. Bak rüzgârın boş cekete ettiği oyuna, bunu sinemadan başka ne ile anlatabilirsin? İyi bir operatörün elinde, iyi bir rejisörün dilinde bu ceket bir film kahramanı olabilirdi.

Tren Sapanca'da durdu. Pencerenin önünde sekiz, on yaşlarında çocuklar kaynaşmaya başladı. Hepsinin ellerinde meyve dolu sepetler vardı. Altlarının çapanoğlu çıkmayacağını anlatmak için, sepetleri kocaman ilmiklerle örtmüşlerdi. En alttaki meyveler bile gözüküyordu. Sarı saçları bakla bakla örülmüş bir küçük kız vagona bir sepet armut uzattı. İki kilo armut bir lira. Sudan ucuz. Adam bu sepeti aldı. Arkasından küçük kız koştu, bir sepet de kınalı elma getirdi. Adam onu da aldı. Derken kızın arkasından beş, altı yaşlarında bir oğlan çocuğu utana utana iki küçük sepet uzatarak,

— Amca bunları da al.

Adam, birden karar veremedi. Meyveler insana ısırmak arzusundan çok, seyretmek, resim yapmak sevinci veriyordu. Karısı bu meyve sepetlerinden evvela bir resim, sonra bir komposto çıkarabilecekti. Fakat bu kadar sepeti eve kadar ulaştırabilmek, derken tren kalktı. Adam, başsız ceketin cebine elini daldırdı: Bir lira buldu. Parayı uzattığı eline çocuk sepetlerden birisini sıkıştırdı. İkinci sepeti uzatırken adam parayı çocuğa attı. Çocuk sepeti uzatamadı.

Trenin hızlandığını gören bir yaşlı köylü, çocuğun elinden sepeti kaptığı gibi yolcuya yetiştirmek için ileri fırladı. Yolcunun sepeti yakalaması ile elinden kaçırması bir oldu.

Arkada kalan çocuk da parayı arıyordu. Sepeti yolcuya yetiştirmek için çırpınan adamın atlattığı tehlike büyüktü. Tam bir metre arkasında kocaman demir direkler vardı. Adam onlara bir metre kala durmuş, sepeti uzatmıştı. Telaşla koşarken bu demirleri görmesi imkânsızdı. Fakat köylü atlattığı tehlikeden tamamıyla habersiz dalgın dalgın, geçen vagonları seyrediyordu.

Yolcu, hemen karar veremediği için büyük bir kazaya sebep olabileceğini düşündükçe utancından kıpkırmızı kesilmişti. Bu kadar telaşa dayanamayan meyve sepetlerinin istifleri çoktan bozulmuş, vagonun ötesinde, berisinde yavarlanmaya başlamışlardı. Bütün bunlar yetişmiyormuş gibi, boş ceketi gene hindi gibi kabarmaya, titreşerek kabaran kolları ile dayanılmaz nutuklarından birisini çekmeye başlamıştı. Adam hırsla askıyı çektiği gibi ceketi belinden yakalayıp bir köşeye fırlattı.

Başsız ceketle, meyve sepetlerini unutmak istedi. Unutamadı. Peki bunlardan bir hikâye çıkarayım dedi. Çıkaramadı.

— Peki hiç olmazsa şunları katıksız, olduğu gibi yaz bari, dedi. Oturdu yazdı.

Kim yazdı? Kim bu adam?

— Bir Ankara yolcusu canım. Bu sütunlarda durmadan kendimizden bahsedecek değiliz ya!...

MEKTEP VE MEMLEKET

Kavak Meydanındaki mektebimiz yıkılmış, yerine yepyeni ve mükemmel bir bina kurulmuş. Görenler bu binayı çok methettiler. Ankara'nın en güzel yapısını Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesini kuran Taut'un eseri imiş. Eğer bu büyük Mimar Trabzon'daki liseyi de Ankara'daki büyük eseri kadar benimsemiş ise hakikaten memleketimiz yalnız kullanışlı bir binaya değil güzel bir sanat eserine de kavuşmuş demektir. Türk mimarisine karşı beslediği büyük hayranlığı henüz eserleriyle de ispat edemeden ölen bu büyük sanatkâr bugün bir Türk mezarlığında yatıyor. Böyle vasiyet etmiş. Mimarimizi mezar taşlarına varıncaya kadar sevmiş olması ne güzel değil mi? Dünya ile ahretin birleştiği yerde sağlam bir sanat sevgisine bürünerek dimdik duran sanatkârlara ne mutlu.

Güzel bir mektep binası çocukluğumuzun ve gençliğimizin mühim bir kısmını duvarları ve bahçeleriyle çerçevelemiş olan «Trabzon Sultanisi» çirkin bir yapı değildi. Ufak tefek Anadolu kasabacıklarında ilk tahsiline devam eden bizler için Trabzon Sultanisi sadece güzel bir bina değil tam manasıyla bir saraydı. Hele ilk girişte bahçenin saltanatı beni tamamıyla büyülemişti. İlk mektebin son iki senesini aynı binada tamamlamış ve sonra orta ve lise merdivenlerine tırmanmaya başlamıştık. Bilhassa ortadan sonra iş büsbütün çatallaşmış ve tılsımlı bir kuş kafesi gibi çocukluğumuzun yaldızlı hatıraları arasına giren bu bina birdenbire bütün sihrini kaybetmişti. Altın kafesin demirleri birer birer paslanmış; nihayet bir kale mazgalı gibi soğuk sırıtmaya ve bir hapishane kapısı gibi insafsızca diş gıcırdatmaya başlamıştı.

Eskiden mektebin önüne harikulade bir oyuncak gibi serilen bahçenin şimdi her ağacı siyah bir gölge, her çalısı elektrikli bir tel örgü kesilmişti.

Gün geldi ki arkadaşların hepsi düşman, muallimlerin hepsi birer cellat kesildi; sınıfta kalmıştım.

Orta mektebin son sınıfında idik. Devlet imtihanı sözü o sene çıkmıştı. Zayıf talebeler imtihana kabul edilmiyordu. Her sene imtihan vererek sınıf geçmeye alışmıştık. Her ne hal ise olan oldu. Bizi imtihana sokmadılar, kaldık.

O seneyi nasıl tekrarladım. Sonra liseye nasıl devam ettim. Burasını bir ben bilirim, bir de Allah bilir. Mektepten soğumuştum. En ufak teferruatına kadar her şeyden nefret ediyordum. Bu nefreti ne yapıp yapıp gizlemek lazımdı. Bu kadar büyük bir azabı gizlemek kolay bir iş değildi. Ne de olsa bir taraftan bir sızıntı oluyor. Bu nefretin kokusunu alan hocalar derhal numara mitralyözlerinin sıfır taretlerini 396 numaralı talebeye çevirip tozunu dumana katıyorlardı. İzzeti nefsimiz delik deşik olana kadar, çalışmak, okumak, severek bir işe bağlanmak arzularımız paramparça olana kadar: sıfır sıfır sıfır...

Arasıra bu sıfır sağnağından kurtulmaya çabalıyor, son bir gayretle doğruluyor birkaç adım atmak istiyordum. Fakat ne mümkün: Haşmetli riyaziye uçaklarının insafsız pikelerinden kurtulmak ne mümkün! Öteki derslerden bir parça doğrulur doğrulmaz rahmetli Şerif Beyin sıfırları ebabil kuşlarının taşları gibi tepemizden giriyor topuğumuzdan çıkıyordu.

Zorla değil a riyaziyeyi bir türlü sökemiyordum. Sakat değildim. Kafam iyi kötü işliyordu. Beş altı sene üst üste tam numara aldığım dersler vardı. Fakat bu riyaziyeden bizi yıldırmışlardı. Riyaziyeden talebeyi yıldırmak o seneler moda olmuştu! Bu korkunç işkenceye maruz kalan yalnız ben değildim. Okumak hevesi ile mektebe gelen beş on arkadaş daha riyaziye karşısında aynı zavallılığı duyuyorlardı.

Bugün bu yılgınlığın sebeplerini düşünüyorum. On senedir ben de hocayım. Elimden yüzlerce talebe geçti. Bir parça tecrübem var demektir. Vardığım netice şu:

Aynı yaşta olan çocukların aynı başta olmaları şart değildir. Bazen 30 kişilik bir sınıfta bir hoca 30 kişiye hitap eder. Gerek mevzu, gerek anlatma tarzı 30 çocuk üzerinde müspet bir tesir yapabilir. Fakat aynı 30 kişilik sınıf başka bir hocanın elinde taş kesilebilir. Bazen yalnız dört beş çocuk hocanın dilinden anlar. Geriye kalanların akıbeti artık bu dört beş çocuğun insaflarına bağlı demektir. Eğer bunlar hocanın dersini arkadaşlarına anlayabilecekleri bir dile tercüme etmek zahmetine katlanmazlarsa hocayı takip edemeyenlerin işi çiriştir. Hele bu anlaşmamazlık herhangi bir dersin esasları izah ediliyorken çatarsa, netice hakikaten fecidir.

Mevzu ne olursa olsun bir öğretmen talebe ile başlangıçta tamamıyla anlaşmaya mecburdur. Ona esasları anlatmadan, sevdirmeden teferruata geçmesi sadece cinayettir.

Hoca olarak vardığım ikinci netice şudur. Sevmeden yapılan işten hiç kimseye hayır gelmez. Zararları da caba!

Bu sene köy enstitülerini gezerken Trabzon Lisesindeki mektep hayatımız tekrar gözümün önüne geldi. Köy enstitülerinde çalışan çocuklar yaptıkları işleri severek yapıyorlardı. Bunun ne güzel neticeler verdiğini bu yuvaları gezen herkes gördü. Asıl harikulade neticeleri onlar hayata atıldıktan sonra bütün memleket görecek. İlk, orta, lise, yüksek tahsil hayatının hangi basamağında olursa olsun nefretle girilen her ders; kendi hayatımızdan olduğu kadar bu memleketin de hayatından çalınmış ve hiçbir zaman ödenmeyecek bir servettir.

Zorla güzellik olmaz diye nefis bir atasözümüz vardır. Güzelliğin peşine takılanlar bu sözün her gün iliklerine kadar işlediğini duyarlar. Zorla olmayan yalnız güzellik değildir. Zorla hiçbir şey olmaz.

Ben hiçbir zaman sevmediğim ve hayatımın sonuna kadar sevemeyeceğim bazı dersleri zorla

okumak istedim. Olmadı. Hayatımın belki en güzel seneleri olması gereken çocukluğum ve gençliğimin mühim bir kısmı zehir zemberek oldu.

Okumak güzel şey. Şüphesiz fakat tadını çıkartarak, severek okumak.

Anlamadan, sevmeden sadece karne doldurmak için mektebe gitmektense, hamallık yapmak, taş kırmak muhakkak çok daha hayırlı bir iştir.

Hatırlıyorum:

Sabık Trabzon Sultanisinin meşhur kampanası çalıyor. Derse girmek lazım. Kendimi zorluyorum. Hayır. 45 dakika süren dersin her saniyesi durup dinlenmeden yalan söylemek oluyor. Hiçbir şey anlamadan hocanın gözünün içerisine bakmak ve lisanı hal ile,

— Sizi dinliyorum. Sizi anlıyorum. Bu söylediklerinizi çok hoşuma gidiyor, demek! Hayır! Bu yalanı tam şu kadar senedir söylüyorum; canıma tak dedi. Derse girmeyeceğim.

Koridorlar boşanıyor. Kendimi müthiş bir yalnızlık içerisinde buluyorum. Bu yalnızlığın tadını çıkarmak şöyle dursun bütün ıstırabını duyuyorum. Bütün bir ailenin itimadını çalıyorum hissi boğazıma sarılıyor. Fakat artık iş işten geçmiştir. Koridorlarda dolaşmak bir suçtur. Kaçmak lazım. İlk günler duvara tırmanmak bir hadise. Düşüp kafayı patlatmak da var. Fakat bir, bir daha kazasız belasız kaçmak mümkün. Fakat şunu itiraf edeyim ki, mektepten kaçtığım zaman duyduğum azap sevmediğim derslerden duyduğum sıkıntıdan daha büyüktür. Mektepten kaçıp nereye gidebilirim? Dışarda kendimi çok daha zavallı buluyorum. Küçük bir hapishaneden kaçıyor daha büyük bir hapishaneye giriyordum. Ekseriya ıssız deniz kenarlarına iniyor çakıl taşlarına nakışlar karalıyor, yahut Boztepe'nin kuş uçmaz, kervan geçmez taraflarına tırmanıyordum. Bu saatlerin ekseriya kasvete varan hüznü hâlâ damağımdadır. Bomboş gözlerle denize bakardım. Mektepte bize her gün bir araba laf ezberletiyorlardı fakat denizi sevmeyi öğretmek

hiç kimsenin aklına bile gelmemişti! Boztepe'nin yeşil sırtlarına tırmanırken kayaların, otların, kokuların, renklerin davetine kulak astığım yoktu. Tabiat beni kucağına alamıyor, beni teselli edemiyordu. Bugün kilometrelerce uzaktan bile delicesine sevdiğim herhangi bir tabiat parçası o zaman yanı başında, göbeğinde, içinde olduğum halde kaskatı duruyordu. Mektepte bize dünya kadar şehir isimleri ezberletmişlerdi. Fakat yanı başımızdaki dağa, ayağımızın altındaki otlara severek bakmayı telkin etmek hiçbir hocanın aklından bile geçmemişti.

Eğer bir gün sanat kapılarını azıcık aralık bulup başımızı oradan içeri sokmak nasip olmasaydı belki hâlâ tabiat yine büyük bir hapishane gibi kaskatı dört yanımızda dikilip duracaktı.

Halbuki aynı tabiat Trabzon Sultanisinden kaçan talebeye bir zindan olurken on yaşındaki çobana hiç olmazsa bir dost kesiliyordu. Sultaniden kaçan çocuk bomboş gözlerle denize bakarken ilk mektebin üçüncü sınıfına kadar okuyabilen balıkçı çocuğu çoktan denizin tadını çıkarıyor, mezgitlerin, sarganların, hamsilerin türküsünü, şiirini söylüyor belki resmini bile yapıyordu.

Tam on beş senedir Trabzon'u görmedim. Arasıra mektep hatıralarının acı ve buruk damgasını yememiş köşelerinden Soğuksu sırtlarından, Zefanos'tan, Kireçhane tepelerinden, Zanoy'dan, Polathane ve Maçka taraflarından nefis sıla kokuları geliyor. Bu güzel memleket havasına doğru havalanmak istiyorum. Fakat derhal azap ve sıkıntı dolu ders saatleri bomboş, kaskatı mektep kaçağı saatleri yolumu ve hızımı kesiyor.

Diri diri gömülmüş saatlerin, ayların hatta yılların iniltisini duyar gibi oluyorum. Memleket dağlarının cömert daveti sendeleyip uzaklaşıyor. Bereketli karayemiş ağaçları, dalları yerlere kadar eğilmiş Amas erikleri, Zanoy'un billur çamları ve çam kokulu çeşmeleri Zefanos'un çılgın vişneleri, Faroz' un zinosları hepsi hepsi hepsi bana hak veriyorlar.

«Yaşanmadan geçen günlerin, sevilmeden okunan derslerin vebali yalnız senin boynuna değil, hepimizin boynuna!» diyorlar.

Mekteple memleketin münasebetleri üstünde düşündükçe aklıma o kadar çeşitli o kadar zengin misaller ve hatıralar geliyor ki, bunların üzerinde birer birer durmaya kalkarsam soluğu ya bir romanda, yahut kocaman bir hatıra defterinde alacağım. Bu yazının dal budak salmaya çok istidadı var. Onu istemeye istemeye burada bırakırken, bugün Trabzon Lisesine korka korka selam ederim.

Eğer bir resim öğretmenini meslektaşlığa kabul etmek tevazuunda bulunurlarsa lisenin riyaziye hocalarına gene korka korka selam ederim.

Bütün öğretmen arkadaşlara (edebiyatçılar hariç), korka korka selam ederim ve derim ki:

— Allah rızası için, talebelerinizi yıldırmayınız. Onlara her şeyden evvel etrafa alaka ve muhabbetle bakmayı öğretiniz. Onlara zorla okumanın, üstünkörü, sahte alakaların kötülüğünü anlatınız. Onlara içerisinde bulundukları havanın lezzetinden, kıymetinden bahsediniz.

Her ne pahasına olursa olsun onlara tabiat sevgisini aşılayınız. Mektebin hayattan soğumak için değil bir an evvel hayata bağlanmak, onu daha yakın ve daha çok sevmek için icat edildiğini ispat ediniz.

GOL DEĞİL GÜVERCİN

Biz de çocuktuk Allahım
Ekmek elden gelirdi su gölden
Günlerimiz uzun evlerimiz büyüktü
Ve yağmur çift çubuk için değil
Sadece bizim için yağardı.

Biz de futbol oynardık. İyi bir top, camı çerçevesi kırılmayacak bir sokak, ağzı burnu sağlam papuçlar bulduk mu, bitip tükenme bilmeyen maçlar başlardı. Kalelerimiz çantalardan, ceketlerden kurulur, yağmurun, çamurun lafı mı olur? Güneş tepemize dikilmiş, toza toprağa bulanmışız. Üst baş perişan, hava kararmış, topun sahibi hava kararır kararmaz topunu aldığı gibi kaçmış. Onun yerine çuhaları parçalanmış bir tenis topu konmuş, kale yerine konan çantalar, ceketler görünmez olmuş, kimin umurunda!... Alacakaranlık zifiri karanlığa dönmeden oyunu kim bırakır. Ya, o bağrışmalar. Hâlâ kulağımdadır. Kimse kimseye doğru dürüst pas veremez, herkes avazı çıktığı kadar bağırarak kendisine pas verilmesini ister. Sonra neden bilmem bana ille de solaçık oynayacaksın diye tuttururlar. Sol ayağımla değil şutu atmak, topa dokunmak bile mümkün olmaz. Topu sol ayaktan sağa aktarana kadar olanlar olur.

1925-1928 arası Trabzon'da hatırı sayılır bir futbol sevgisi vardı. Bu sevgi nereden gelmiş, nasıl o kadar az zaman içinde böyle gelişmişti? Trabzon Lisesinin kuvvetli bir takımı vardı. En kuvvetli rakibi İdman Ocağı idi. Bir ara Muallim Mektebi takımı da kuvvetlenmişti. Aklımda kaldığına göre, bu üç takımın karması o eyyam Rusya'dan

gelen bir takımı belli bir farkla yendiği gün, Kavakmeydanındaki kavaklar yerlerinden oynamıştı.

Bir Ömer Ağamız vardı. Bir Şevket Subaşımız, bir Sarı İsmailimiz vardı. Alimallah Kavakmeydanında duman attırırlardı. Bizlere üçüncü takımdan ikinciye bile geçmek nasip olmadı.

Gel zaman, git zaman sanat tasaları futbol yuvarlağını öyle uzaklara fırlatıp attı ki, İstanbul' daki maçların en güzellerini kaçırdığım gibi, Paris' te de maça gitmek şöyle dursun, stadyumların yerini bile öğrenmek aklımdan geçmedi.

Yalnız 1933'te Londra'da otel komşumuzun zoru ile büyük bir maça gittik. Birmingham'la Arsenal arasındaki bir maçtı. Stadyumu, görür görmez Paris'te büyük bir fırsat kaçırdığımı anladım. İster sanatla uğraşın, ister ilimle. Eğer yolunuz Avrupa'nın büyük şehirlerine düşer de en büyük stadyumlardan birisinde bir maç seyretmezseniz o şehir hakkında tam bir fikir edinmiş saymayın kendinizi... Londra'daki stadyumu seyretmek, kırk elli bin kişiyi bir arada, derli toplu görmek, tribünleri, alanın diri çayırını, heyecandan, sinirden bayılanları. Herkesin gözü önünde yumruklaşanları, sedye ile dışarı çıkartılan —oyuncuları değil— seyircileri seyretmek, eşine kolay kolay rastlanır şeylerden değildi. Birinci haftaymda, oyundan çok tribünleri, etrafı seyrettim. İnsana futboldan çok bir koyun sürüsünü otlatma arzusu veren o canım çayırın üstünde oynanan oyun ilk haftaymda bana yavaş çevrilmiş bir film gibi geldi. Biz, çırpınmalara, tepinmelere; alışmışız. Top heriflerin önünde taca gidiyor da mubarek adam hiç oralı değil. Ancak ikinci haftaymda; oyuncunun taş çatlasa o topa yetişemeyeceğini anladığı için beyhude yere telaş etmediğini gördüm. Hiç kimse yetişemeyeceği topa koşmuyordu. Ama koştu mu, yüzde yüz topu yakalıyordu. Paslar gayet gösterişsiz, fiyakasız, paslardı. Ama hikmeti hüda!... Verilen pas yabancıya gitmiyordu! Oyunun temposunu anladıktan sonra ağız tadı ile oynanan futbolu gördük, ama görüp göreceğimiz rahmet de bu kadarmış.

O müze senin, şu müze benim. Şu yeşil bu mor derken bizim futbol sevgisi gene kayıplara karıştı. Arasıra günlerden pazar olursa, pazarlardan pırıl pırıl bir gün olursa ve o pazar da hatırı sayılır bir maç olursa çorbadan dönenin!. Ama yağma mı var!. Senin canın günlerden herhangi bir gün maça gitmek isteyecek diye, sana özel biletler mi saklayacaklar. Gider Dolmabahçe Stadyumunun daha doğrusu kalesinin etrafında bir dolanır, bir daha dolanır, sonra boynunu büker ve bütün gün ne yapacağını şaşırır kalırsın.

İki üç ay oldu. Gene böyle bir gün, stadyumun kapısında kaldık. Binlerce insan, yer bulamamışlar. Bir türlü ayrılmak istemiyorlar. Ben, maça on beş dakika kala gelmiştim. Onlar iki, üç saat önce gelmişler, yer bulamamışlar. Muhakkak maçı görmeleri lazım. Ben de onlara katıldım. Başladık stadyumun etrafında dönmeye. Bu müthiş kalenin bir tarafında dişimize göre bir gedik aradık durduk. Nafile!... Gazhane'den Taşkışla'ya çıkan yola saptık. Gazhane'nin duvarlarına atlanmasın diye taze taze zift boca etmişler. Daha yüksek duvarlara cam kırıkları döşemişler. Melul mahzun Taşkışla'ya doğru çıkarken tam bostanların dönemecinde birkaç yüz kişilik bir kalabalık var kuvvetleriyle bostanlara daldılar. Bizler de arkalarından. Hatırı sayılır bir gedik keşfetmiş olmaları lazımdı. Öyle koşuyorlardı ki, süngülü, makineli tüfekli jandarmalar arkalarından bakakaldılar. Bostanlar bitti. Birdenbire üç metre yüksekliğinde bir duvar başladı. Birerle kol düzeninde duvarın üstüne dizildik.

Koşuyorduk. Duvarın bitmesine birkaç metre kala ne görsek beğenirsiniz? Bir elbiselik kadar yepyeni bir kumaş parçası. Tam duvarın üstünde.

Aklıma ilk gelen şey şu oldu:

— Hiçbir işe yaramasa bile mükemmel bir boya bezi olurdu!... Fırçaları temizlemek için...

Ama cesaretin varsa eğil de kumaşa uzan bakalım. Yüzlerce insan; aralarında benden çok yaşlıları; gençleri, kibarları, kalenderleri bulunan yüz-

lerce insan; kumaşın üstünden birer birer atladık, hiç kimse yan gözle dahi kumaşa bakmadı bile!... Halbuki benim tam önümden koşan çocuğun ayakları yalınayaktı! Kumaşı gördü görmesine. Görmesiyle çiğneyip geçmesi bir oldu... Sonra duvar bitti. Önümüze dört beş metrelik bir boşluk çıktı. Altı kalaslar, çivili tahtalarla dolu, bir arsa. Millet duvara tutunup aşağı atladı. Abbas da beraber. Sonra öyle bir yere geldik ki, oyunu seyredecek yere gitmek için tribün ile başka bir duvar arasındaki yedi, sekiz metre yüksekliğinde ve üç dört metrelik bir Sırat Köprüsünden geçmek lazım. Kalabalık şipşak duvara tırmandı. Abbas da beraber. En öndekiler Sırat Köprüsünden geçip muratlarına nail oldular. Şöyle bir arkaya baktım, en azından beş yüz kişi bostan tarafından akıyor. İkinci parti de Sırat Köprüsünden geçti. İkişer, üçer geçiyorlardı. Sıra üçüncü partiye gelmişti. Kalas tam ortasından ikiye bölündü. Adamcağızlar en aşağı yedi sekiz metreden yerlere döküldüler. İkisi doğruldu, bir tanesi olduğu yerde yıkıldı kaldı. Fakat bütün bunlar kalabalığın gözünü yıldırmadı. Akın yeni yapılmakta olan tribünün ayakları arasında dağıldı. Sonra nasıl oldu bilmem kendimizi kalaslardan bir ormanın içinde, en alt katta, ama maçın dörtte üçünü gören bir yerde bulduk. Ve derhal her şeyi unutarak maça daldık.

Geçen pazar da aynı rüzgârla esti. Hava güzeldi, maça gidelim dedik. Sen misin!... Millet sabah ezanında stadyumun önüne postu sermiş imiş. Biz bir saat kala gittik. Olan olmuş biten bitmiş. Fakat az rastlanan sahneler gördük.

Geçen pazar, kalabalık kalenin her tarafını yoklamış. Yeni tribünler yapıldığı için hiçbir ümit kapısı kalmamış. Ama hâlâ bilet var diye bekleyen en aşağı beş bin kişi güzel bir kuyruk yapmışlar. Bekliyorlar, neyi? Godot'yu bekler gibi bekliyorlar. Kimisi belki bilet vardır, daha çabuk ulaşırım diye

rampalara tırmanmış. Adamcağızın kollarına abanıyorlar.

— İn aşağı! diyorlar.

Adamcağız yalvarıyor. Çeken çekiyor boyun atkısını, yani o aralık rampadan ayağı kaysa da yere düşecek olsa düğümün bir ucu çekenin elinde, öteki boğulanın boynunda kalırdı.

Evet tertemiz giyinmiş. Kerliferli bir adamcağız.

Boğulmayı göze alarak rampaya tırmanmış, boyun atkısını kaptırmış, hâlâ ayak diretiyordu. Sen, ben, hepimiz, aynı duruma düşebilirdik. Birisini rampadan çektiler, tetik davranmadı, yüzükoyun yere uzandı. Bir başkası sille tokat kavgayı, bir öteki yalvarıp yakarmayı göze aldı. Yani tam o sırada birisi çıksa da,

— Bir paltoya bir bilet, bir paltoya iki bilet! diye bağırsa, hepimiz ceplerimizi bile boşaltmadan paltoları bu zata teslim edebilirdik.

— Peki nedir bu kepazelik?

— Hangi kepazelik? Burada iki tane kepazelik var. Birisi bizim kendi kepazeliğimiz. Affedersiniz kepazelik değil de kendi istediğimizi her ne pahasına olursa yerine getirme savaşı. İlle de maçı göreceğim fikrinde körü körüne dayanma. Öteki de bizim olmayan bir kabahat: Stadyumda yersizlik. Buna yersizlik değil de, kepazelik de, rezalet de, ne istersen de. Harçlığının önemli bir parçasını harcamayı göze aldığın halde bu sıkıntıya katlanmak kepazelik değil de nedir?

Canın sinemaya mı gitmek istiyor? Bir hafta önce hazırlanacaksın. Canın bir fincan kahve mi içmek istiyor? Evvelinden davran be birader!... Sağlam bir kumaştan elbise mi istiyor? Bir sene evvel aklın nerede idi? Bir evlik arsa mı alacaksın? Sen aklını oynatmışsın bilmem kaç senesinde nerede idin?

Mesleğine ait ıvır zıvır mı? Boya mı; fırça mı;

üç sene evvel uyuyor muydun? Kısacası uzağı görmek diye bir şey var ya. Ne yapıp edip bu aletten düzünelerce elde etmek lazım.

Bizler, Galatasaray - Fener maçına sadece bir tek dürbünle gittik. Ve maçı Taşkışla sırtlarında, ıslak toprağa güç bela çömelerek, en aşağı beş bin kişi arasında seyrettik. Müthiş bir şeydi bu. Yanı başımızda bir Çingene ailesi vardı. En yaşlısı on, en küçüğü dört yaşında! Öğretmenler vardı. Önemli kişiler vardı. Öğrenciler vardı. Kopiller vardı. Onların konuşmalarını dinlemek başlıbaşına bir sanat olayı sayılırdı. Yalnız üç şey canımıza tak dedirtti. Birisi oturduğumuz yamaçta tutunma zorluğu. Toprak ha bire kayıyordu. Öteki tahta perde; Gazhane'nin en can alıcı yerine fakir fukara, maçı iki kilometre öteden bedava seyretmesin diye bir tahta perde çekmişlerdi. Öyle bir perde ki, ancak iki kilometre uzaktan seyredenlerin keyfini kaçırabilir.

Ama sorarım size. İki kilometre uzaktan da maçı fakir fukaradan başka kim seyreder? Üçüncü derdimiz de şu: Güvercinler!... Tam maçın tadını çıkartırken güvercinlerden bir tanesi stadyumun bir ucundan ötekine havalanıyor. Uzaktan topla güvercini ayırabilirsen ayır.

— Gol! diyorsun!

Nerede gol. Meğer kaleye giren gol değil bayağı bir güvercinmiş.

HER GÖNÜLDE BİR MOTOR

«Her gönülde bir aslan yatar» sözü üstünde hiç durdunuz mu? Durulmaya değer doğrusu! Niçin bir boğa değil de bir kedi, bir tavşan bir bulut değil de koskoca bir aslan!

Gönül dediğin uçsuz, bucaksız bir handır. Orada neler, kimler yatmaz ki! Gönül dediğin en azından dünyamız boyunda bir ülkedir. Dünyamız boylu boyunca içindedir. Aylar, yıldızlar, güneşler de caba!..

Aslan konusunu yeteri kadar inceledik sanırım. Bugün aslanın yerine bambaşka bir yaratık, bambaşka bir varlık oturtacağız. 1959 yılında her gönülde bir aslan değil bir motor yatar.

Her gönüle bir aslan yerleştirenin tasası herhalde şuydu:

— Hiç kimseyi küçük görme. Hiç belli olmaz insanoğlu! Bir gün öyle bir damarına basarsın ki aslan kesileceği tutar. Anandan emdiğin sütü burnundan getirir.

Kısacası: Her insanın yüreğinde ölçüsüz, sınırsız bir kuvvet kaynağı yatar.

Günlük hayatın her alanında karşılaştığımız bu sözü; daha çok öğretmenlere mal etmek isterdim. İlkokuldan tutun da en yüksek öğrenim basamağına kadar, bu sözün öğretmenlere, kâğıt kalem kadar faydalı olduğuna inanıyorum. Pısırık, mendebur, hantal, dalgacı, şaşkın, tembel, hiçbir öğrenciyi küçük görmemek, onun içinde bir kudret kaynağı olduğuna inanmak onu araştırmak ve bir petrol kaynağı hızı ile fışkırdığı zaman, bayram etmek!.

Ama bizim bugünkü zorumuz bu değil! Ne aslan, ne petrol. Ah gözünü sevdiğim petrol! Ne

zaman fışkıracaksın bozkırdan? Ne zaman yiten ormanlarımızın acısını çıkaracaksın? Vaktiyle yurdun dört bucağında gözümüzün içine bakan petrol, şimdi küskün, yedi kat yerin dibinde bekleyedursun biz motora gelelim. Bizler, petrolden motor çıkarmak fırsatını kaçırmışız. Motordan petrol çıkarmaya bakalım.

İstanbul deyince aklıma
Ağzına kadar soğan yüklü
Bir taka gelir
Sülgen kırmızısı üstüne
Zehir gibi yeşil
Samsun'dan, Sürmene'den, Sinop'tan
Yaz demez kış demez
Mutlaka gelir
Kirli yelkeninde yeni bir yama
Demirinin pası gelir dilime
Nabzımda duyarım motorumun hızını
Canımın içine sokasım gelir
İri kalçaları pullu deniz kızını
Benzin kokuyor akşam akşam
Benzin kokuyor akşamüstü
Suadiye'de dolmuşta
Felsefelere dalmak sana mı düştü

Hayatımı benekleyen, olayların üçünü birden hatırlıyorum:

— Benzin kokusu, tahin helvası ve bir zenci kadın bizim değil büyüklerimizin dadısı.

Amasya ile Samsun arası şirin bir ilçede bir yıl oturmuştuk, Havza'da. Otomobil denilen yaratığı ilk defa orada görmüş, benzin kokusunu ilk defa orada duymuştuk. İstiklal Savaşının hazırlandığı yıllardı. Sekiz dokuz yaşlarında vardık. İstanbul'dan gelen zenci dadımız bize bir kutu tahin helvası getirecek olmuştu. Dadımız ne kadar siyah. Tahin helvası ne kadar beyazdı!...

Ama benzin kokusu bunlardan baskın çıktı. Bugün, benzerini ancak müzelerde görebileceğiniz

yapıda iki otomobil, Kaymakamlığın önünde durmuştu. Babam, Havza Kaymakamı olduğu için otomobile sokulabilmiş, benzin kokusunu kana kana koklayabilmiştik. Mevsim yazdı, yerlerde öbek öbek benzin lekeleri vardı. Otomobillerin her yanından buram buram benzin kokusu fışkırıyordu. Aradan en az otuz beş yıl geçti. Toprağa, demire, toz ve dumana bulanmış benzin kokusunu, dün gibi hatırlıyorum. Benzinin kendisini üç dört yıl sonra görebildim.

Motor deyince aklıma, ünlü Amerikalı yazar Steinbeck'in romanlarının birindeki kamyon gelir. Sayfalar dolusu anlatır eski bir kamyonu, kamyon, kamyonluktan çıkar da, kitabın en önemli kişilerinden biri olur. Kişiyi kişi eden her şey vardır onda. Saçtan derisi karbüratörden, bujiden, pistondan yüreği, egzos borusundan barsağı bilmem ne telinden körbarsağı ile, apandisti, ekzeması, safrakesesi, midesi, ülseri ile bir yaratık! Bir yokuş çıkar emektar kamyon, bir terler, bir kızar, bir kızarır, bir solur, bir tıkanır! Romanın en önemli kişilerini nasıl benimser, onları nasıl yanı başınızdakilerle ölçersiniz, onu da konu komşudan, mahalleden birisine benzetirsiniz. Öylesine bir kanınız kaynar bu kamyona, öylesine acırsınız ki ona.

Geçen gün bir egzos borusunu tamir ederlerken seyrettim. Üç dört saat sürdü bu. Buruşmuş bir mendil gibi ezilip büzülen boruyu tamir etmek için ortadan ikiye böldüler demir testeresi ile.

Testerenin dişleri boruyu kemirirken Steinbeck'in emektar kamyonu, bütün heybeti ile dikildi karşıma. Demir testeresi ayağımı değilse, ayağımdaki pabucu kesiyor sandım! Motorların vücudumdan bir parça kesilmesi için dört beş el yetmiş de artmıştı bile.

Motor konusunda bir de S. Exupery'nin kullandığı uçağı hatırlıyorum. Ne güzel anlatır bu yazar, bir pilotun bir çırpıda kaç yüz çeşit aletten sorumlu oluşunu.

Evet; her gönülde bir aslan değil, aslandan çok daha güçlü kuvvetli yaratıklar yaşıyor bugün.

Hem Allah yapısı değil, insan yapısı yaratıklar. Her gönülde bin beygir kuvvetinde bir motor!

Kiminin yüreğinde koca koca gemileri yürüten motorlar, kiminin gönlünde uçak motorları, kiminde yedi kat yerin dibinden su çıkaran kiminde gök yüzüne su fışkırtan, insanları insanlara, dağları dağlara kavuşturan irili ufaklı binlerce milyonlarca motor.

Sözün burasında Sıvas illeri... Sıvas illerinde bir kağnının mazisinde bir feryat, öküzler melil melil yüzüme bakıyor.

MERHABA YEŞİL

Yeşile de deli gönül yeşile
Kara sevda katmer katmer aç da
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
Yeşertmeyen ateş alev tutuşa

Yeşile de deli gönül sımsıcak
İçimde bir cünbüş koptu kopacak
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
Bir yeşil kıyamet koptu kopacak

Yeşile de deli gönül uçalım
Tepeden tırnağa çiçek açalım
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
Yeşeremeyen yerden yardan geçelim.

Yeşile de deli gönül gözüne
Karışalım ak gürgenin hızına
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
Canım kurban kâtibinin sözüne.

Yeşile de deli gönül hıncınan
Başıboş bedava bir sevincinen
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
İster kâğıt kalem, ister vincinen.

Yeşile de deli gönül tümümüz
Yeşil bizim dünya ahiret düşümüz
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
Yeşil tütün gibi tütsün canımız

Yeşile de deli gönül merhaba
Erikler vişneler dutlar merhaba
Muhabbet bir ekin ekip yeşertmek
Sahipsiz yoncalar otlar merhaba.

Merhaba kekik! Merhaba karamuk! Merhaba Kuzukulağı! Merhaba yemlik! Yeşilin mubarek olsun ebegümeci!.. Sen hep böyle fincan fincan mı çiçek açarsın ayva ağacı? Merhaba nane molla, merhaba maydanoz, yahu bu boya kıtlığında bu kadar yeşili nereden buldunuz? Merhaba köprüler, dönemeçler, merhaba Kirazlıyayla. Merhaba Uludağ! Bu seninki kara değil yeşil sevda. Merhaba hasta kardeşler, size ne güzel bir sanatoryum kurmuşlar. Marulun göbeğinde oturmuşsunuz, ama marulun göbeğini başkaları yiyor. Aldırmayın, marulun göbeği yeşil, marulun göbeği cömert, korkmayın kolay kolay tükenmez marulun göbeği, size de yeter, bize de hasta kardeşler, ama ne de olsa siz elinizi sıkı tutun, çabuk iyi olun çabuk. Sizin daha çabuk iyi olmanız için ne yapmalı? İlk önce o belalı yolu yapmalı, aman Allah!.. O ne yoldur. Şehrin içinde sapasağlam insanlar kaymak gibi asfaltta kayarken hastalar her nefeste canlarından bir tutam feda eden hastalar bu Allah'ın belası yoldan nasıl çıkar? Koca dağın başına ne güzel bir yapı kondurmuşuz. Ama gel gör ki yolunu unutmuşuz. Hani dalgın ustalardan birisi kendine bir ev yapmış. Bitirmiş, dışarı çıkacak kapı açmasını unutmuş.

Kirazlıyayla'ya giden yol, değil cehennem azabı. Sağlam bir insanı kördüğüm edene kadar karmakarışık eden bu yol hastalara ne etmez ki?

Bizim anlayacağımız, bu memleketin iki tek zoru var. Biri okul, öteki de yol. Bunlardan hangisini birinci plana alacaksak alalım. Önce birine, sonra ötekine sarılalım. Bize kalırsa evvela okul. Ama iyi yolu kötü yoldan ayıran okul. Sağlam yolun nasıl yapılacağını öğreten okul. Bütün kapıları sağlam yollara açılan okul. Yoksa akılsız başın yü-

künü ayaklar çeker. Önce baş sonra ayaklar. Bizi okullarla yollar yakalar.

Al gözüm seyreyle Kirazlıyayla'yı. Kirazlıyayla'da hâlâ kar vardı. Ama artık ilikleri gevşemiş bir kar. Kirazlıyayla'da o kadar az kaldık ki, bir şey gördük dersem kulak asmayın. Ama Bursa'da, Bursa yollarında bir şeyler gördüm. Hepinizin görmenizi candan arzuladığım bir şey. Bursa'da Bursa yollarında yeşili gördüm. Ben böylesine katmerli yeşil ömrümde görmedim. Bursa'nın yalnız sonbaharını görmüş, bayılmıştım. Baharını görür görmez ayıldım. Aklımı başıma devşirdim. Ben böyle belalı bir bahar, böyle bitip tükenmek bilmeyen, açıldıkça açılan, uzadıkça uzayan, bir bahar İstanbul'da görmedim. Avrupa'nın yarısından çoğunu dolaştım görmedim.

Hem öyle dağ başında, şehrin yedi kat ötesinde değil, bahar Bursa'nın içinde, göbeğinde. Şehrin ortasındaki köprünün parmaklıklarına dayanıp dağlara doğru bir baktık.

Bahar alabildiğine kat kat, katmer katmer uzanıp gidiyor, bir türlü tükenme bilmemiş o. Bursalıların güzel bir âdetleri var. Yanılmıyorsam çoğu her yıl evlerini bir defa tertemiz boyuyorlar. Bir mavileri var, dünyanın hiçbir yerinde yeşile bu kadar yaraşan bir mavi bulunamaz. Toprak boyarla, en ucuzundan bir mavi. Buranın meşhur yeşili adını maviye kaçan bir çini renginden almış. Fakir fukara öylesine çini rengini nereden bulsun. Dayanmışlar toprak mavisini, ellerine sağlık, ne iyi etmiştir.

Bilerek, bilmeyerek gökyüzünü yere indirmişler, gökyüzü canım hani şu bildiğimiz, çok uzaklardaki, el değmez, akıl ermez gökyüzü var ya. O işte. Tahtından inmiş. Bursa sokaklarında o ev senin bu ev benim dolaşır. Mahalle kedileri kadar alçakgönüllü, Bursa'nın ufak tefek taşları kadar yerli. Haşmetlu gökyüzü hazretlerinin böyle sokak aralarında köşe kapmaca oynadığını bir de Denizli'de görüp şaşırmıştım.

Bugün, resim dünyasından nasip almış mimar-

lar, yalnız biçimlerin değil, renklerin de tadını çıkaran mimarlar yaptıkları yapıların dışlarını da içleri gibi türlü çeşit renklerle donatıyorlar. İçleri cennet gibi donanmış, ama dünyaya bilhassa duvarları somurtmuş, kapkara yapılardan öylesine usanmışız ki, bir tutam mavi, iki mısır tanesi kadar turuncu insanın yüzünü güldürüyor.

İkide bir klasik güzelden anlamaz diye iftiraya uğrayan milletimiz, Bursa yeşiline en uygun maviyi kondururken yüksek mimarlarımız renge hiç yüz vermiyorlar. Umacıdan korkar gibi renkten korkuyorlar. Yaptıkları yapıların dış duvarlarından vazgeçtik, içlerinde olsun, renge bir karış yer ayırmamakta hâlâ direniyorlar. Mimarlarımızın yüzde doksanı bir yapının alnının ortasına bir tutam renk sürmeyi başlıbaşına bir rezalet saymakta inat ediyorlar. Neden? Neden olacak, renk dünyasından zerre kadar haberleri yok da ondan. Ey genç mimarlar! Bütün ümidimiz size bağlıdır. Siz de ağabeyilerimiz gibi renk otobüsünü kaçırırsanız yapılarımızın içleri de, dışları da Allah'a emanet!..

Bursa'da topu topu iki gece kaldık. Çok büyük bir talihsizlik yüzünden 23 Nisan şenliklerini kaçırdık, sonra yollarda bu şenlik kırıntılarına rastladık. Yerli urbalarıyla geçide katılan ilkokul çocukları! İnsanın aklını durduracak kadar güzel giyinmişlerdi.

Bursa'yı on yıl önce bir sonbaharda görmüş, bir ay, günde en aşağı on iki saat çalışmak şartıyla resim yapmıştım. Bu sefer paletsiz, fırçasız gittim... Şuradan şöyle buradan böyle bir resim çıkar gözü ile bakmadım. Tam manasıyla bir turist gibi gezdim. Tekrar ediyorum, ben böylesine azgın bir bahar ömrümde görmedim.

Adana dolaylarında dolaşan bir arkadaş anlatmıştı. Bir kahveye yolu düşmüş, kahvede oturanların hepsi katıla katıla gülüyorlarmış. Ahbap şaşırmış, sebebini sormuş, cevap olarak ona bir tutam yeşil ot vermişler:

— Çiğne!

Dostumuz çiğnemeye başlamış yeşil otu. Arkasından,

— Peki ne olacak bu işin sonu?

diye başlamaz mı gülmeye, bir gülme de o tutturmuş. Bir gülme ki ne başı var, ne sonu. Meğer bütün keramet bu yeşil otta imiş. Bu otun marifeti insanları güldürürmüş. Ot bu! Kimi öldürür, kimi güldürür.

Bursa yeşilinin de böyle bir kerameti var. Bu yeşili kana kana, sineye çektiniz mi güldürmüyor, ama daha beter. İnsana bir âşık olma arzusudur musallat oluyor. Neye mi? Her şeye, herkese, uçan kuşa, eşe dosta. Buna göre gereken tedbirleri almalı.

BEN BİR KÜÇÜK KİLİMİM

Ben Denizli'nin Çal ilçesine bağlı Civelek köyünde dokunmuş küçük bir kilimim. Boyum yüz altmış, enim yüz on. Bana seccade veya namazlık diyenler de bulunur. Yanlıştır. Namaz için dokunan kilimlerin kendilerine göre boyları, nakışları olur. Ben onların yanında daha bodur kalırım.

Yiğit adı ile, kilim de ne boyda olursa olsun boyası ve nakışı ile anılır. Söze boyumun ölçüsü ile başlamam boyalarımın solması nakışlarımın silinmesinden ötürüdür. Ben bir kilimim. Üç sene önce dokundum. Dokunduğum günden beri. Dahası da var, dokunmaya başlamadan önce yani yünlerim boyanalı beri soluyordum. Beni köyde Çatılmışların ortanca gelini dokudu. Dokuduğu kilimlerin yedincisi olduğum için adımı «Yedinci» koymuştu. Tezgâhta tam kırk beş gün durdum. Ortanca gelin, her oturuşta en aşağı bir saat, en çok dört beş saat uğraştı benimle. Ortalama günde iki saatten, kırk beş günde doksan saat eder. Doksan saatin ancak on saatinde konu komşunun, yahut ev halkından herhangi birisinin ilmiklerime el sürdüğü oldu. Geri kalan her ilmik ortanca gelinin elinden çıkmıştır. Benim örgümde tam on sekiz çeşit boya, on bir çeşit de nakış vardır. Ortanca gelin bundan evvel dokuduğu kilimde ancak sekiz türlü nakış bilirdi. Beni dokurken üç tane daha belledi. Evvela yünlerin boyanması sonra da bu yeni bellediği nakışlar yüzünden kaynanası ile ilk defa atıştılar. İhtiyar yünlerin boyanması için dağ köylerinde nam salmış Duru Kadına göndermek istedi. Gelin; bunun uzun ve masraflı olduğunu, zaten Duru Kadının da seksen seneden beri sekiz boya bellediğini, boyuna on-

ları tekrarlayıp durduğunu söyledi. Kaynana, «Sekiz boya ama en çürüğü seksen yıl dayanan kök boyası» dedi.

Duru Nenenin boyaları nasıl hazırladığını, ne büyük emeklerle elde ettiğini anlattı:

— Koyu kahverengini elde etmek için, yaşına, başına bakmadan bilmem hangi dağın doruğuna çıkar, oradaki bataklıktan çamur alır. Bu çamurun içine demir düvülürken tezgâhın önüne yığılan kıymıklardan kor. Çamurun içinde bir demir tozu turşusu kurar, fıkır fıkır kaynamasını bekler. Çamur kıvamına geldi mi, yünleri basar. Gene bekler. Yün emeceği kadar emer boyasını, sonra yıkanır, ama bildiğin dere suyu ile yıkanmaz. Kamburların bağındaki kuyudan kendi eli ile çektiği su ile yıkanır. Bu işler oldu bitti mi Duru Kadının boyadığı yünün boyası dünya durdukça durur. Güneş mi vurmuş, solmak şöyle dursun, bu boya biraz daha kuvvetlenir. Derede tokaçlanmak mı? Kilimin canına minnet. Suya sabuna değince solmak laf mı, bir kat daha dirileşir.

Ama ötekine berikine yalvararak ta, yayla köylerine yün göndermek, götürecek adama boyaların adlarını birer birer belletmek. Sonra Duru Neneye bir parça çerez, bir parça incik boncuk, sonra da uzun uzun ha geldi, ha gelecek diye bekleyip durmak. Bohçacı kadının on yumurtaya verdiği toz boyalar ne güne duruyor. Bir tutamı ile üç evlik yün boyamak dururken Duru Nenenin nazı çekilir mi? Hem dağ köylerinde herkes kendini bileli sekiz renk, taş çatlasa dokuza çıkmaz. Halbuki bohçacı kadının getirdiği tozlarla seksen renk çıkarmak işten bile değil.

Ortanca gelin kaynananın öğütlerine kulak asmadı. Bir yandan zahmeti, bir yandan da renklerin alacası ağır bastı. Benim yünlerimi dünyanın en aşağılık boyalarıyla boyadı. Boyalarım, kurusun diye avluya asıldığı gün, güneşi görür görmez solmaya başladı. Kazandan dumanı üstünde çıkan yünlerimin dili olsa, her teli dile gelir:

— Yazık emeklere yazık diye bağrışırlardı.

Ben küçük bir kilimim. Üç yıldan beri her gün bir parça daha sola sola ölüp gidiyorum. Bir küçük kilimin solup gitmesinden ne çıkar? «Su testisi su yolunda kırılır» diyen sen değil misin? Bırak beni solup gideyim. Yerime yenileri dokunsun. Bu dünyaya kazık gibi dikili kalacak değiliz ya. Benden önce dokunanlar, kök boyası ile boyanmış olanlar üç yüz sene dayandılar da ne oldu sanki? Zamanla hepsi de tel tel çözülüp dağılmadılar mı?

Ben bir küçük kilimim. Alçakgönüllü, kalender, haddimi bilirim. Biricik ödevim insanlara bir tutam durulmuş renk, bir avuç durulmuş biçim sunmaktır. Dünyamız iç içe, karmakarışık ne idüğü belirsiz bir sürü renklerin ve biçimlerin kaynaştığı bir kazandır. Bu kazandan bir çimdik durulmuş renk, bir kaşık sevindirici düzen çıkaranlara ne mutlu. Ne kadar çabuk solarsa solsun yünlerimi bu boyalara, bu biçimlere kavuşturan eller dert görmesin. Her vatandaş çevresine bu kadarcık olsun renk ve düzen katmış olsaydı dünyamız çoktan cennete dönerdi.

Bırak beni yavaş yavaş solayım
Değmen bana yana yana öleyim
Sevdiğim kapında kölen olayım
Müşteri bulursan ver beni beni

Küçük kilim türkü söyleyerek pencereden boşanan portakal renkli güneş ışığına daldı.

Boyaları o kadar solmuş nakışları birbiri içinde o kadar eriyip gitmişti ki ona kilim demek için birkaç şahit lazımdı. Kütahya çinilerindeki maviler kadar diri mavileri uçmuş, kirli, bulanık bir boz kesilmiş, yandaki narçiçeği kırmızısı da sadece solmakla yetinmemiş, yer yer yandaki renklere bulaşmıştı. İlk günü pazar yerinde bin bir ilmiğinden ışık fışkıran kilimin cıvıl cıvıl parlayan gözlerini bir yandan güneş köreltmiş, bir yandan su. Böyle insafsızca solan boyalara yapılacak en iyi oyun şu: Onu ilaçlı bir suya batırmalı. Öyle bir ilaçlı su ki, yünün ciğerine işleyen çürük boyaları kökünden sö-

küp çıkarsın. Hiç olmazsa yünün kendi aklığı, kendi ana rengi ortaya çıkar. Renkler ve nakışlar uçar gider ama geriye hiç olmazsa doksan saatlik el emeğinden birkaç saati kalır.

Ah sevgili küçük kilim. Senin ne kadar alçakgönüllü, ne kadar kalender olduğunu bilirim. Sen,

— Bir küçük kilim solup gitmiş ne çıkar? diyorsun.

Yunus Emre,

Rengine boyanmışam solmazam artık

derken, herhalde kilim boyalarından bahsetmiyordu ama has renklerin, bulaşmayan, solmayan rengin ne demek olduğunu biliyordu. Seni dokuyan gelinin anası da biliyordu bu renkleri. Onları bilmesi dünyamızın boya bahsinde bir durak olmuştur. Sekiz tane has renk, bize kaç yüz yılda mal olmuştur dersin. Peki şu kadar senenin tecrübesi ile bulunan sekiz renk, dokuza, ona, on beşe çıkacak yerde nasıl olur da birdenbire sıfıra düşer.

110X160 boyunda bir kilim doksan saatte dokunursa bundan yirmi defa büyük bir kilimin ne kadar emeğe mal olacağını hesapla, koy: Dümdüz bir kilimin; yani doğrudan doğruya hiçbir renge boyanmamış iplikle örülen kilimin aldığı vakti, düz dokuma on beş saat alırsa, on beş, yirmi renkli ve bir o kadar nakışlı kilim beş yüz saat alır.

Çürük renklerle boyanan iplik isterse bin bir çeşit olsun, kızgın güneşte iki günlük ömrü vardır. Suya sabuna da bir o kadar az dayanma gücü.

Peki böylesine bir emek, böylesine bir tecrübe, eşine dünyanın çok az yerinde rastlanan böylesine zengin bir nakış geleneği bu kadar çürük bir boya tahtasına nasıl basar? Hey Allahım; bütün dünya müzelerine dağılmış tatsız tuzsuz tablolar vardır. Bunların üzerine o kadar titrerler ki, dünya durdukça kalacağa benzerler. Bu soğuk nevale işler dünya durdukça duracak da dokunduğu zaman insanın canını gözüne sıçratan bu kilimler ilk güneş çarpmasında keleşe dönecek.

Ah gözünü sevdiğim küçük kilim!. Ben senin ne kadar alçakgönüllü olduğunu nasıl bilmem; bilirim. Seni vaktiyle kök boyalarıyla, solmaz renklerle dokurdular gene ayak altına serer, gene en zahmetli işlerde kullanırlardı. Sen bütün göçlerde bütün evin kabını kacağını sarıp sarmalarsın. Sen çadır olur çatı kurar, üst üste serilir kaba döşek kesilir, paçavra olur mutfakta iş görür, paspas olur kapılarda nöbet beklersin. Yalnız camilere kapağı attığın zaman postu kurtarabilirsin. En güzel, en çeşitli kilimleri camilerimizde görmüştük. Adak olarak adanmış, üst üste konmuş bahtiyar kilimleri.

Küçük kilim sen,

— Ben solar giderim. Yerime bir yenisi dokunur, diyorsun. Hem, hâlâ yavaş yavaş solduğunu sanıyorsun. Boyalarının ne kadar kalleşçe solduğunu bilsen böyle söylemezdin. Sonra arkadan durmadan yenileri gelmiyor artık sevgili kilim. Bugün dokunanla yirmi beş yıl önce dokunan arasında korkunç bir düşme var. Rengin, arkasından biçim hâlâ dayanıyor, ama nafile. Kilimde biçim her şeyden önce örgünün, ilmiğin sağlığına bağlıdır. Dokuma da gevşiyor, dokuma geleneği de yavaş yavaş çözülüp gidiyor.

Derdimizi kime anlatsak küçük kilim? Kime dert yansak? Bak şu senin yanı başındaki minderin üstündeki basma var ya, o, tam on senelik bir basmadır. Sen üç yılda üç defa su yüzü gördünse o, en aşağı yüz defa yıkandı. Senden çok güneşte durdu. Bak; dört renginden yalnız bir tanesi soldu. Ötekiler demir gibi duruyor. Bir çırpıda on binlerce metre basılan bu basma; has renklerden faydalanmış da benim iki metre karesi kırk beş günde dokunan her nakışı en aşağı bin senede süzülüp bize kadar ulaşmış kilimim, üç günde solan renklere bulanmış. Bu kadarına alçakgönüllülük değil de adı ile sanı ile israf derler. Basmadan bin kat daha zahmetli, bin kat daha güzel olduğu halde basma fiyatına satıldığına mı yanalım, memleketimizde gelişen sanatla-

rın en köklüsü, en zengini, en yerlisinin gözümüzün önünde diri diri gömülüp gitmesine mi?

Not İran'da çürük boya kullanan halıcılara verilen ceza: Ölüm!

Bir not daha: Ressamca ele alınırsa Türk kilimi yanında İran halısının sözü olmaz.

SİNAN'IN SİLLESİ

İstanbul deyince aklıma Koca Sinan gelir
On parmağı on ulu çınar gibi her yandan yükselir
Sonra gecekondular gelir ardı sıra
İsli paslı yetim
Hey benim dev memesinde cüceler emziren
Acaip memleketim.

Heykeltıraş olsam Sinan'ın boyunu bosunu bilmem, ama ellerini kocaman yapardım. Bildiğimiz ellerin birkaç misli büyük, Eti anıtlarındaki eller gibi küt küt, çentik çentik kocaman eller. Tuttuğunu koparan, kopardığını yepyeni ve bitip tükenme bilmeyen bir ömürle yuğurup yeni baştan kuran, öpülesi, dünya durdukça nur içinde yatası emektar eller.

Geçen gün Süleymaniye'yi dolaşırken bu kocaman elleri görür gibi oldum. Her parmağı kudretli bir yay gibi gerilmiş, yaşından değil hırsından titreyen, öfkesinden ne söyleyeceğini şaşırmış, öfkesinden kıvrım kıvrım kıvrılan, kuduran, köpüren eller.

Koleksiyon meraklısı doktor arkadaşımız Jan Mari'yi gezdiriyorduk. Süleymaniye'nin avlusunu dolaşırken utancımızdan yerin dibine gireceğimiz geldi. Süleymaniye'nin avlusu, hele denize bakan tarafı milletçe, topumuzun yüzünü kızartacak bir bakımsızlık, bir çöplük içerisinde idi. Bitişik türbenin demir parmaklıkları yarı bellerine kadar; kir pas içinde, çöplük eşyasına gömülmüş, mezar taşları devrilmiş; mezar taşları arasına bir ip gerilmiş, ipe donlar gömlekler serilmiş.

Çeşmeleri diri diri sökülmüş şadırvanın önün-

de bir düzine insan, kavun karpuz yemişler, kabukların ve çekirdeklerin üzerine üşüşen karasinek bulutu altında horul horul uyuyorlar. Gene denize bakan tarafta bir köşede beş altı kişi kâğıt oynuyor. Süleymaniye'ye bağlı yapıların birisinin böğründen bir çamaşır ipi geçiyor. O da henüz yıkanmış çamaşırlarla donanmış. Yani utanmasalar minarelerin arasına ip gerebilseler, bütün mahalle çamaşırdan mahya kuracak.

Gitgide ağırlaşan ve el ile tutulacak hale gelen bir utançla Süleymaniye'nin etrafında dönüyoruz. Avlu tam bir çöplük olmuş. Şadırvanın solunda ana yapının alnının ortasında denebilecek bir yerde isli lamba fitili ile yazılmış hissini veren korkunç bir yazı:

— Burada top oynamak yasaktır.

Çamaşır asmak yasak değil. Sırtüstü uyumak yasak değil, kâğıt oynamak, kavun karpuz yemek yasak değil de top oynamak yasak!.

— Hay keşke top oynatsalar da, şu korkunç yazıyı silselerdi.

Fransız dostumuz bizim fena halde utandığımızı görünce, adım başında rastladığı bakımsızlık örneklerini görmemezlikten geliyor. Süleymaniye'nin herkesin gözlerini kamaştıran taraflarına takılıp kalıyor:

— Ne güzel ölçüler. Ne rahat, ne sade, ne sıcak bir kuruluş, derken yutkunuyor:

— Peki bu incir fidanı da ne oluyor? Yoksa yapının alnının ortasında incir fidanı mahsus mu dikilmiş?

Söyleyecek söz bulamıyoruz. İncir fidanı orada Süleymaniye'nin böğründe göz göre göre boy atan, gelişen kanserli bir ur gibi; yan gelmiş esniyor.

Fransız dostumuza söylemeye dilimiz varmıyor ama içimizden,

— Buna Sinan'ın ocağına incir dikmek derler, diye düşünüyor, bu bakımsızlığın dehşetinden kendi payımıza düşeni kabulleniyoruz. Sinan'ın kocaman elleri öfkesinden tir tir titriyor. Bu el kocaman bir

sille, insafsız bir tokat, insanı yedi kat yerin dibine geçirebilecek bir şamar kesiliyor:

— Bu bakımsızlığın suçlusu kimdir, gösterin diyor. Bu şamar suratına bir yıldırım hışmı ile inmeli.

Bunca emek, bunca sevgi, bunca saygı ile kurulan böyle bir yapı böyle mi tutulur? Sinan'ın emektar elleri çarpacak bir surat arıyor.

Arka avludan denize doğru sıralanan kubbeler, birbiri arkasından balonlar gibi sönüyor. Kiminin kaburgaları gözüküyor, kiminin kurşunlarını çalmışlar. Bu yetmiyormuş gibi bu canım yapılara şamandıralara musallat olan midyeler misali, aşağının bayağısı çirkef evler yamamışlar. Kirli, pasaklı, bitpazarı yamaları.

Sinan'ın şamarı inecek surat arıyor.

— Kim bunlar? diyor. Bunlar benim torunlarım mı? Koca İstanbul'da yer bulamamış da gelip benim binbir emekle kurduğum yapıya yapışmışlar. Ama bu fakir fukaranın suratına bu şamarı indirmeye elim varmıyor. Onları vuran vurmuş, yıkan yıkmış.

Ama bu şamar bir tarafa inmeli, bir mabedin, eşine az rastlanan bir sanat eserinin bu denli bakımsızlığından birisi sorumlu olmalı.

Ara da bul bakalım Sinan amca sorumluyu!.

— Suçlu nerede? Ata bindi. At nerede? Dağa kaçtı. Dağ nerede? Yandı kül oldu.

Ama bu sille birimizden birimizin suratında şaklamalı. Eğer bu sille bizi kendimize getirmezse Süleymaniye beş on sene sonra iflah olmaz bir duruma düşecektir.

Değerini milletçe benimsediğimiz, bugüne kadar gelmiş en büyük mimarlardan birisidir, diye okullarda bellettiğimiz, her yıl mezarı başında nutuklar çektiğimiz Koca Sinan'ın en önemli yapısı bu durumda olursa, köşede bucakta kalmış olanlara selam olsun!.

Peki bu bakımsızlığın günahı, vebali kimin boynuna?

— Bu ne haldir? Bu ne iştir? Diye kimin yakasına yapışalım?

Bu konuda hiç kimsenin yakayı ele vermeyeceğine şimdiden kalıbımı basarım. Herkes, büyük futbolculara yakışan bir çalımla suç topunu bir başkasına çelecek. Aramalar, taramalar, atışmalar, tartışmalar sonunda iş gelip fakir bir millet olduğumuza dayanacak. Bu suçu milletçe benimseyecek, aramızda paylaşacağız. Bir yabancı dostumuzu gezdirirken utancımızdan ne yapacağımızı şaşıracağız. Sonra yavaş yavaş, tatlı tatlı bu utanca alışacak, onu da benimseyeceğiz.

Evet fakir olmasına fakiriz. Bu çaptaki eserlerin gül gibi bakımı büyük bir servete bağlıdır. Ama Süleymaniye'yi bugünkü bakımsızlığa düşüren sebep para kıtlığından çok bilgi saygı ve sevgi kıtlığıdır. Süleymaniye'nin dünya ölçüsünde bir sanat değeri olduğuna milletçe inanmış olsaydık ona daha iyi bakardık. Sevgilerimiz, saygılarımız daha cömert, daha köklü olsaydı milyonlar harcayarak başka camiler yapacak yerde Sinan'ın eserlerini sıraya kor birer birer hepsini gül gülistan eylerdik.

Koca Sinan yattığı yerden şöyle bir doğrulsa da bir Şişli'de milyonlar harcanarak yapılan camii, bir de kendi eserlerini saran çöplükleri görse ne yapar, ne ederdi? Sinan'ın ulu sillesi hangimizin yüzüne inecekse insin. Süleymaniye'nin alnının ortasında yeşeren incir fidanını kim koparacaksa koparsın.

— Burada top oynamak yasaktır, yazısını kim silecekse silsin. Sinan'ın eserinin üstüne asılan donları, gömlekleri kim toplayacaksa toplasın. Sinan'ın avlusunda uyuyanları kim uyandıracaksa uyandırsın, türbenin parmaklıklarına yığılan çöpleri, ortalığı kaplayan molozları kim temizleyecekse temizlesin.

Bu işlerden sorumlu bir kimse, bir kurul, bir kurum varsa kaça kadar sayacaksa saysın. Süleymaniye'ye baksın da hizaya gelsin, kendine gelsin.

Kendine gelir gelmez Edirnekapı'ya kadar uzansın. Kariye Camiine gitsin. Orada Amerikalı dostlarımız on beş seneden beri iğne ile kuyu kazıyorlar. On beş seneden beri milyonlar harcayarak mozaikleri ortaya çıkartıyorlar. Onları alıcı gözü ile seyretsin. Bir sanat eseri üzerine titremek ne demektir, görsün.

NE DURUYORSUNUZ?

İstanbul deyince aklıma
Ağzına kadar soğan yüklü bir taka gelir
Sülgen kırmızısı üstüne zehir gibi yeşil
Samsun'dan, Sürmene'den, Sinop'dan
Yaz demez kış demez mutlaka gelir

Kirli yelkeninde yeni bir yama
Demirinin pası gelir dilime
Damarlarımda duyarım motorunun hızını
Canımın içine sokasım gelir
İri kalçaları pullu deniz kızını

İstanbul deyince aklıma takalar gelir
Alçakgönüllü, Kalender
Ya Pelengideryadır adları
Ya Şimşir Zafer!

Sene 1946, mevsim yazdı. Bizi İzmir'den Bodrum'a, Bodrum'dan, körfezin sonuna kadar götürüp getiren takanın adı Karakuştu. Tam İzmir limanından demir almak üzere iken gümrük memuru gibi giyinmiş bir zat teknemize geldi:

— Sahiden bu taka ile Bodrum'a kadar gidecek misiniz?

— Şaka olur mu yahu? İşte kumanyamız.

— Peki haritanız var mı?

— Ne haritası?

— Korkarım cankurtaran simitleri, yelekleri de yok?

— ?... ?...

Bizim haritamız da, cankurtaranımız da, yeleğimiz, simitimiz, çöreğimiz, yüreğimiz de Halikar-

nas Balıkçısı idi. Bizi böyle bir tekne ile Bodrum'a ve daha ötesine çağıran o idi. Onun deniz sevgisine, deniz bilgisine o kadar güveniyorduk ki, bize limanda Karakuş motoru yerine bir duba gösterse, şöyle kılıç çekercesine, okkalı bir merhaba çekse, arkasından,

— Hadi binin bakalım, dese, hepimiz dubanın üstüne atlardık.

Karakuş motorunun, insana, öyle açık denizlere açılmak sevinci veren bir hali yoktu. Kirli paslı, gösterişsiz, kendi halinde bir tekne idi. Ama bizim Balıkçı, Ağantayı basar basmaz, Karakuş şöyle bir silkindi, bir şahlandı, bir süzüldü, bir süzüldü ki geceyarısı, denize doğru haddinden ziyade uzamış; ilk kara parçasına oturduk. Ama bunda reisimizin en ufak bir suçu yoktu. İşleri yoluna koyduktan sonra bir saat kadar ambarda kestirmek istemişti. Dümene o kıyılardan hiç geçmemiş bir arkadaşımız geçmiş, şakacı bir derenin de dağda ne kadar toprak buldu ise denizin ortasına yığacağı tutmuş. Olan olmuş bizim teknenin bir yanı, pamuk şiltelere serilir gibi karaya oturmuş.

Biz, ambarda uyuyorduk. Bir ara başımızın üstünde yuvarlanan varillerin şamatasına uyandık. Baktık olanlar olmuş. Varımızı yoğumuzu teknenin oturmamış tarafına aktararak paçayı kurtardık. Ondan sonra bizi karaya oturtan arkadaşı da dümenin semtine pek uğratmadık.

Sekiz kafa dengi arkadaştık. En gencimiz otuz, en yaşlımız elli üstüne çalışıyordu. Tam iki hafta süren bu gezi «İstanbul'dan İzmir'e uçakla gidip gelme dahil» bize adam başına 250 liraya mal olmuştu. Bunun yarısı uçağa gidince geriye kalanla iki hafta hem yiyip içtik, hem hiç durmadan dolaştık.

Karakuş iki hafta emrimizde idi. Hangi koyu sevdikse orada akşamladık. Hangi bük sardı ise ona sokulduk. Bir daha rüyamızda bile göremeyeceğimiz yerler, koylar, kayalar, orman köşeleri, yakamozlar, yıldızlar, balıklar gördük. Geziyi bize bu kadar

ucuza maleden ne yıldızlar, ne yakamozlar, ne de eşine ancak masallarda rastlanan ormanlar, kayalıklardı. Hem gidiyor, hem de durmadan balık tutuyorduk. Elbette ya!. Öyle değil mi ya!. «Halikarnas Balıkçısı böyle konuşur.» Bir teknenin kumandası Halikarnas Balıkçısının eline geçerse yolculara yalancı dolma ikram edecek değiliz a!.

İlk yirmi dört saat bir tek balık yüzü görmedik. Dümen sularımızda çok kalın bir İngiliz sicimi, ucundan kalem kadar, balık taklidi kurşunlu zoka; ha bire gerilip duruyordu. İlk kısmet bu, zoka ile geldi. Kocaman bir sinarit. Adam başına irikıyım bir dilim düştü bu sinaritten. Ama bütün yolculuğun tadını veren o ilk dilim oldu.

Sonra birbiri arkasından Akdeniz'in morlu, yeşilli, turunculu, benekli, çizgili menevişli, ne kadar balığı varsa hepsini gördük. Hepsini tattık. Kıran Dağlarının eteklerini benekleyen mağaraların önünde palabıyıklı birkaç deniz aygırını selamladık.

Kıran Dağlarını bir gören bir daha unutamaz, dağın denize bakan yüzünden ağaçlar nasıl fışkırıyor biliyor musunuz? Önce parmak parmak denize doğru, sonra güç bela başlarını gökyüzüne kaldırabiliyordu. Kıran Dağlarını geçtik, buhur ormanlarına daldık. Buhur ağaçlarının kurumuş dalları ile kızartılan tadına doyum olmayan allı pullu bir balık. Yazın kıyıya kadar inen birkaç Yörüğe rastladık.

Ekmeğimiz bitmişti.

— Size bir sepet balık getirdik. Bize birkaç çimdik ekmek verin.

İki Yörükten biri, dik dik yüzümüze baktı.

— Size birkaç tane bazlama yapsınlar, ama biz Yörükler balık yemeyiz!

Dedi.

Sayın bayanlar, baylar!. Tam on dört gün on dört gece İzmir'den, ta Gökova, başka bir deyimle Cova denen körfezi dolaştık. Kaç kişiye rastladık kıyılarda? Bir sayı söyleyin bakalım bir sayı?

Tam on dört gün, on dört gece, yalan değil; uğradığımız bir tek köyle Bodrum hariç, ya dört

kişiye rastladık kıyılarda ya beş kişiye! Bunlar da balık yemezlermiş!.

Sonra Pina avladık Pina. Midyenin tohuma kaçmışı. Dostlar inanmazlar diye kabuklarını İstanbul'a kadar getirdik. Bir tanesinin boyu altmış santimi geçiyordu. Daha büyükleri de olurmuş. Ucu çengelli bir kargı Pina tarlasına saplandı mı fırından ekmek çekercesine; birine bir başkasını, bir üçüncü, bir dördüncüsünü takarak, bir çırpıda dört beş tanesini birden çıkarıyorlar. Ama çıkaran kim? Bodrum'un balık yiyip balık içen, balık giyen, balık tüten elli senedir denizden küçük parmağını bile çıkarmayan emektar bir balıkçısı: Paluko. Mustafa Paluko!. Bizim Halikarnas Balıkçısının av arkadaşı.

Hey!. Reis! Halikarnas Balıkçısı nerdesin?.. Şöyle gök gürültüsü gibi bir merhaba çek. O canım gezinin tadı hepimizin damağımızda. Senin deyişin ile bir Aganta eyleyelim:

Daha dağarcıkta balımız var
Kuş gibi çırpınır canımız var
Gel bir sefer eyleyelim.
Düşelim yollara yollara.

MEMLEKET HARİTASI

Memleketin ne tarafına gitsem haritayı şaşırıyor, bilgisizliğimden yerin dibine geçiyordum. Zararın neresinden dönsem kârdır diyerek can havliyle yanı başımdakilere sarılıyor, memleket haritası konusunda onların da benden matah olmadıklarını görünce yüreğime su yerine ağu serpiliyor. Nazilli'ye gidecektim. Trenle. Otomobil gitmez, İzmir'e kadar vapurla gitmek mümkündü. Hele şu bizim cep defterindeki küçük haritaya bir danışalım dedim. Ara ki bulasın!. Nazilli'nin yerinde yeller esiyor. İkide bir memleketi karış karış gezdiğini söyleyenlerden birkaçına,

— Nazilli'nin nesi meşhurdur? diye sorduk.

— Sıcağı, dediler. Çöl gibi bir yerdir dediler. Deniz seviyesinin altında, kuyu gibidir, diyenler çıktı. Sakın yazın ortasında gitme, pişersin. Sularına kulak asma. Üzümü, inciri zararsızdır. Bir fabrikası vardır, o kadar. Ondan ötesinde iş yok dediler. Küçük harita da; Nazilli'ye boş verince neylersin?

Okumuş yazmış bazı dostların çöl dedikleri yer, memleketimizin en yeşil, en verimli, en gürbüz köşelerinden birisi çıktı. Tadına doyum olmayan; etekleri zeytin ormanlarıyla örtülü dağları, alabildiğine uzanan, yeşilin her perdesinden çalan bağları, bahçeleri vardı. Haftada bir gün kurulan pazarında civar köylerin civar bahçelerin cömert ürünleri seriliyor, bir bolluk, bir bereket rüzgârıdır her yandan esiyordu. Nazilli'yi dolaştıkça küçük haritadaki boşluk gitgide büyüyor. Bu kadar güzel, bu kadar büyük bir şehir nasıl ıska geçilir diye içerliyordum. Aynı sıkıntıyı, aynı utancı, el ile tutulacak şekilde

Denizli'de duydum. Açık seçik bilgilere dayanmayan bir memleket sevgisinin ne kadar köksüz, ne kadar verimsiz olduğunu acı acı düşündüm. Birdenbire gözümün önüne kocaman bir harita geldi, kocaman!... Öyle sınıflara, konferans salonlarına, okullara, okul bahçelerine sığabilecek soydan değil. Meydanlar stadyumlar dolusu bir harita. Çukuru, çıkıntısı, ırmağı, gölü, ormanları, denizleri, şehirleriyle; içerisine dört beş stadyum sığacak boyda, meydanlar dolusu bir memleket haritası.

Büyük şehirlerimizin yanı başında bomboş alanlar mı yok? Bu alanlardan birisine dev gibi bir memleket haritası çizelim. Çizmesi kolay. Kuralım. Adını harita parkı koruz. Her hafta çoluğumuzu, çocuğumuzu götürür,

— Al gözüm seyreyle Kıran Dağlarını deriz. Seyreyle Nazilli Ovasını, İznik Gölünü, Bursa Yaylasını, Ürgüp'ü İskilip'i.

Bu dev memleket haritası fikri beni öylesine sardı ki, her şehrin belediyesine yazılacak mektupların örneği bile kafamda:

«Alanımızda kurulacak memleket haritası parkında şehrinizin alacağı yer şu kadardır. Bu ölçüye göre şehrinizin maketine başlanmasını ve şu kadar zaman içinde gönderilmesini...»

Hangi şehir, böyle bir haritada yer almak istemez. Ağaçları maydanozdan olsun razıyım. Gölleri bir gazoz şişesi sudan. Irmakları yeşil kırmızı mürekkepten. Dağları, taşları çakıldan. Şehirleri kibrit kutusundan olsun. Yolları, köprüleri kibrit çöpünden. Karadeniz'e yetecek su bulamazsak kara kömürle çizeriz. Akdeniz'i ak tuzdan. Kâğıttan yaparız gemilerini. Üfleyerek doldururuz yelkelerini. Zembereklerini çocuklarımız elleriyle kurar. Tünellerden geçiririz trenlerini...

Sonra elbet bir gün aranızdan bir kabadayı çıkar, der ki:

— Ben harita parkındaki şu köşeye servetimin şu kadarını bağışladım. Köprüleri kibrit çöpünden değil, alüminyumdan yapın. Gemileri kâğıttan olma-

sın. Saçtan yapın. Kara kömürden kara deniz olur mu? Suyu benden doldurun şu havuzları!.. Üstünde sahici kayıklar yüzsün. Çocuklarımız dibi görünen denizler görsün.

Sonra bunu kıskanan bir babayiğit daha çıkar:

— Denizin dibinde yüzen balıklar benden der. Sahici balıklara benzesin. En iyi ressamlar boyasın pullarını.

Hey Allahım! Böyle bir harita ancak cennette mi olur? Bu ham bir hayalden ve zavallı bir tasarlamadan başka bir şey değil midir?

Ne olursa olsun ben kafamdaki memleket haritasına her gün yeni bir köşe ilave ediyorum. Sizler de bir parça himmet ederseniz, Boğaz Köprüsünün, metroların kurulduğu bugünlerde, bizim dev harita da sıraya girer belki.

Nazilli'de bir hafta kaldım demiştim. Bugünlerden yalnız bir tanesini şehri gezmeye ayırdım. O gün de pazar kurulmuştu. Pazar yerinde bir sürü fotoğraf çektim. Gördüğüm insanların çoğu uzun boylu, çoğu güzel yapılı insanlardı. Pazar yerindeki nar bolluğuna şaşırdım. Bu kadar iri, bu kadar çeşitli narı başka yerde görmemiştim.

Kışın kapıya dayandığı bir mevsimde olduğumuz halde pazar yerindeki sebze çeşidi de insanı şaşırtıyor. Çürük boyalarla boyanmış olduğu halde insanın canını gözünden taşıran birkaç kilim; tadına doyulmayan heybeler, büyük bir sabır ve sevgi ile örülmüş üçgen biçiminde yazma oyaları gördüm. Öteye beriye serilmiş testiler arasında, eski Yunan testilerini andıranları vardı. Üstlerine karalanan nakışların pek tadını çıkaramadım.

Nazilli pazarından çıkarken 16 senedir fabrikada çalışan bir genç,

— Şu yolu görüyor musunuz, dedi. Her sene baharda buraya evlenecek çağa gelmiş bütün Nazilli gençleri gelirler. Kızlar yolun bir yanına, delikanlılar ötekine sıralanırlar. Gençler burada alacakları eşi seçerler. Ama burada kızlar çok pahalıdır. Evlenen adam kolay kolay iki yakasını bir ara-

ya getiremez. Kızın bütün sülalesine hatırı sayılır hediyeler sunmak şarttır.

Şu gördüğünüz arsaların fiyatı da İstanbul'daki arsaların fiyatları ayarındadır. Şu gördüğünüz yeni inşaat bir sinema içindir. Öteki modern evlerin hepsi şu son dört, beş sene içerisinde yapılmıştır. Eski evlerin dışarıdan çok kalender göründüğüne bakma, içleri cennet gibidir. Derli toplu, tertemiz.

Nazilli'de bisiklet bolluğu göze çarpıyor. Motosikletler ve takma motorlu bisikletler de var. Bisikletlerin çoğu basma fabrikasında çalışan işçilerin olmalı. Fabrikanın bir bisiklet garajı var. Burada beş yüze yakın bisiklet vardı. Yol dümdüz olduğu için işçiler bisikleti benimsemişler.

Fabrikanın Nazilli'ye bağışladığı nimetlerden birisi de bu olmalı. Ne yalan söyleyeyim, sinemada görsem reklamdır derdim. Bana Anadolu'da, bir kaza merkezinde işine bisikletle giden beş yüz işçi gördüm deseler, kolay kolay aklım yatmazdı.

Fabrikayı gezdikçe işçilere sağlanan imkânları, kolaylıkları gördükçe şaşırdım kaldım. Sıcak, lezzetli, kuvvetli bir yemek, boyalarla uğraşanlara süt, yoğurt, işçilere mahsus hastane, kreş, kantin, alabildiğine geniş bir bahçe. Kantinin önünde bir havuz. Havuzun içinde akademi mezunu bir heykeltıraş elinden çıktığını sandığım bronz bir heykel. Çıplak bir kadın heykeli. İşçilerden birisi yapmış. Fabrika da bronza döktürmüş. Aman Allahım!. Akademide bizim çocukların yaptıkları heykellerin en güzelini bronza değil alçıya bile dökmek nasip olmaz. Bir de gazoz tezgâhı kurmuşlar. Geliri, işçilerin spor kulübüne veriliyor. Futbol takımları var. Denizli'de yaptığı maçlarda kimseden geri de kalmamış.

İstanbul'da eşine az ranstlanır boyda bir tiyatro salonları var. Geçenlerde Soygun'u oynamışlar. Şehirde böyle bir salon olmadığı için bazı düğünler burada kutlanırmış. Balolar da eksik değil. Benim talihime üstüste iki tane düştü. Fabrika, kuruluşunun 16'ncı yılını iki balo ile kutladı. Birisinde fabrika işçileriyle aileleri, ötekinde şehirden gelen davetli-

ler vardı. Birisinde yerli oyunlar oynandı, türküler söylendi. Ötekinde de bol bol dans edildi. Her ikisi de sevimli bir hava içerisinde geç vakte kadar uzadı.

Fabrika ailesinin toplantısında hiç görmediğim bir oyun oynandı. Bir taraftan Köroğlu türküsü söyleniyor, ortada iki kişi bu havaya uygun adımlarla bir koyun yüzüyorlar.

Koyun dediğin de yere upuzun yatmış kaskatı kesilmiş bir genç. Sıra koyunu yüzmeye geliyor. Adamcağızı paçalarından bir güzel şişiriyorlar. Seninkisi gayet güzel ölü koyun taklidi yaparken biçarenin paçasından içeri bir bardak da bira dökmezler mi?!... O zamana kadar oyunun bütün kısımlarına büyük ustalıkla katlanan genç, yıldırım hızıyla doğruluyor. Bu kötü şakanın hesabını soruyor. Meğer oyun içinde bir başka oyunmuş bu...

Fabrikanın sanatçısı imiş bir genç, mikrofon başında hiç de bayat olmayan espriler döktürüyor. Fabrikanın bülbüllerini birer birer, mikrofon başında şakımaya davet ediyor. Nazlanmadan geliyorlar. Kimi gazel söylüyor. Kimi en son moda caz havalarından birini... Kimi Köroğlu'na girişiyor. Kimi harmandalına. Sonra, her sene bu gece çıkarılan Gıdıgıdı adlı balo gazetesi dağıtılıyor. İçerisinde gene fabrikalı çocuklardan birisinin yaptığı karikatürler var. Bu genç kendi başına resme çalışıyor. Duvardaki büyük dekorlar, manzara resimleri onun elinden çıkmış. Hiç de küçümsenmeyecek bir istidat... Ne olur fabrika bu çocuğu nakış tahsili için İstanbul'a, hatta Avrupa'ya gönderse...

Fabrikada anlatmakla bitmeyecek güzel şeyler gördüm. Bir tek şey gücüme gitti: Ana kapıdan çıkan işçilerin aranması: İki bekçi yolu kesmiş, çıkan işçilerin üstlerini başlarını arıyorlar. Fakat bu işi o kadar çabuk, o kadar makine temposu ile yapıyorlar ki:

— İnsan karpuz alırken bile daha iyi muaye-

ne eder. Hem ne çirkin bir manzara bu. Ne lüzumu var bunun. Acep dünyanın her tarafında bu çirkin âdet var mı hâlâ... diyorduk.

— Herhalde olacak diyorlar. Bir işçi akıma eserse şu kadar metre bezi veya basmayı beline dolayabilir.

— Peki, ama bekçiler adamlara ancak şöyle bir dokunuveriyorlar. Nasıl anlarlar böyle sudan bir dokunma ile?

— Onlar bu işin erbabını bilirler. Sıra onlara geldi mi işi daha sıkı tutarlar. Geçenlerde böyle bir şey oldu. Bu konuda ihtisas yapmış, bir işçi bir miktar bez almış, kocaman bir karpuzun içerisine güzelce oyarak oraya istif etmiş. Gözcüler bunu kapıya haber vermişler. Kapıdaki bekçi,

— Aman demiş, sen nasılsa dışarı gidiyorsun, biz de çok susadık. Şu karpuzu bize bağışla.

Olurdu olmazdı derken bekçi kaza ile adamın koluna çarpıyor. Karpuz yerde açılınca!...

Evet ama, birkaç tane sütü bozuğun yüzünden binlerce namuslu insanı hırsız gibi günde birkaç nöbet muayene etmek... Ömrü boyunca başkasının kibrit çöpüne el uzatmamış bu kadar insanın, topundan şüphe etmek!...

Vaktiyle Galata Köprüsünden geçenlerden cellat gibi adamlar birer kuruş alırlardı. Bunun ne çirkin bir manzara olduğunu o günlere yetişenler bilir. Sonra buna bir çare bulundu. Acep şu fabrika kapısındaki arama işine de bir çare bulunamaz mı dersiniz?

Selçuk'tan bindik trene
Aşkolsun tren diyene
Kuyruğu kopmuş bir ejderha mübarek
Deli divane bir katır
Dört beş saat bin yetişir
32 dişini yerinden oynatır
Adına otoray demişler
Motorlu trenin kaynanası
Sanki bütün vidalarını sökmüşler
Sonra 10 kilometre ile salmışlar gecenin içine
Rayların perçin yayların kaynak
Sen kimin yârisin aman
Her yerin oynak

Altı saat içinde altı lunaparktan geçtik. Beyazına karıştı gözümün karası, Nazilli'ye vardık gece yarısı. Bir de ne görelim, şehir baştan başa neon ışıklar içinde. Nazilli dediğin nedir ki? Anadolu'da küçük bir kaza değil mi? Gecenin on ikisinde ışık, elektrik ışığı içinde yüzen bir Anadolu kasabası görmek insanı nasıl sevindirmez? Beyazıt'tan, Edirnekapı'ya kadar uzanan geniş bir yolun kenarında floresan dedikleri ışık çubukları sıralanmış. Topaklak ampuller değil de yarım metrelik çubuklar. Nazilli'nin iki yakasını bir araya getiren bir ışık fermuarı, ta basma fabrikasına kadar uzamış. Sarı yerine, hafif yeşilimtırak bir ışık. Bu ışığın altında yürüdük. Gayet nazik bir memur. Belediye memuru mu, polis mi pek anlayamadım, küçük bir çocuğa seslendi:

— Misafirleri Gıdıgıdı'ya kadar götür, dedi.

Evvela bir mahalle, bir semt adı sandım. Sonra

bir şoför, bir arabacı olacak dedim. Gıdıgıdı dedikleri bir küçük, bir maskara dekovil treni imiş. Belli saatlerde işçileri fabrikaya taşırmış.

— Gıdıgıdı'ya daha çok var, dediler. Şurada bir mahallebici dükkânında otobüsü beklersiniz.

Bu saatte açık dükkân! Ya Gıdıgıdı'ya ne buyurulur? Bir kedim olsa adını muhakkak Gıdıgıdı koyardım.

Mahallebici dükkânı tertemiz. Onun da ışıkları neon!. Birkaç adım ötede aynı ışıklara donanmış derli toplu birkaç otel sıralanmış.

— Burası, kaza değil vilayet merkezi, diyorum.

— Burasını fabrika bu hale soktu, diyorlar.

Dükkânın önünde bir otobüs duruyor. İçinden bir sürü işçi çıkıyor. Çoğu kadın. Birkaç erkek var. Fabrikadan dönüyorlarmış. Gece postası. Pek yorgun görünmüyorlar, ama kına gecesinden dönmedikleri de belli. Telaşsız adımlarla sokaklara dalıyorlar. Çoğu siyah gömlek üstüne beyaz bir başörtüsü sallandırmış.

Aynı otobüsle fabrikanın yolunu tutuyoruz. Şehirden bir on beş yirmi dakika ötede. Yol güzel, farlar ikide bir gürbüz ağaç gövdelerini, iki adam boyunda kargı dizilerini aydınlatıyor. Yeşilimtırak fermuarın sonuna kadar gelmeden duruyor. Bir bekçi nöbetçi memura sesleniyor. Fabrikaya arkamızı dönüp beş on adım ötedeki misafirhaneye giriyoruz. Kocaman bir bahçeden geçiyoruz. Ağaçların birinden bir yaprak kopartıyorum. Bir parça ufalıyorum.

— Mis gibi kokar, diyorlar. Okaliptüs ağacı; kavak boyunda dizi dizi.

Saat nerdeyse bir olacak. Fabrikanın misafirevi hiç homurdanmadan kapılarını açıyor. İstanbul'da eşine az rastlanan çekidüzen içinde mükemmel bir otel. Yanı başında duşu, banyosu ile çiçek gibi bir oda.

Geniş yollar, ışıklı yollar, ışıklı oteller. Gece yarısı açık dükkânlar, dizi dizi okaliptüs ağaçları, sakız gibi bir yatak çarşafı. Ya Gıdıgıdı!. Keşke bir parça daha bekleyip ona binseydik!. Kim bilir ne sevimli bir şeydi o küçük dekovil. Hani şu bir ara,

Bursa yolunda işlerdi. Sonra Âşık Veysel'in Kızılırmak Türküsünü hatırlıyorum. Âşık başıboş ırmağın kırdığı cevizleri, söndürdüğü ocakları yana yana anlattıktan sonra, Kızılırmak'tan tam manasıyla öcünü almak için ne der bilir misiniz?

Fabrikaya tutsam seni.

İşte bak nasıl o zaman yakayı ele verirsin Kızılırmak, nasıl muma dönersin, nasıl kuzu kesilirsin.

Daha sonra fabrikanın bir şehre bağışladığı nimetler sıra ile gözümün önüne geliyor ve bir hatıra, yarısı acı, yarısı tatlı dilimin ucuna geliyor. Sene 924, yahut 25. Artvin'deyiz. Babam Artvin mutasarrıfı. Civardaki bir bakır fabrikasına Kuvarshan'a davetliyiz. Aklımda kaldığına göre fabrikayı o eyyam Amerikalılar işletiyorlardı, şehre dört beş saat uzakta, havadan hatlar döşemişler. Küçük hava vagonları, bu teller üstünde dağdan fabrikaya bakır taşıyor. Bu vagonlara binip fabrikaya havadan konuyoruz. Bazen ormanın ağaçlarına sürünerek geçiyor, sonra altımızda uçurumların serildiğini seyrediyoruz. Allah'ın dağında nur içinde yüzen bir fabrikaya varıyoruz. Her şey elektrikle işliyor.

Sene 1924, biz daha elektrik yüzü nedir görmemişiz. Kuş uçmaz kervan geçmez dağın başında pırıl pırıl yanan Kuvarshan bakır fabrikasından aklımda yalnız elektrik nuru, damağımda elektriğin tadı kalmıştı. Bu tat o zamanlar Anadolu'da pek bilmediğimiz çikolata gibi bir şeydi. Aradan dört beş sene geçtikten sonra Trabzon'da bir gün,

— Elektrik geliyor!

dedikleri zaman, limana donanma geliyor demişler gibi bayram etmiştik. Yollara çakılan her direği ayrı ayrı selamlamış, bağrımıza basmıştık.

Nazilli Basma Fabrikasında bir hafta kalacak, basma renklerini ve nakışlarını inceleyecektik. Bu davet üç senedir beni saran yazmacılığın, oldukça kahrını çektiğim çeşitli bez boyalarının, istim ka-

zanları önünde çektiğim çilenin en büyük mükâfatı oldu. Memleketimin en güzel köşelerinden birini, dünyanın en güzel fabrikalarından birini gördüm. Güzel, çalışkan, uyanık insanlar gördüm. Benim İstanbul'da gördüğüm basma fabrikaları Nazilli'dekinin yanında çocuk oyuncağı gibi kaldı. Halbuki bu oyuncak yazma tezgâhlarında, tahta kalıplar üzerine oyulmuş nakışlarla çalışan kimseler için ne müthiş bir şeydi. İstanbul'da gördüğüm basma fabrikalarında yazma kalıbı yerine, kasnağa gerilmiş ipek kullanılıyordu. İpek, üzerine bir ecza sürülerek fotoğraf kâğıdı gibi oluyor ve istenilen nakış kalıp haline, klişe haline getiriliyordu. İpeğin açık kalan yerlerinden boya beze geçiyor, emprime denilen basmalar çıkıyordu. Meğer piyasada emprime, yalnız ipek için kullanılırmış. Pamuk üstüne basılanlara basma denirmiş.

Nazilli'de benim bildiğim ipek kasnaklarından ve bu iş için kullanılan tezgâhlardan eser yoktu. Bunların işini hemen hemen matbaa makinelerinin bir eşi olan dev gibi makineler görüyordu. Kalıp ipek üstüne değil çelik silindirlere Avrupa'da yetişen gravürler tarafından oyuluyordu. Rotatif denilen matbaa makinelerinin bir başka türlüsü. Tek renkten tutun da on iki renge kadar nakşı aynı anda basabiliyor. O gün basılacak işlere göre kimi iki renk, kimi üç renk, kimi on renk basıyor. Çelik parmaklar uzanıyor. Çelik bilekler bükülüyor. Çelik kollar açılıyor. Çelik gövdeler bir sağa, bir sola eğiliyor. On bin, yirmi bin, yüz bin metre beze istediğin çeşit nakışları döküp geçiyor. Baskı makinelerinin yanı başında akkoyun sürüleri gibi sıralanmış adam boyunda makaralar üst üste dizilmiş kız gibi bezleri görünce insan heyecanlanıyor. Bu bezler bir iğne burnu kadar kirlenmeden çelik silindirlerin nakışları altına yatıyor. Fabrikanın bir ucundan ayağının çamuru, alnının teri, yanağının tozu ile giren pamuk kozası, bir anda milyonlarca insanın elinden, tecrübesinden, sevgisinden, sabrından geçiyor, yunuyor yıkanıyor, öteki yandan adam olup çıkıyor.

Kozalar balya balya, kozalar çuval çuval, sürü sepet pamuk yiyen, pamuk içen, pamuk tüten, pamuk terleyen bu dev anasını bir türlü doyuramıyorlar. Makineler boyuna, daha var mı, diyen ağızlarını açıyorlar.

Melih Cevdet'in dediği gibi: «Gel benim şair tabiatım çık ortaya.» «Gel benim renk sevgim, biçim sevgim, çekidüzen gayretim, örgü muhabbetim, Allah rızası için el ele verin, imdadıma koşun, gelin de hep birlikte pamuğun iplik oluşunu anlatalım. Ne doğan güneş bu kadar güzel olabilir, ne Kanlıca'da mehtap, ne adaların kütür kütür suyu, ne dağlar, ne rüzgâr.» En sevdiğim, üstüne evlat gibi titrediğim, şımarttığım nakışlar birbiri arkasından çil yavrusu gibi dağıldılar. Günlerden beri kafamda bir tek nakış var. Pamuğun yüzlerce, binlerce makine öpücüğünden sonra iplik olması. Stadyum boyundaki salonlarından birisinde 800'den fazla makine aynı anda çalışıyordu. Pamuğun iplik olması için geçtiği dört beş salondan bir tanesi bu... 800 tezgâhta otuz bine yakın iğ var. Dokuma fabrikalarının gücü iğlerin sayısı ile ölçülürmüş. Bizimki orta halli bir fabrika sayılırmış. O şeytan çekici gibi kendi başlarına bir sürü işler beceren iğleri insanın gidip birer birer öpeceği geliyor.

Pamuğu tarlada görmüş, her haline bayılmıştım. Ama fabrikada görünce ayıldım. Pamuk tarlası kadar güzel bir tarla az bulunur. Sanki milyonlarca küçücük başlı, kalın dudaklı çocuk, üstlerinden geçen bir buluta tuzak kurmuşlar, her tarafını bir güzel ısırmışlar hepsinin kalın dudaklarında bir tutam bulut. Ama insan bir defa fabrikaya girdi mi, bir defa pamuğun makinenin elinde ne hallere girdiğini seyre daldı mı, sen tarlayı da, bulutu da, manzarayı da bir kalem unut. Pamuk nasıl iplik olurmuş? Ben ömrümde bu kadar keyifli, bu kadar güzel bir oluş görmedim. Kuvvetli bir hava baskısı, perişan pamuk yığınlarına bir hışım gibi dalıyor. Bu kudretli soluğun önüne düşen pamuk yığını ne olduğunun farkına varmadan eriyor. Açık mavi bir su,

bir rüzgâr, bir elektrik nefesi kesiliyor. Bu acayip soluğun bir borudan fışkırdığını görmüyor, ancak hissedebiliyorsunuz. Biraz sonra öteki makineden bu renksiz rüzgâr bileğim kalınlığında bir süt çeşmesi gibi akmaya başlıyor. Daha bunun tadına doymadan aynı hışımla rüzgârın önüne düşüyor. Öteki makinede parmak kalınlığında çıkıyor. Bu cümbüş bilek kalınlığındaki pamuğun kıldan ince kılıçtan keskin bir çizgi, bir makara ipliği haline gelmesine kadar devam ediyor. İplik makinenin dilediği kadar inceldi mi, dokuma işi başlıyor.

En büyük telaş, en büyük patırdı ve en büyük rutubet derecesi dokuma tezgâhlarının bulunduğu salonda. İşte burada bir kıyamettir kopuyor. Ama kıyametin böylesine can kurban...

ALLO... ALLO... BURASI DENİZ DİBİ

— Allo! Burası deniz dibi. Ben Memuş! Pavli dolaylarında on kulaç dipteyim. Demir atalı yarım saat oldu. On kiloluk iki sinarit, altı yedi kiloluk iki mercan vurdum. Bir de kocaman kırlangıç, en aşağı üç kilo. Hepsi de henüz canlı. Allo!.. Daha yarım saat kalacak kadar nefesim var. Allo!.. Ne? Orkinos mu? Gördüm. İki tane başımın üstünden geçti. Boyları benim kadar vardı mübareklerin. Ama bizim denizaltı tüfeklerinin okları onlara vız gelir. Yalnız bir tanesi tam vurmaya hazırlandığım bir metrelik kılıcı gözümün önünde yutuverdi. Kılıcın, kılıcı mılıcı para etmedi. Allo! Allo... Ya beni de yutarsa ha!. Balıklar beni görür görmez şeytan görmüşe dönüyorlar. Bir kısmı korkudan donup kalıyor, bir kısmı çarpılmış gibi, kurşun hızıyla fırlayıp kurtuluyor. Allo... Sesim tuhaf mı geliyor? On kulaç suyun altındayım. Bu kadarına da şükür. On kulaç suyun baskısı insanı bir parça yoruyor, ama bunaldığım zaman ufak bir hareketle mantar gibi yüze çıkıyorum. Yarım saat içinde iki defa yüze çıktım.

Allo... Allo... Kıtmir de buralarda. Demin yüz metre ileride avlanıyordu. Fakat çok komik bir şey oldu. Bir şilep tam tepemize demir atmaz mı?. Demir Kıtmir'in dört beş metre yanına düştü. Aksi gibi demir taramaya başlamaz mı? Bizimki pılıyı pırtıyı topladı. Telefonla bana,

— Bu balık başka balık! diyordu. Ama korkudan ödü patlamıştır biçarenin...

Şilep kaptanı aceminin biri olacak. Bizim amatör dalgıç şamandıralarımıza boş vermiş.

Ya benim başıma da böyle bir demir inerse!.

Yok canım. Koskoca denizde... Balıkların ahı tutarsa... Olur mu olur...

Bugün iki tane de olta yanı başımıza düştü. Birisi çapari yapıyordu. Çaparilerden birisini denizin dibinde, evvelden hazırladığımız incik boncukla Noel ağacı gibi donattık. Oltalara neler takmadık neler... Hamamböceğinden tut, aşk mektuplarına kadar. Renkli ampuller; sudan çıkar çıkmaz patlayan balonlar. Mektuplardan birisinde şöyle birkaç satır:

— A... A... Dokunmayın. Çok gıdıklanıyorum. İmza: Baba Torik.

Bir tanesinde de:

— Keyif için cana kıyılmaz. Balıkçı olsanız canım yanmaz. Balık tutmak kim, sen kim. Balık tutacağına verdiğin sözleri tut. İmza: Palamut.

İşte böylece denizin dibinin tadını çıkarıyoruz. Amatörlerle şakalaşıyor, sahici balıkçılara da yardım ediyoruz. Ağları dolaştı mı çözüyor, boş ağlara da iri balıklar doldurduğumuz oluyor. Denizin dibi herkesten evvel onların değil mi? Balıkçılar denizin bu kadar kahrını çeksinler, biz koca koca balıkları elimizle koymuşuz gibi, armut gibi devşirelim. Doğrusu insanın gönlü razı olmuyor. Sahici balıkçılara çok yardım ediyoruz, ama şu amatörler yok mu?. Geçen gün bunlardan bir tanesine rastladık.. Ömürdü! Poyraz Köye gidelim dedik. Takımı taklavatı sandala doldurduk. Deniz dut yemiş bülbül gibi idi. Bir çırpıda vardık. Henüz sabah oluyordu. Poyraz Köyün o tadına doyum olmayan sırtlarına tırmandık. Kınalı balık ağları salkım salkım sarkan ağaçların dibinde bir kahve içelim dedik. Yaklaşırken Kıtmir kötü bir koku almış gibi yüzünü buruşturdu:

— Aman dönelim! dedi. İş yok.

— Neden? Ne oluyoruz? İstanbul'un en güzel köşesi burasıdır diyen sen değil misin?

— Evet ama... Kulaklarını açsana!.

— Eyvah!. Yandık. Hoparlörde: Her yer karanlık!

Dişlerimizi sıkıp döndük.

Boğazın, masallarda bile bulunmayacak bu canım sabahının eşiğinde, hacıyağına bulanmış bir sesle: Her yer karanlık pür nur o mevki!

Kolumuz kanadımız kırılmış, kahveden vazgeçtik. Denize, gramofonsuz, pikapsız, hoparlörsüz denize açıldık. Bir adım ötesi Karadeniz her yer karanlık!. Neresi karanlık be birader, her yer nur içinde nur. Mavinin bu kadar ışıklısı nerede bulunur? Karadeniz dört beş metre ara ile kocaman dalgalarla nefes alıyordu. Bu dalgaların önüne katılarak Boğazdan aşağı akmaya başladık. Kavakları geçtik. Büyükdere açıklarındayız. Çapari yapan küçük sandallar görüyoruz. Dalgıç takımlarımızı hazırlıyoruz. Oksijen tüpleri, gözlüklerimiz, deniz tüfeğimiz. Dibe çabuk gitmek için şart olan kurşunlu iskelemiz her şey tamam. Cup; Boğazın; rengini henüz ressamların bilmediği sularına... Denizin dibi ayna mı, ayna. Kıtmir dört beş metre yanı başımda. Birden bizim Kıtmir yanına bir transatlantik demiri düşmüş gibi telaşla yerinden fırlıyor:

— Duydun mu, diyor!

Eyvallah! Duydum duydum, gene o plak, gene her yer karanlık plağı. Peki burada bunun ne işi var? Denizin ortasında denizin dibinde de rahat yok mu? Yavaş yavaş suyun yüzüne çıkıyoruz. Ne görsek beğenirsin. Bir amatör balıkçı. Bir yandan çapari yapıyor, bir yandan da pilli mi, zilli mi ne bileyim ben radyosunu açmış, sonuna kadar tabii... Radyoda her yer karanlık çalıyor!. Küçük bey balık tutarken ille de müzikle tutacakmış, aşağı idare etmiyor zahir!.. Ah şu bir taşla iki kuş vurmaktan hoşlanan yok mu?

Kıtmir,

— Gel şu adama bir oyun edelim diyor. Çarçabuk karaladığı birkaç satırı gösteriyor.

— Bizler, Boğaziçi'nden geçen cümle balıklar, meyhane musikisinden nefret ediyoruz. Klasik Türk musikisine eyvallah. Köy türküleri de hoşumuza gidiyor, ama şu uydurma meyhane musikisi yok mu? Tepemizin üstünde bunları çalmaya devam ederseniz, hele o her yer karanlığı bir daha duyarsak, size nerenin daha karanlık olduğunu göstereceğiz...

Tekrar denize dalıp adamın çaparisine bu mektubu taktık.

Allo allo, burası deniz dibi, masallardaki cennetlerdeki bahçeler gibi... Denizin dibinden telefon edilir mi? Biz denizin üstünde doğru dürüst telefon edemiyoruz. Yook canım, ne telefonu, fakat denizin dibi o kadar güzel ki, insanı derhal bir masal dünyasına sürüklüyor. İş bir defa masala bindi mi, denizin dibinde niçin telefon edilmesin?

Henüz telefonlusunu oksijen tüplüsünü görmedim, ama bunların hepsini müjdeleyen çok sade bir denizaltı takımı gördüm. Bununla daldım. Denizin dibini bütün heybetiyle gördüm. Gayet basit bir alet: Kocaman bir gözlüğü var. Bütün keramet bu gözlükte zaten. İki gözü ve burnu içerisine alan etrafındaki lastik çerçeve ile içeri su sızdırmayan bir gözlük. Bildiğimiz kalınca bir camdan. Bunu takıp denizin içine bir baktınız mı, denizin dibinin tiryakisi olmak işten değil. Başı suyun altına sokup rahatça yüzmek için de çok sade bir alet bulmuşlar: Bir ucu ağza alınan otuz, kırk santim boyunda bakalitten yapılmış olacak üç, dört santim kutrunda bir boru. Bu boru sayesinde baş, denizin içine daldığı zaman gayet rahat nefes alıyorsunuz. Bunun yerine, bir sırt çantası içerisinde oksijen tüpleri kullanıyorlarmış. O zaman denizin dibine inmek, kurşun iskemleye oturmak, orada rahat rahat avlanmak mümkün oluyormuş.

Benim gördüğüm deniz tüfeği iki metre uzunluğunda, tüfek namlusundan biraz kalın bir alüminyum boru... İçerisinde çok kuvvetli bir yay tertibatı var. Zemberek gibi bir şey. Balığı şişleyen ok, bu namlunun ucundan içeri bastırılıyor. Kuruluyor. Okun dibinde bir sicim var. Sicim tüfeğe bağlı. Ok balığa değer değmez çantada demektir. İpi çekip balığı alıyorsunuz.

Ha... Bir de ayaklara takılan palet denilen ördek ayağı biçiminde lastik pabuçları var. Bunlar da

denizin dibinde birkaç ayak hareketiyle kolayca ilerlemeyi sağlıyorlar.

İşin bu tarafı masal değil hakikat. Suadiye'de bir arkadaş bunlarla günde beş, altı tane kocaman balık avlıyor. Gözümle gördüm. O kadar kolaylıkla o kadar kocaman balıkların vurulduğunu gözümle görmesem kolay kolay inanamazdım.

Yüzme bilmeyen bir kimse bile bu aletlerle omuzlarına kadar gelen bir suda avlanabilir. Yalnız başınızı denize sokacak ve küçük hortumdan nefes alacaksınız. Lastikli gözlük, denizin dibini size akılları durduran bir aydınlık içerisinde gösterecek. Bu gözlük bizim balıkçıların deniz dibini seyretmek için kullandıkları dibine cam döşenmiş tenekelerin daha ileri gitmişi... Adi bir cam parçası, ama bize bütün bir âlem bağışlıyor. Bugüne kadar yalnız kabuğunu gördüğümüz bir meyvenin bir bıçakta içini, ortasını, çekirdeğini görüyoruz. Deniz deyince artık aklımıza bir harita maviliği değil, etiyle, kemiğiyle, kütür kütür bir derinlik gelecek.

Fotoğraf makinesinin, sinemanın müthiş gözleri çoktan bu derinliğe daldı. Oradan bize kim bilir daha ne yaman renkler, ne müthiş biçimler çıkaracak. Aslımızın su, neslimizin balık olduğunu ileri sürenlerin kulakları çınlasın.

Ey toprağın üstünü karış karış bölenler, dilim dilim dilenler!.. Suda ıslanmayan arşınlar, paslanmayan metreler icat edin. Denizin dibinde, denize nazır çok güzel arsalar var!.. Ben Kızkulesi'nin dibine fitim, ama orayı kim bilir kaça satarlar. Bizim gibi dar gelirlilere belki Pendik açıklarında birer gecekonduluk deniz dibi ayırırlar!..

UÇAN HOLLANDALI

Sabahını İstanbul'da, öğlesini Viyana'da, akşamını Paris'te tadabildiği için ev sahibimizin, daha doğrusu uçan sahibimizin adını uçan Hollandalı koyduk. Uçan Hollandalı bizi Viyana'da Tanhavzer'e götürecek diye çocuk gibi seviniyordu:

— Vagner'in bu operasını Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde dinledim. Viyana'dakinin üstüne yoktur. Vagner'i Viyana'da dinlemek büyük bir şanstır.

Bizimkisi yirmi senedir durmadan uçuyor, ama uçar ayak operaları da kaçırmıyordu. Kafilemizi eşine az rastlanır bir ev sahipliği ile ağırlarken Vagner'in operasına da çok güveniyordu. Kendi eli ile pişirdiği yemeği kotaran ev sahibi keyfi ve emniyeti ile bizi operaya götürdü.

Viyana operasında ilk göze çarpan şu oluyor: Evvela operaya gece değil, akşama doğru gidiliyor. Saat 6'da başlıyor. Dokuz buçukta, onda bitiyor. Sonra kıyafet meselesi diye bir şey yok. Herkes işinden çıkıp süslü püslü elbiseler giyinmeden operaya gidebiliyor. Eski opera binası geçen harpte birkaç bomba ile ağırlandığı için, şimdilik küçük operada çalışıyorlar. Küçük dediğime bakmayın, bizde henüz mevcut olmayanların iki misli var. Üç dört kat locası, her yanı ağzına kadar dolu.

Uvertürün tadı bizim uçan Hollandalının damağında kalmış olmalı, bir ara beş parmağını lezzetli bir meyve gibi dudağında toparlamış yandaki sıradan,

— Ne mükemmel, ne nefis, Allahım ne harika değil mi? İşareti yapıyor.

Onu, başımla tasdik ediyordum, ama ne yalan söyleyeyim Vagner'in müziği kılımı bile kıpırdat-

madığı için üzülüyordum. Uçan Hollandalının coşkunluğunu bayağı kıskanıyor, Tanhavzer'in tadını çıkarmak için tepeden tırnağa kulak kesiliyorum. Nafile! Olmuyor. Orkestranın kendine güvenini duyar gibi oluyorum. Sahnedekilerle orkestranın bir tek vücut gibi işlediğini duyuyorum. Yağdan kıl çekercesine değişen dekorlar, ışık oyunları, kostümler, hepsi büyük emeklere mal olmuş ama. Ama, şu insanı bir çırpıda koltuğunun, kanadının altına alıp canının istediği yere sürükleyebilen gücüne kurban olduğum, adına müzik denen rüzgârı bir türlü duyamadım.

Bizim başımızda hâlâ köy görgülerimizin kavak yelleri mi esiyor nedir? Uzun boylu garp müziğini doğru dürüst tadamıyoruz.

Bazı sahnelerinde şahane şekilde bunaldığımı, sıkıntıdan terlediğimi açıklarken kabahati Vagner'e yüklemek niyetinde değilim. Kabahat benim cılız, benim sıska, benim köksüz garp müziği terbiyemde. Herhalde Vagner'de değil. Eğer kulağım çocukluğumdan beri garp müziği ile senlibenli olsaydı, herhalde bu kadar hengâme içinde canıma yakın bir şeyler bulurdum değil mi? Meğer o akşam dinlediğimiz primadonna yalnız Tanhavzer için Danimarka'dan getirilmiş. Misli menendi yokmuş. Bu tombul bayanı sadece eş dost alışverişte görsün diye alkışladığım için hâlâ üzülüyorum.

Garp müziği üstüne ne boyda çamlar devirebileceğimizi Tanhavzer'i dinlerken bir kere daha anladım. Bakın ne oldu:

Birinci perdenin sonunda sigara içmeye çıkmıştık. Sahnede olup bitenlerden bir tek kelime anlayamadığımız için programı inceleyen arkadaşlardan birinin etrafını sardık. Aramızda Almanca bilen yoktu. Ama arkadaşlardan birisi bazı kelimelerin yardımıyla bir şeyler sökmeye çalışıyordu. Uzun uzadıya araştırdıktan sonra,

— Reis, dedi. Senin anlayacağın bir Hollandalı varmış. Uçuyormuş. Program hep uçan bir Hollandalıdan bahsediyor.

İkinci perdenin başında,

— Tevekkeli değil bizim ev sahibimiz ille de bu operayı görelim diye tutturdu, diyordum. Tanhavzer ikinci perdede uçmadı. Üçüncü perdede uçacak dedik, nerde!... Bu tarafa gitti gelmez. Adamcağızın birisi bağırır durur. Tanhavzer ortalarda yok. Nihayet geldi, gelmesine, ama gene hiç uçacak gibi değil. Bütün gayretlerimize rağmen uçmadı.

Niçin uçmadığının sebebini anlayınca utancımızdan saklanacak yer aramaya başladık. Meğer Almancası haddinden ziyade kıt olan arkadaşımız programda Tanhavzer'e ait bilgilere göz atacak yerde gelecek hafta oynayacağı ilan edilen «Uçan Hollanda» sayfasını incelemiş. Bu da Vagner'in meşhur bir operası imiş. Gördünüz mü siz başımıza gelenleri... Uçtu uçtu Tanhavzer uçtu. Uçmaz!... Bereket versin Almancamız pek kuvvetli değildi. Vallahi elbirliğiyle koca operayı uçuracaktık!...

Viyana'da bizi çok alicengiz lokantalara götürdüler. Bunlardan birisi Çingene dekoru, Çingene müziği üstüne çalışıyordu. Adı tabii Çardaş, Fürstin'i de caba. Adamcağızın birisi kemanını kaptığı gibi kulağınızın dibinde: Gıyyy!. Gıyy!.. diye başladı mı içinize baygınlık geliyor. Ah şu durup dinlenmeden tekrarlanan melodiler yok mu, eskimiş, püsküsü çıkmış, ölesiye yıpranmış melodiler. Her geçen gün onları müzelik edecek de kurtulacağız derken tam aksine oluyor. Viyana deyince keman, keman deyince çardaş... İnsaf, ama ne olursa olsun aynı melodileri tekrarlama bakımından rekor bizim radyolarımızın alaturka faslındadır. Gelsin Nihavent, gitsin Nişabürek. İlle de bu Nişabürek yok mu!

Çardaşlı lokantanın bir numarası var: Şişkebabını herkes kendi masasında kendi eli ile çevirerek kızartıyor. Et parçalarını daha önce hafif kızartmışlar. Uçlarının birinde dikiş makinesinin kolu gibi teşkilatı bulunan şişlere dizmişler şişin altına ispirto dökmüşler. Herkesin yemeği önüne ispirto alevleri arasında gelirken müzik de boş durmuyor. Alevler bir yandan, çardaş bir yandan otuz iki dişi

birden tutuşturan kırmızı biberin ateşi de bir yandan.

Bu lokantanın müşterileri yüzde doksan turist. Bir saat önce bizimle aynı kahvede idiler.

Birkaç saat sonra da aynı barın müşterileri olacağız. Burda turist bolluğundan, malum numaralardan başka bir şey görmedik.

Viyana'da on üçüncü asırdan kalma bir şarap mahzeni gördük. Ortaçağ manastırlarından birisinin bodrumu imiş. Burada kendilerini öteki dünyaya bağışlamış kadınlar ibadet edermiş. Sonraları bu bodrum katı meyhane olmuş. Hani şu türkülerin çıkmam Allah etmesin dedikleri meyhanelerden birisi. Bütün eşyası balta ile yontulmuş dersiniz. Merdivenleri, masaları, her tarafı gayet hantal, battal şeyler. Bodrumun ışığını da buna göre düzenlemişler. Müzik acayip bir saz, on üçüncü asırdan kalma, bir akordeon, bir gitar. Hepsi on üçüncü asır üstüne çalışıyor. Gitar dedim de aklıma geldi. Viyana'da ikide bir,

— Şu dönen dolap var ya? Hani meşhur Üçüncü Adam filminde yer almıştı. Şu sokak var ya? Burada o filmi çevirmişlerdi. Şu melodi var ya, gitarla çalınan, işte o filmdeki melodi, diye ikide bir o filmin lafını ediyorlar.

Ben bu filmi hayal meyal hatırlıyorum. Pek öyle ahım şahım bir şey değildi, ama nasıl tutmuş!.. Bodrum palasta her şey ortaçağdan dem vururken yemeklerimiz geldi. Buz gibi bir et parçası, tatsız tuzsuz bir şey. Gene soğuk patatesler. Gel de şimdi espri yapma bakalım:

— Affedersiniz Herr Ober bu yemekler de mi on üçüncü asırdan kalma!..

Bu şaka pek tekrarlanmış olmalı ki, bay garson yüzünü buruşturuyor.

Şarap şişeleri boşaldıkça bodrum palasın rutubetli havası yavaş yavaş ısınıyor. Masalar birbirine, kadehler birbirine, başlar birbirine daha çok sokuluyor. Yanımızdaki masada oldukça ilgi çeken bir konuşmaya kulak misafiri oluyorum. Kırk, kırk

beş yaşlarında iki kişi Fransızca konuşuyorlar. İngiliz şivesi ile konuşanın yanında gözlüklü, çilli on altı on sekiz yaşlarında bir kız var. Babası olacak adam,

— Benim hangi milletten olduğumu ancak kızıma bakarak anlayabilirsiniz, diyor. Kızım Fransızca konuşmaz, ama konuşulanı anlar. Ona göre konuşunuz.

— Affedersiniz yoksa konuşurken bir kabalık mı yaptım?

— Hayır, katiyyen sadece hatırlatmak istemiştim. Demek benim hangi milletten olduğumu merak ediyorsunuz? Ben de sizi çok merak ettim. Uzaktan sizi İtalyan sandım. Yakından İspanyoldur, dedim. Yanılıyor muyum?

— Ha gayret yaklaşıyorsunuz!..

— İnşallah Yuhudi değilsiniz. Çünkü...

— Çünkü siz Yahudilerden hoşlanmıyorsunuz, değil mi? Vallahi çok naziksiniz. Nezaketiniz bir tarafa siz herhalde Mc Cartiste olmalısınız?...

— Stop! Sizin ne millet olduğunuzu şimdi anladım. İnsanı sıkacak kadar meraklısınız, bu hesaba göre Fransızsınız.

— Eh, gitgide daha çok yaklaşıyorsunuz. Fakat şu Yahudi düşmanlığını açıklar mısınız; size doğrudan doğruya fenalık eden Yahudiler oldu mu? Yoksa...

— Yok siz sahiden Yahudi misiniz?

— Değilim, rahat konuşabilirsiniz.

— Ben yüzde yüz İngiliz kanından gelme halis bir Amerikalıyım. Anladınız mı?

— Şarlo gibi desenize.

— Şarlo'dan nefret ederim. Yahudi olduğu için.

— Peki Şarlo'dan iyi bir aktör söyler misiniz?

— ..... Yok söyleyemem. Peki ne olacak? Bütün mesele şu ki: Ben yüzde yüz Amerikalıyım. İnsanların iyiliğini istiyorum. Onlara biraz kokakola biraz otomobil satıp birkaç kuruş kazanmak isterim. Ama hepsi bu kadar işte. Hürriyetlerine dokunmak istemem anlıyor musunuz?

— Burasını anlıyorum da sizin şu Yahudi düşmanlığınızı pek kavrayamadım.

— Yoksa siz sahiden Yahudi misiniz?

— Değilim dedik ya. İsterseniz pasaportumu göstereyim.

Derken ikisi de pasaportlarını çıkardılar.

Amerikalı bir öğretmen imiş. Öteki de bir profesör. Fakat ne profesörü olduğunu bir türlü açıklamadı. Sadece Türk olduğunu söyledi. Bunun üzerine Amerikalı müthiş memnun:

— Hani şu Viyana kapılarına kadar dayanan millet değil mi, dedi. Türkleri tanırım. Uzun zaman Cezayir'de bulundum. Kuskus pilavma bayılırım. Demek siz Türksünüz öyle mi? Çok memnun oldum. Müsaade ederseniz şu kibrit kutunuzu hatıra olarak saklamak isterim. Size şunu hatırlatmak isterim. Zaman içinde bütün milletlerin bir günü vardır. Bir zamanlar sizin gününüzdü. Bugün de bizim günümüz. Sıra ile değil mi?

Sözün burasında Amerikalının kızı babasının koluna esaslı bir çimdik attı; adam, hayretle kızına baktı:

— Fena bir şey söylemedim ki? Şimdi de bizim günümüz, dedim. Bizim hemşeri doğrulurken,

— Günden neyi kastettiğinizi pek iyi anlayamadım, ama biz çok yaşlı bir milletiz. Hafızamız pek kuvvetli değildir. Mesela ben ancak on asır kadarını hatırlayabiliyorum. İnşallah sizinki de bu kadar uzun ömürlü olur, diyordu.

ASLANLAR DOLUSU

Sene 1958 mevsim ilkbahar. Brüksel şehrinin orta yerinde kocaman bir aslan heykeli ile kocaman bir at heykeli konuşuyorlar.

— Nece konuşuyorlar? Bilelim de ona göre davranalım, dedi Muzur.

— Mermerce! Taşça! Kırk yıllık iki arkadaşça.

— Ve... yalnız senin duyabileceğin kadar alçak sesle, yavaşça.

— Ne münasebet, dedi, Mernuş, aslan bu! Kimden pervası var? Hem o ufak tefek, biblo, zibidi aslanlardan değil! Sen ben gibi bir düzine yaratığı kolaylıkla mideye indirecek boyda bir aslan. At da öyle. Bildiğimiz, bindiğimiz atlardan değil. Onlardan en az birkaç defa büyük, bir küheylan. Aldı aslan:

— Bizim okuryazar aslanlardan birisi durumu gayet iyi incelemiş ve şu sonuca varmış: Hayvan tayfası arasında en çok heykeli yapılan biz aslanlarmışız. Bizim hemen yanı başımızdan siz atlar geliyorsunuz. Amerika'daki aslanları bilmem, ama Avrupa aslanları beş para etmez. Avrupalı heykeltıraşlar at konusunu çok daha akıllıca ele almışlar. Aslan konusunda hepsi de çuvallamışlar. Biz aslanları öyle acayip, öyle komik bir hale getirmişler ki sorma. Bunun böyle olmasında şaşılacak bir şey yok. Avrupalı heykeltıraş, aslanı yalnız hayvanlar bahçesinde görmüş. Zoo'nun demir kaburgaları arasında gördüğü aslanın, sahici aslanla ne kadar benzerliği olabilir? Bir salkım üzümle bir kadeh rakı arasındaki kadar. Bana sorarsan, aslan konusunu en akıllıca ele alanlar Etiler, Mısırlılar, Asur ve Gildani heykeltıraşları olmuş. Onlar bizleri hayvanlar

bahçesinde değil, Allah'ın bağımsız ormanlarında sereserpe dolaşırken, görmüşler. Biz o zaman sahici aslanmışız. Sonraları, gitgide yalancı aslanlar olmaya başlamışız. Tabiat ananın bize bağışladığı kudret, insanoğullarının elinde maymuna, fareye dönmüş. Hiç unutmam bir gün kulağıma şöyle bir şey çalındı: İstanbul'da Boğaziçi'nde bir yalı varmış, Aslanlı Yalı diye anılırmış. Merak ettim... Eski Türklerin ister aslan, ister tavşan olsun, her çeşit heykele put dediklerini bildiğim için merak ettim.

Firmasının reklamı uğruna bir uçak şirketi beni İstanbul'a götürdü. Boğaziçi'ndeki Aslanlı Yalıyı, aslan heykellerini gördüm! Gülmekten katıldım! Tam iki fare boyunda iki münasebetsiz heykel! Aslan desem değil, fare desem değil. Heykel desem değil. Bir rezalet!.

Bir aslandır gidiyor! Bu insanoğulları bizimle bozmuşlar. Sana yeminle ispat ederim dünyanın hangi bucağında olursa olsun insanların yirmi dört saatinde aslan sözünü edenlerden yüzde doksan dokuzu ömrü billah aslan yüzü görse canım yanmaz.

Sözün burasında Mernuş durakladı. Tam sırası gelmişken söyleyeceği sözü söylemeye dili varmıyordu, Muzur, dayandı:

— Peki, sonra? Sonra?

— Sonra, mesela, dedi. Sen bile tanıdıklarına Aslan Reis! diyorsun. Sen ömründe aslan gördün mu?

Aslan görmesine görmüştüm. İlk defa sirklerde görmüştüm. Ama o kadar korktum ki sesimi çıkartamadım.

— Böyledir bu münasebetsizler, dedi, aslan heykeli. Gene ata döndü yüzünü... Bilmezler etmezler, ama bizim adımızı her yere bulaştırırlar, konserve kutularından tut kral külahlarına kadar bir aslan lafıdır döner dolaşır. İnsanoğullarının, ellerine, dillerine, gözlerine, doladıkları aslanlardan en çok hoşuma gideni sinema perdelerinde oyun başlamadan önce kükreyen aslandır. Hoşuma gidi-

yor çünkü sahici bir aslandır bu. Ondan ötesi fasa fiso! Sana bir şey söyleyeyim mi at kardeş! Şu benim heykelimi yapan sanatkâr beni biraz daha canlı yapmaya kalkışsaydı yanmıştı!.. Canlı olsaydım ilk işim onu, yemek olurdu! Hani beni dört beş saat canlı kılsalar ne olurdu. Bir çırpıda aslan heykeli yapan heykeltıraşları mideye indirirdim. Ama o kadar çok ki bu musibetler!.. Her ne hal ise, eline geçenleri çıtır çıtır çiğner ve onlara derdim ki,

— Aslan dediğin öyle olmaz, böyle olur işte!.. Senin nene gerek aslan heykeli yapmak? Senin kümesinde ne güzel horozlar var onları çizsene, ne güzel kedilerin var onların heykelini yapsana. Bak şu eski Çinli ressamlara, erik çiçeği çizmişler, saksağan çizmişler, pirinç, kamış çizmişler. Ama ne güzel çizmişler! Çünkü severlermiş, bilirlermiş çizdikleri konuyu. Münasebetsiz adam! Sen benim heykelimi yapmaya bulaştığın zaman fitil gibi âşıktın komşunun kızına. Onun heykelini yapacaktın, yapamazdın! Korkardın!.. Onun heykelini koymazlardı bu meydana. İlle de aslan heykeli olacak dediler. Tuttun mermere o canım mermere bu kadar eziyet ettin.

At heykeli hayretle, sabırla, aslanı dinliyordu. Aslanın uzun uzadıya konuşmasından huylanmıştı. Heykel meykel, ama ne de olsa koskoca bir aslan! Şöyle bir saniye canlanıverse! Allah göstermesin!. At heykeli tetikte! Ne olur ne olmaz! Babacan aslan şöyle bir saldırmaya kalkarsa atı koydunsa bul yerinde!

— At kardeş, dedi aslan heykeli, insanların bana niçin bu kadar düşkün olduğunu anlıyorum. İnsanlar benden korkuyorlar da onun için sittin senedir heykelimi yapıp duruyorlar. Ta işin başından beri insanlara saldığım korku öylesine ciğerlerine işlemiş ki sorma. Heybet, büyüklük, yenilmezlik konuları ele alındı mı; gelsin aslan gitsin aslan, çok çekmişler bizlerden zavallıcıklar. Ne halt etsinler! Beni pusuya düşürüp hayvanlar bahçesine götürmeden

önce az mı insan yedim! Aslan avı meraklısı kral-lardan üç tanesini tüfekleri, dolmakalemleri, çakmakları, pipoları ile birlikte indirdim mideye. Kral olduklarını onları yedikten ne kadar sonra anladım! Fena halde midemi bozdular da ondan! Bir türlü hazmedemediğim bir şeyleri vardır. Nişanları, madalyaları olacak...

Sonra yarım düzine prens yedim. Bir o kadar kont, dük, şehzade, mihrace. Ayrıca bir o kadar da başıbozuk. Baldırı çıplak. Söz aramızda başıbozuklardan hiçbirisi midemi bozmadı. Çok sade giyiniyorlardı... At kardeş, insanlar benden korktukları için ha bire heykelimi dikiyorlar. Peki senin niçin heykelini yapmıyorlar? Mesela sen bugüne kadar kaç tane insanın hayatına kıydın? Kaç tane insan indirdin mideye?

At heykeli tatlı tatlı güldü:

— Ben et yemem, aslan kardeş dedi. Ama günlerden bir gün et yemeye mecbur olsam, kurbağa eti yemeyi tercih ederim. Çünkü ben Allah kahretsin ben; insan denilen yaratığı çok severim!

IRMAK TÜRKÜSÜ

Ren Irmağı zeytin yeşillerine bürünmüş, kocaman bir asfalt yol gibi uzayıp gidiyordu. Vis Baden'de bindiğimiz gemi bizim Boğaziçi'nde dolaşan emektar teknelerin bir başka türlüsü. Belki bizimkilerden daha basık, daha uzun, daha eski, ama daha temiz, daha rahat.

Irmak da zaman zaman insana Boğaziçi'ni hatırlatıyor. Tabiat ana ırmağın kıyılarında; bizdeki kadar cömert davranmamış. Ama insan eli her adım başında taşı toprağı okşamış, yumuş yıkamış. Bu kıyılarda kendi haline bırakılmış bir tek ağaç bulunabileceğine insanın aklı yatmaz.

Bizim gemilerin gidişi ile ırmak üstünde iki üç saat ilerledik. Hep bizim Boğaziçi köyleri gibi birisi tükenmeden bir başka beldenin başladığını gördük. Kuleleri sivri sivri, kurşunkalem gibi yontulmuş şatolar yanında yeni yapılar da vardı. Yeni oldukları yapıların biçiminden çok renklerinden anlaşılıyordu. Bu kıyılarda eski ile yeni arasındaki uçurum yoktu. Yapıların yarısından çoğu Dürer'in Holbayn'ın tablolarında desenlerinden çıkmış gibi. Yeni yapılar eskilerin yanı başında kurulurken sözlerini seslerini değilse bile bir hallerini eskiye uydurmuşlar. En ufağından tutun da en kocamanına kadar hiçbir yapı avazı çıktığı kadar,

— Ben yepyeniyim, eski ile bütün ilgimi kesmişim, diye bağırmıyor.

Vapurumuz sessiz sedasız ilerlerken birden yolcuların çoğu ayaklandılar. Vapurun her iki kıyıyı görebilecek güvertesine çıktığımız zaman yüze yakın yolcunun büyük bir ilgi ile bir noktaya baktıklarını gördük. Kıyafetlerinden yerli oldukları anlaşılan kalabalığın ağzında bir tek söz dolaşıyordu:

— Lorelay!.

Bir anne beş altı yaşındaki çocuğuna parmağı ile yüz metre kadar ileride bir kalabalığı gösteriyor, söyledikleri arasında yabancı bulmadığım bir tek kelime var:

— Lorelay!.

Bunun Hayne'in bir şiiri, bir deniz kızı masalı olduğunu hayal meyal hatırlıyordum.

Derken iki saatten beri en ufak bir patırdı çıkarmadan ilerleyen ihtiyar teknenin bağrından yüz kişilik bir türkü kopuyor. Yerli yolcuların hepsi, yabancıların da çoğu hep bir ağızdan çok güzel bir türküdür tutturuyorlar. Vapurun neresinde olduğunu anlayamadığım çok güzel bir hoparlör bu güzel koroya katılıyor. Yolcular müziğin payını çiğnemeden sanki birkaç defa birlikte provasını yapmışlar gibi rahat rahat söylüyorlar. Ömrümde ilk defa duyduğum halde bu türkünün bir köy türküsü, bir halk melodisi olacağına kalıbımı basarım diyorum. En ufak bir gayret sarf etmeden Lorelay türküsünün bazı yerlerini dudaklarımın ucunda buluyor, hayatımda duyduğum koroların en güzellerinden birisine seve seve katılıyorum.

Canımın ağzıma, gözlerime dolduğunu duyuyorum. Hiç zorlanmadan kendiliğinden bir oyuna, bir horona, bir cümbüşe katılmanın ölçüsüz tadını duyuyorum:

— Hey Allahım, katılmak, bir bütün içinde erimek ne güzel.

Erimek belirsizce her şeyde
Karışmak sulara, yıldızlara
Sinmek kokusuna mor menevşenin
Yanmak damar damar nefes nefes
Yaşamak tükene tükene

Beni, durup dururken yanı başımdaki insanlara kaynaştırdığı için bu türküyü ömrümün sonuna kadar unutmamak isterdim.

Eğer Hayne'in bütün şiirleri böyle türküler üstünde havalanmış olsaydı, çoktan Üsküdar'ı aşarlardı.

Bazen bir milli marş, bazen bir ilahi, bir mabet havasını andırdığı halde, bu türküde bir köy türküsü rahatlığı vardı. Bu tat, bu çeşni ancak toprak tencerelerde pişmiş köy yemeklerinde bulunurdu. Pişirip kotaranların elleri dert görmesin.

Ren kıyısındaki en eski hisarlardan birisini dolaştık. Bizim Rumelihisarı'nın başka türlüsü. Ortaçağdan kalma bir kale.

Vaktiyle buralarda,

Ok atılır kalesinden
Hak saklasın belasından,

misali bir derebeyi, uçan kuştan bac alırmış. Hisarın bekçisi bize kalenin hikâyesini uzun uzadıya anlattı. Ama ne yalan söyleyeyim, hiçbirimizde bu kadar malumatı taşıyacak takat yoktu. Bütün bunların yerine bize bir küçük köy türküsü söyleseydi daha çok makbule geçerdi.

Ren kıyısındaki köylerden birisinde yemek yedik. Adı köy, ama ben diyeyim Karaköy sen de Erenköy. Kıyıda kaymak gibi bir asfaltın üstünde. Treni de başucunda. Köy ama; şöyle bir dükkânlarına göz atarsanız bizim Beyoğlu vitrinlerinde bulamayacağınız nefasette her çeşit eşya. Gördüğüm eşya arasında tahta işleri, deri işleri, toprak işleri insanı müthiş sarıyor. Tahtayı okşamak, deriyi ellerinizle seyretmek, toprağa dudaklarınızı değdirmek istiyorsunuz. Bunları seyrederken bizim Akademinin kıymetli hocalarından Emin Barın'ı hatırlıyorum. Bu arkadaş Almanya'da cilt ve yazı işlerini incelediği için ikide bir sözü Almanya'daki elişçiliğinin üstünlüğüne getirirdi. Biz de ona durmadan çok güzel basılmış Fransız kitapları gösterirdik. Frankfurt'ta ve dolaylarında dolaşırken insan elinin, eşyaya sağladığı sıcaklığı, sadeliği, sevimliliği gördükçe,

— Tevekkeli değil bizim ahbabın hakkı varmış!.. diyordum.

Almanların elişlerinde insanı saran yalnız işin temizliği değil, çeşidi ve çokluğu; orta malı oluşu; milletçe benimsenmiş bir gelenek olması.

Frankfurt'un en iyi lokantalarından birisinde bize balık ikram ettiler. İki üç seneden beri bu balığı inceleyen bir vatandaşımız,

— Bizim denizlerde eşi yoktur, diyordu. Bu balık yalnız Ren Irmağından çıkar. Bir çeşit alabalık, ama al değil de mavi. Mavi balıklar tabakta ressamca istif edilmişlerdi. Birinin kuyruğu sağa, ötekinin kuyruğu sola kıvrılmıştı. Münasip yerlerine renkli sebzeler dizilmiş, bir çeki bir düzen sormayın. Bütün bunlar hadise, ama mavi balığın tadına gelince, ben bizim en sünepe çurçurları tercih ederim. Hemşehrimiz mavi balığı ballandıracağımızı sanarken,

— Yok! dedik, müsaadenizle, elişleri melişleri, yollar, şehirler, hepsi kabul ama, balıklarımıza dokunma!. Yahu bizim balıkların yanında bunun sözü olur mu? Birden gözümün önüne Boğaziçi'nden merasim adımı ile geçen cümle balıklarımız geldi. En üstte orkinoslar, onların altında sıra ile kılıçlar, torikler, kalkanlar, palamutlar, uskumrular. Boy sırası ile birbirlerini yiyerek güzel güzel yollarına devam eden balıklarımıza karşı içimde bir muhabbet bir kıyamet!.

— Yaşayın arslanlar. Sizde bu boy, bu lezzet oldukça dünyanın hiçbir tarafında yüzümü kızartmazsınız değil mi?

Hemşehrimize bizim balıklar üstüne öyle bir nutuk çekmişim ki, adamcağız âdeta alındı. Bana kahve fincanından bir parça büyük bir tas içinde bir çorba sundu:

— Peki ya buna ne buyurulur, dedi. Kaplumbağa çorbası. Harika değil mi?

Vallahi bizim sevimli kaplumbağalarımız duymasınlar, ama bu çorbaya diyecek yoktu doğrusu...

TURİSTİK PASTIRMA

At mavi idi, güvey mor, gelin yeşil. At tatlı bir külrengi üstünde şahlanmıştı. Güvey arkada kalanlara topak topak bulut serpiyordu, gelin de kır çiçekleri.

Bu bir tablo değil, gergefte dokunmuş hissini veren 6x3 metre tutarında yeni bir halı idi. Son harpten sonra yapılmış olan Lahey Belediyesinin sonuncu katındaki evlenme salonunu süslüyordu. Halıda kullanılan renkler salonun her yanına serpilmişti. Koltukların tahta tarafları, kumaşla kaplı olan yerler, perde renkleri, tavanda, döşemede kullanılan renkler değişik seslerle hep gelinle güveyin türküsünü söylüyorlardı... Bu türkü o kadar mavi, o kadar nazlı. Ürkek bir mavi idi ki, insanın «ayıptır söylemesi» o anda şıp diye evlenesi geliyordu.

Bu yepyeni binanın hemen hemen her tarafını bize gezdirenlere sordum:

— Bu düğün halısını siz mi dokuttunuz? Yoksa mimar mı böyle olmasını istedi?

— Bu halı daha bina yapılmadan mimarımız tarafından şehrimizin tanınmış ressamlarından birisine sipariş edilmişti. Motif serbest bırakılmış, fakat salondaki renklere göre renk seçmesi şart koşulmuştu.

Belediye binasını dolaştıkça yeni mimarinin rahatlığı, sadeliği, temizliği, resim ve heykelden faydalanışı adım başında insanın gözünü gönlünü kamaştırıyordu. Belediye reisinin odasında on beşinci asırdan kalma nefis bir halı ile iki tablo vardı. Her üçü de dünyanın en sayılı müzelerinde derhal baş köşeye oturtulacak çapta eserlerdi.

— Peki bunların yeri niçin müze değil?

Sorumuza şöyle cevap verdiler:

— En büyük sanatkârlarımızın elinden çıkan eserlerin en önemlileri müzelerimizdedir. Fakat müzelerimizin depolarında «aynı sanatkârların elinden çıktığı halde bazen yersizlik yüzünden, bazen de biteviyeliğe düşmek korkusundan» teşhir edilmemiş yüzlerce değerli eser vardır. Devlet eli ile yapılan yapılarda mimarlarımız bu eserlerden faydalanır, onları münasip gördükleri salonlara koydururlar.

Merdiven başlarından birinde en aşağı on beş metre yüksekliğinde, üç metre genişliğinde renkli camlarla yapılmış kompozisyonlar vardı. Binanın iliklerine kadar işleyen gün ışığı renkli camlara değer değmez bir şelale kesiliyor, tadına doyum olmayan bir renk cümbüşü gürül gürül çağlamaya başlıyordu. Mimarinin ne kudretli bir sanat, mimarın ne müthiş bir orkestra şefi olabileceğini insan böyle bir binayı gezerken duyuyor.

Bir orkestra şefi ki en ufak bir işaretine, bin odalı bir yapının her zerresi birden kulak kabartıyor. Bütün kapıların önünde yer alan paspaslardan tutun da kapıdan girer girmez memurların palto, şapka asacaklarının biçimine kadar, binanın içinde hiç durmadan bir dönerdolap temposuyla işleyen asansörün şaşırtıcı düzeninden, binanın damında kurulmuş memurlar lokantasının renkli şemsiyelerine varıncaya kadar, her şeyi, her şeyi mimar düşünmüş, son milimetre karesine kadar da uygulatmış. Yani Arapçası tatbik ettirmiş.

Mimarinin böylesine göz, mimarın böylesine can kurban.

Böyle bir yapıyı Belediyemizin mimar ve mühendisleriyle birlikte dolaşmak, kafilemiz için de büyük bir zevk oldu. Yeni yapılacak Belediye Sarayımızda bu rahatlığı, bu temizliği, mimarinin kardeş sanatlarla zoraki değil, candan işbirliğini görürsek şaşırmayacağız.

Lahey Belediye binasını yapan mimarın nerelere kadar dikkat ettiğini anlatmak babında bize bir de terkos musluğu gösterdiler. Ev sahibimiz musluğu açmış anlatıyordu:

— Dikkat ederseniz, musluğu sonuna kadar açtığım halde etrafa bir damla su sıçramıyor. Su patırtısız, kuzu gibi, efendi efendi akıyor. Bu bir buluştur ve sırrı da su borularındaki hava baskısının ayarlanmış olmasıdır. Su borularında hava payı çok mühimdir.

Bu kadarı da artık fazla değil mi idi? Dayanamadım bizim kafile erkânına,

— Bu da bir şey mi sanki? Gelsinler de bizim Salıpazarı Apartmanının musluklarını görsünler. Bizim musluklardan sadece hava fışkırır. Hem de çok iyi ayarlanmış, basınçlı hava...

Lahey'de bizi deniz kenarında bir lokantaya götürdüler. Cava yemekleriyle meşhurmuş. Hizmet edenler yarı Avrupalı, yarı Cavalı bir kıyafetteydi. Başlarında bizim yazmaları andıran bol nakışlı sarıkları var. Ufak tefek şirin yüzlü çakı gibi insanlar. Yemeklerine gelince; yemekleri de çakı gibi, ustura gibi, jilet gibi. Saymadım, ama en aşağı yirmi çeşit çerez yemek getirdiler. Bunların arasında yalnız pirinç ve birkaç dilim şişkebabı ile ahbap çıktık. Ondan ötesinin ne olduğunu anlayana mükâfat. Mesela bir pipoyu veya bir dolmakalemi alın; keskin bir çakı ile güzelce yontun. Üstüne bol miktarda kırmızı, kara, yeşil her renkten biberler ekin, olmadı mı? Yağlı bir çıra parçası, bir midye kabuğu, yaşlı bir kertenkele kuyruğu, bir pavurya kıskacı alın bunları da ince ince yontun, üstüne aynı biberlerden bol bol serpin, sonra da yiyebilirseniz afiyet olsun.

Yufka kıvamında bir şey getirdiler. Adını duymadığımız bir balığın yumurtasından yapılırmış. Bizim şişkebabını andıran etin de ne olduğunu anlayamadık. Tabaklarımızdan dolup taşan yemeklerin onda birini ancak yediğimiz halde çoktan doymuştuk.

Bu lokantada çok sevimli bir Türk dostu ile tanıştık. Ankara'da on beş sene milli korumada uz-

man olarak çalışmış emekli bir mühendis B. Stephan. Mükemmel Türkçe konuşuyor:

— Dile kolay geliyor ama, diyor. On beş sene kaldım Ankara'da. Az değil!.

Bir ara; bakanlık ve vekâlet sözleri aynı cümleye karışınca; adamcağız içini çekti:

— Vekâlet bakanlık olmuştu. Şimdi tekrar vekâlet olmuş. Doğrusu buna üzüldüm. Türkçeyi öğrenirken Arapça kelimelerden çok çektiğim için tekrar niçin Arapçaya döndüğünüzü bir türlü anlayamadım! diyordu.

Burasını bizler de pek anlamış değiliz ama? Geçelim.

B. Stephan'ın himmeti ile Hollanda'da bir Türk - Hollanda dostluk kurumu kurulmuş. İlk zamanlar bizim Basın Yayından bir parça ilgi görmüşler. Gazete, dergi gönderiyorlarmış. Sonra kesmişler postayı.

Lokantadan çıkarken Hollandalı dostumuz bize paltosunun yakasını övünerek gösterdi:

— Bakın, dedi, Ankara'daki Türk terzimin paltosunu hâlâ giyiyorum.

Hollandalı dostumuz İstanbul'a geldiği zaman, biz de ona ceketlerimizin içindeki etiketleri göstereceğiz. Ödeşmiş olduğumuzu anlaması lazım.

Lahey'den Amsterdam'a dönerken Cava yemeklerinin kerameti anlaşıldı: Bu, ne olduğunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğimiz kıymıkların içinde muhakkak insanı güldüren bir ot, bir böcek, bir koku vardı. Otobüste durup dururken hepimizi bir gülmedir aldı. Yolda gördüğümüz, konuştuğumuz, her şey bir kahkaha sağanağına tutuldu. Adana dolaylarında dolaşan bir arkadaştan duymuştuk. Adana köylerinden birinde bir ot varmış ondan bir tutam yediniz mi, biraz sonra durup dururken gülmeye başlarmışsınız. Tekel bu otu bir ele alsa ne mükemmel bir kazanç kaynağı olurdu. O gün işlerin berbat mı gitti? Eve giderken bir tutam gülme otu al. Selamet!.

Sinemaya gidiyorsunuz. Müthiş bir filmdir başlıyor. Daha beş on dakika geçmeden size öyle bir haber getiriyorlar ki, filmi bırakıp gitmeye mecbur oluyorsunuz. Hollanda'dan hemen hemen bu duygularla ayrıldık. Yani bu güzel memleketin tadını çıkartmak nasip olmadı. Ne ressam gözü ile, ne turist olarak.

Amsterdam uçak alanında:

— Eyvah!. Bir dilim Hollanda peyniri almayı nasıl unuttuk!

diye vahlanırken, alan gazinosunun garsonu imdada yetişti. Meğer Hollanda peynirinin âlâsı uçak alanının satış kulübesinde bulunurmuş. Satış kulübesi dedikleri yer de iki metre karelik bir kutu. Oyuncaklar, bebekler, çakmaklar satıyor, bir de Hollanda'nın çeşitli ufak tefek elişleri. Kulübeye yaklaştık korka korka,

— Acaba sizde peynir bulunur mu?

Satıcı bayan hemen ayağının altındaki bir tahtayı çekti. Bir saniye gözden kayboldu. Sonra elinde tavla zarı biçiminde, oyuncak renkleriyle süslü kocaman bir kutu ile peyda oldu. Açtık baktık kırmızı derili halis, tombalak bir kiloluk Hollanda peyniri. Koku moku hak getire. Tam manasıyla sevimli bir oyuncak. Şeytan bu ya! Aklıma pastırma geldi. İçimden: Bizim de Hollandalılara oyuncak biçimine bürünmüş, kokusunu, tadını kendisine saklamış turistik pastırmalar satabildiğimiz gün...

MAVİ PORTAKAL

Dostlar ben şeytanın bacağını kırdım
Altı bin metrede gökyüzünde
Masmavi bir portakal ısırdım.
Bir şahin uçurdum beyaz demirden
Gagası demir, kuyruğu demir, kursağı demirden
Güzel kuş, deli kuş, demir kuş
Tepeden tırnağa bulut, yıldız
İliklerine kadar yıldırım
Sapına kadar insan kesilmiş.

Bir şahin uçurdum beyaz demirden
Ta... dünyanın öteki ucundan
Gelmiş bizim Yeşilköy'e konmuş
Açmış sonuna kadar bulut kokan kanatlarını
Sermiş çimene
Alıp sırtına uçuracak bizi
Yıldızlara sürüne sürüne

Bir şahin uçurdum beyaz demirden
Çelikten kaşları ne güzel çatılmış
Tam altı saat durmadan
Canım canına yüreğim yüreğine karışmış
Güzel kuş, deli kuş, demir kuş
Ben demir kesilmişim,
Demir kuş olmuş.
Beraber ısırmışız iştahla
Mavili turunculu portakalı
Damlamış dudaklarımızın kenarından
Zamanın balı
Kabuklarını Tuna'ya atmışız mavi portakalın
Çekirdekleri Akdeniz'e
Dünya gözü ile bakmışız dünyamıza.

Güzel kuş, demir kuş, deli kuş, bak en büyük şairlerden birisi ne güzel söylemiş: İnsanoğulları bir tek vücudun çeşitli parçalarıdır. Eğer bu parçalardan herhangi bir tanesi iyi işlemezse, vücudun öteki parçaları da bozulurmuş.

Bir dünya tasarla ki demir kuş, kafası gövdesinden ayrılmış da, ne kafasının kılı kıpırdamış, ne de gövdesinin ruhu duymuş.

İşte böyle demir kuş. Bütün ümidimiz sende toplanmış; dünyamızın iki yakasını ancak sen bir araya getirebilirsin. Dünyamızın ne kadar güzel, ne kadar büyük ve ne kadar hepimize yetecek bir dünya olduğunu ancak senin sırtına binip uçanlar söyleyebilirler. Büyük kuş, demir kuş, sen bizim gökyüzüne salınmış aklımız fikrimiz, tasarlayabilme gücümüz olmuşsun, sen insanlardan insanlara taze taze, havadisler, çiçekler, ilaçlar taşıdıkça dünyamız daha çabuk düzelecek. Uçakları; onların hızını rahatlığını, büyüklüğünü savaşlara borçluyuz diyenlerin dillerini yabani yabani arılar soksun. Uçak, karmakarışık, altı üstüne gelmiş savaş yıllarının değil, durulmuş, dinlenmiş sulh yıllarının kusurudur. Bugünün medeniyetini ille de savaşlara borçluyuz diye tepinenleri sahici bir savaş alanına götürmeli, bombaların altına salıvermeli ve:

— Hadi bakalım, şu savaş müziği altında bir şeyler döktür de istifade edelim, demeli. Etrafında kan gövdeyi götürürken, bakalım bu babayiğit neler döktürecek.

KLM'nin dört motorlu Prenses Vilhelminası Viyana üstünde süzülürken başımı pencereye dayamış bunları düşünüyordum.

Ucu bucağı gözükmeyen koca şehri göz kırpar-casına arkada bıraktık. Viyana uçak alanı tatsız tuzsuz bir yer. Salaş bir binada gümrük safası. Alanın dolaylarında bina döküntüleri. Geçen harp buralara yer yer pençesini takmış, tuttuğunu koparmış. Alandaki salaş binanın eğreti olduğu belli. Her yanı duralit. Şu duralit de yok mu, her derde deva müba-

rek; ressamlara tablo, gümrükçülere salon, otobüslere karoseri yakında nikel, gümüş paralar da duralit üstüne basılırsa şaşmam. Uçak alanında insanın içini açan bayan memurlar var. Bereket versin onlar duralitten değil! Hepsi birbirinden güzel hatunlar. Keramet KLM'nin sevimli şefinde mi, yoksa çoğumuzun devlet memuru, veya gazeteci oluşumuzda mı bilmem, gümrük işleri beş dakika bile sürmeden kendimizi otobüste buluyoruz. İlk gözüme çarpan şey simsiyah damlı bir ev. İki tane kara yazı tahtasını, altları bir evin iki duvarı üstüne; uçları da yirmi, otuz metre yukarıda birbirine değmek üzere yapının tepesine geçirin. Dam dediğin kırmızı, gök dediğin mavi olur ama, böyle zifiri karanlık kara damlar görünce birçok ölçüler değişiyor. Sonra Viyana şehrine uzayıp giden asfalt başlıyor. Bizim atların dördü kadar atlarla çekilen birkaç köylü arabası. Tekerlekleri lastikli... Alanı Viyana'ya bağlayan yolun iki kenarında orta halli evler. Afişler rastgele her yere asılmamış. Aynı afişlere derli toplu panolar ayırmışlar. Bunlar arasında bir çift kadın ayağını dizlere kadar gösteren afiş her yerde karşınıza çıkıyor. Ayakların yanı başında 1 Mayıs bayramı afişleri. Büyütülmüş bir insan kalabalığı fotoğrafını tam ortadan ikiye bölen bir çift el. Afiş panoları arasında kadın ayaklarıyla bu eller âdeta yarışa çıkmışlar. Mükellef bir otelin kapısı önünde duruyoruz. Salonda altmış, yetmiş yaşlarında iki bayan. Elli sene evvelki bir resimden dışarı fırlamışlar. Bu yaştaki bayanlara seyahatimiz boyunca durmadan rastlayacağız. Bir otobüs dolusu turistik kalabalığın hiç olmazsa onda yedisini bu yaşta bayanlar kuruyorlar. Akıl başta değil, yaştadır derler, ama kulak asma. Akıl daha çok yaşta ve galiba yaşlı bayanlarda, onlar ha bire dolaşıyorlar!...

Kumpanyamızı Viyana sefirimiz davet etmiş. Kendimize çekidüzen verip gidiyoruz. Viyana'daki sefaret binamız kendi malımızmış. Güzel bir yapı. Dört beş katlı, ama ne yazık ki katlarının çoğu bomboş. Bu bomboş odalardan faydalanmak niçin mümkün olmasın?

Viyana'daki sefiremiz meslektaş çıktı. Resim yapıyor, mozaik yapıyor, fresk yapıyor. Duvarlar eski İstanbul'a ait Frenk gravürleriyle dolu. Gönül bu resimler arasında birkaç yerli imza da arıyor. Sefaret salonlarına ressamlarımızın memleket köşelerinden yaptıkları resimleri serpmek büyük bir lüks sayılır mı? Sefirelerimiz arasında resim meraklılarının artmasını beklememiz lazım.

Sefiremiz Viyana Akademisi talebelerinden. Akademiyi beraber geziyoruz. Ne yazık ki paskalya tatili Akademinin birçok atölyelerini battal etmiş. Bizim Akademinin dört misli bir yapı. Tatil olduğu halde çalışan atölyeler var. Viyana Akademisinde çok güzel bir gelenek eski mezunlara istedikleri zaman akademide çalışma fırsatı veriyor. Eski talebeler arasında halleri vakitleri yerinde olmayanlar Akademide mükellef bir atölye istedikleri gibi çalışıyorlar.

Akademinin mozaik profesörü ile tanıştık. Son savaşta esir düşmüş, yaralanmış, rahat yürüyemiyor. Kocaman bir mozaik pano siparişi almış, çalışıyor. Eski bir talebesi de yardım ediyor. Yerli taşlardan faydalanarak mozaikler yapıyorlar. Mezarcılardan, yapı işçilerinden artık renkli taşlar topluyorlar, böylelikle işi ucuza mal ediyorlarmış. Türkiye'de çalışan hemşerilerinden duymuş:

— Sizin memlekette dünyanın en güzel renkli taşları var. Niçin onlardan faydalanmıyorsunuz?

diye soruyor. Verecek cevap bulamıyorum. Gravür atölyesine gidiyoruz. Kırk beş yaşlarında bir zat beyaz gömleğini giymiş, gravür tezgâhını düzeltiyor. Sefiremiz bu zatın elini sıkıyor, halini hatırını soruyor. Beni tanıtıyor. Ayrılırken,

— Bu zat, gravür atölyesinin emektar hademesidir. Ben ne öğrendimse ondan öğrendim. Uzun zaman aynı atölyede çalıştığı için gravür tekniğini o kadar güzel kavramış ki hayret edersiniz, diyor.

Bir bu adamcağızın haline bakıyorum, bir de aklıma bizim Akademideki emektar Kâzım Ağa geliyor. Dört çocuklu kırk lira maaşlı emektar hadememiz...

ÜST ÜSTE

Dalları bastı kiraz, yolları kesti kiraz
Durulsana deli gönül durulsana
Etin ne?... Budun ne?
Üst üste çekilmiş fotoğraflara döndün
Zorun ne?

Bir hafta içinde üç diyar, dört büyük şehir, adını duymadığım ırmaklar, kıyılarında cennetler yeşeren birkaç büyük nehir: Bol sütlü çikolata renginde akan mavi (!.) Tuna, küsmüş bir Boğaziçi'ni andıran Ren... Bir elinin beş parmağı fırça kesilse bir elinin beş parmağı da kalem, bütün bunları zor anlatırsın. Bu kadarını bir araya getirmek ancak uykuda, rüyada nasip olur.

Kocaman bir hayat parçasını küçücük bir zaman çevresine sığdırmaya uğraşırken aklıma Dostoyevski'nin meşhur «Beş Dakika»sı geldi. Meraklıları hatırlar: Büyük romancı sorgu sualinden sonra ölüme mahkûm edilmiştir. Ayakta zincir, elde kelepçe ölüm meydanında sırasını beklemektedir. Arkadaşları gözünün önünde birer birer kurşuna dizilirken, romancı hesaplar:

— Beş dakika sonra sıra bende. Şu son beş dakikamı beşe böleyim. Her dakikayı hayatımın en önemli dönemlerine bağışlayayım.

Sonra, çocukluğundan başlayarak, delikanlılığını, okul günlerini, yakınlarını, sevdiklerini, sevmediklerini birer birer gözünün önüne getirmeye başlar.

Sonuncu dakikası bitmeden, bir atlı çıkar gelir, büyük romancının affedildiğini bildiren fermanı okur.

Romancı, daha sonra bunları anlatırken,

— İşte bütün yazı hayatımın sırrı beş dakika içerisinde saklıdır, der. İnsan kafasının zora geldiği zaman çok az bir zaman parçasına neler de neler sığdırabileceğini o beş dakika içinde hayretle anladım. Öteden beri tasarladığım, fakat hiçbir zaman yazmaya vakit bulamayacağımı sandığım eserleri o beş dakikaya borçluyum.

Zorla güzellik olmaz diyenlerin kulakları çınlasın. Güzeli hiç zorlamadan ortaya koyabilmek herhalde amatörlere vergi olsa gerek. Bir işi meslek edinir edinmez zor kendiliğinden gelip baş köşeye kuruluyor. Mesleğin tadını tuzunu veren o oluyor...

Üst üste çekilmiş fotoğraflar şeridini hatırlatan uçak gezisinden; sizlere durulmuş birkaç renk birkaç köşe çıkartabilmek için hafızamı, —Ataç'ın deyişi ile belleğimi— zorluyorum. Bereket versin ki gittiğimiz memleketlerin hepsinde bize demet demet broşürler verdiler. Bunların yardımıyla bizim gezi bir rüya olmak tehlikesini savuşturuyor.

Viyana Güzel Sanatlar Akademisinden sonra, şehrin en büyük resim heykel müzesine gittik. Akademiyi ve müzeyi görebilmek için bizim Akademili arkadaşlardan, Mimar Sedat Erkoğlu ile kafilemizden iki üç saat için ayrılmaya mecbur olmuştuk. Biz koskoca müzenin ancak bellibaşlı iki üç salonunu gezene kadar kafilemiz, otobüsle Viyana'nın bir ucundan girmiş, öteki ucundan çıkmış.

Müze binası, ağır hantal bir bina. Ama daha kapıdan girer girmez insanda saygı, hayret, dikkat uyandıran; bir bolluk, bir büyüklük, bir rahatlık... Mermer sütunların çeşidi, işçiliği, merdivenlerin boyu bosu, parmaklıkların; kapı mandallarının sütun başlıklarının parıltısı, yaldızı, her şey; göz kamaştırmak için ayarlanmış. Müzeden çok sarayla kilise karması bir yapı. Ama ister saraya benzesin, ister kiliseye, ister tablosunda çok göze batan yaldızlı bir çerçeveye, bütün bunlar sanata verdikleri büyük önemi bağıra bağıra anlatan şeyler.

Saray merdivenlerinin birisi bizi Bröygellerin salonuna çıkardı. Bu salonda müzenin caf cafı biti-

yor. Bütün sadeliği, hantal köylülüğü, taşı gülmekten çatlatacak Nasrettin Hocalığı, akılları durduracak titizliği, ustalığı, muzipliği ile Bröygel'in dünyası başlıyor. Yarısı 70x100 yarısı daha küçük boylarda on, on beş tane tablo ki en küçüğü bir müzeyi meşhur edebilir. En ufak ot tutamından, kertenkele kuyruğundan tutun da, en geniş ufuklara kadar. Kıyasıya incelenmiş, benimsenmiş tabiat parçaları yanında, akılları durduracak bir tasarlama gücü. Yani bu ressam gördüğü kadar da icat edebilmiş. Baktığı kadar da düşünebilmiş. Hiçbir zaman «fotoğraf» gibi yapmamış. İncelediği her parçaya kendi dağarcığından bir şeyler katmış.

Şimdi düşünüyorum da: Uçaktan, çok yükseklerden görülmüş bir ormanı ressamca en iyi anlatan kim olmuştur, sorusuna Bröygel cevabı hemen konabiliyor. Bu büyük ressam dünyamızı bu kadar çeşitli yönlerden inceleyebilmek için hangi tepeye çıkmış, hangi uçaktan incelemişti dersiniz?

Cevap: Tasarlayabilme tepesinde, icat edebilme uçağından...

Derken salona bir kuş cıvıltısı doldu. Bir ilkokul öğretmeni olacak; bütün bir sınıfı almış getirmiş, yedi, on iki yaşında kız oğlan karışık Bröygelleri didiklemeye başladılar. Çocuklar durmadan tablolarda acayip köşeler, güldüren yüzler, çeşitli otlar, böcekler, hayvanlar keşfediyorlardı. Tuhaflık bulmada yarışa girişiyorlar, en komik parçayı bulan öteki arkadaşlarını bulup,

— Ya buna ne buyrulur?.. yollu bir nutuk çekiyordu.

Bayan öğretmen çocukları tamamıyla serbest bırakmıştı. Bröygel'in dünyası onlar için bulunmaz bir çocuk bahçesi, eşsiz bir lunaparktı. Öğretmen yalnız; kendi başına resimlerin tadını çıkartmayan çocuklara bir şeyler anlatıyordu. Ötekiler sevinçle bağrıştıkça, resimlere lüzumundan fazla sokuldukça, hatta bazen elleriyle de tabloları yokladıkça kimse telaşlanmıyor. Ne gardiyanlar imdat ziline koşuyor, ne de öğretmen kimseyi azarlıyordu.

Bu müzede daha neler gördüm? Hepsini anlatmaya kalkarsam ötekilere yer kalmayacak. Ama ben müzede bir de kocaman halı gördüm. Hani şu goblen denilen yarısı halı, yarısı kilim, yarısı da tablo gibi dokumalardan. Bu goblen bolluğu insana yalnız Viyana'da değil Hollanda'da, Almanya'da gık dedirtiyor. Gördüğüm goblenleri metrekare olarak hesaplasam birkaç kilometrekare tutardı diyebilirim. Bunların içinde iplik, dokuma, tezgâh imkânlarına göre ayağını uzatanı, ancak birkaç metrekare tutar. Bundan ötesi, resim sanatlarıyla yarışa girişmek gibi saçma bir iddianın kurbanı olan, dünyalar dolusu renkli iplik...

Viyana müzesinin goblenleri arasında en aşağı beş metre yüksekliğinde ve koskoca bir salon boyunda uzayıp giden hengâme var. Güya bizim meşhur Viyana seferimizi başından sonuna kadar bu halıya işlemişler. Halı desem halı değil, resim desem resim değil, herhalde sadece bir vesika değeri olacak. Bu tatsız tuzsuz halıda Osmanlılar hep sırtüstü tepetakla, perişan pozlarda tabii onların askerleri ve kumandanları hepsi birer aslan kesilmişler!

Bröygel'in insana bir dilim mis kokulu çavdar ekmeği ile, bir dilim lezzetli masal sunduğu, iyi ve güzel şeyler düşündürdüğü güneşli türküden sonra bu halının soğukluğu, bu şahlanan atların kofluğu, kavukların mankenliği, ne kadar tatsız kaçıyor.

Viyana'da belediye reis muavinini ziyaret ettik. Belediye binasının saltanatı hepimizi şaşırttı. Kafilemizi kuran arkadaşlar reis muavinine, meslekleri-ni ilgilendiren sorular sordular. Hepimize gayet doyurucu cevaplar verdi. Ben de koridorlardaki heykel, duvarlardaki tablo bolluğuna şaştığım için şu soruyu ortaya attım:

— Devlet parasıyla yapılan yapılarda güzel sanatlara böyle bir hak bağışlıyor mu?

Cevap müspet oluyor. Belediye reis muavini bağlı bulunduğu Sosyalist Partisinin övünülecek başarılarından birisi olarak bu kanunu ileri sürüyor:

— Son savaştan önce böyle bir kanun yoktu. Dört beş seneden beri böyle bir kanun yürürlüğe gir-

miştir ve sanatkârlara çok geniş bir çalışma alanı bağışlamıştır.

Bir şehir tasarlayın ki; her yüz metrekaresine birkaç heykel, birkaç tablo düşüyor ve bütün ortada sanatkârları koruyan bir kanun olmadan yapılmış. Bu kadarını yeter bulmamışlar. İşi bir kanunla da sağlama bağlamışlar. Sayın Avni Başman'ın kulakları çınlasın. Senelerce inceledikten sonra, geçen sene, o da böyle bir teklif hazırladı diye ne kadar sevinmiştik. Etraflı bilmiyorum, ama kulağıma çalınan şu oldu: Başman Mecliste ressamlarımızı, heykeltıraşlarımızı, nakış erbabını koruyan kanun teklifi yaptığı zaman bir mebusumuz çıkmış,

— Devlet parasıyla yapılan binalarda yalnız bu sanatkârları mı koruyacağız. Peki ya ötekiler ne olacak, demiş. Bunun üzerine Avni Başman da teklifini geri almış.

Bu hayırlı teklifi çelen mebusumuzu ne yapıp etmeli Avrupa'nın devlet parasıyla yapılmış binalarını yakından incelemeye memur etmeli. Avrupa'da dolaştığımız yerlerde büyük çapta sanat eseri olarak ne gördükse hepsini devlet baba başarmış. Devlet önayak olmuş.

— Ey vatandaşlar siz de böyle yaparsanız ne kadar güzel olacak, bakın, görün demiş.

Resim sevgisi, heykel sevgisi, nakış sevgisi her yerde yalnız devletin himmetiyle milletin, herkesin olmuş.

ŞU BİZİM FRANSIZCAMIZ

Şu bizim yabancı dil öğrenmek için çektiğimiz sıkıntıyı düşündükçe, o dilin başına gelenleri de gördükçe Yahudi hemşehrilerimize insanın hak vereceği geliyor. Onlar ne yapıyorlar biliyor musunuz? Çocuk henüz kundakta iken üç dile birden başlıyor. İspanyolca, Fransızca, Türkçe. Bunlardan hangisini anadili, hangisini babadili, hangisini teyze veya amca dili oluyor bilmem, ama işin sonunda çocuk ilkokul çağına geldi mi bisiklete binmesini, yüzmeyi, kürek çekmeyi öğrendiği kadar bu üç dilin de hakkından geliyor. Ama çocuk bu dillerden hangisi ile rüya görür, hangisi ile düşünür, hangisi ile küfür eder, aşk mektuplarını hangisi ile yazar, iş mektuplarını hangisine havale eder? Burası incelemeye değer doğrusu...

İlkokul çağına gelene kadar üç dilin iyi kötü hakkından gelen çocuk buna lisede bir dördüncüsünü, yüksek okullarda da bir beşincisini katarsa bunda şaşılacak ne var? Ama bu dilin elenikasını öğrenemiyorlarmış, hepsini de yarım yamalak bellediklerı için hiçbirisinde dilin tam manası ile tadını çıkaramıyorlarmış. Mesela bizim Yahudi hemşeriler arasından yanlışlıkla olsun bir edebiyat adamı bir türlü çıkamıyormuş. Aralarında çok büyük zenginler yetiştiği halde, ibret için bir tek şair, romancı, hikâyeci çıkmamış.

Fransız, Alman, İngiliz ve Amerikalı Museviler arasında dünya çapında edebiyatçılar çıkmış da bizdekiler arasında adını değil memlekete, mahalleye bile duyuranı olmamış. Bunda birkaç dili aynı zamanda kabullenmiş olmanın büyük bir payı olsa gerek.

Hani bir kimsenin yabancı dillerden birisini çok iyi bildiğini anlatabilmek için:

— Vallahi anadili gibi konuşur, deriz de, anadilini ne kadar bildiğini incelemek aklımıza bile gelmez.

Yabancı bir dili, anadili gibi bilmek ne demektir?

O dili; nennisinden, masalından, tekerlemelerinden, küfürlerinden tutun da eski ve yeni edebiyatına kadar bilmek değil midir? Böylesine rastlamak da değerli bir sanat adamına rastlamak kadar olağanüstü bir olay sayılır.

Ben kendi hesabıma bir parça Fransızca öğrenebilmek için akla karayı seçtim. Arasıra canını acıttığım halde anadilime karşı sonsuz bir saygı beslediğim için hiç kimseye,

— Fransızcayı anadili gibi konuşurum, diyemedim. Böyle bir hüküm de verebilmek için benim de onun kadar o dili kavramış olmam lazım gelmez mi? Nerede!. Konu, mesleğimin bir karış ötesine aştı mı bizim Fransızca derhal tökezlemeye başlıyor. Fransızcasını çeşitli konularda rahat rahat konuşturanlara her zaman büyük bir hayranlık duymuşumdur. Bir yandan meslek tasaları, bir yandan da hafıza fukaralığı bunların yanı başında yarım yamalak laf etmektense susmayı seçmek, Fransa'da geçirdiğim ilk seneyi neredeyse cehenneme döndürecekti.

Yedi, sekiz ay kadar Lyon'da kalmıştım. Öğleye kadar resim atölyelerinde çalışıyor, öğleden sonra da müzede kopyalar yapıyordum. Atölyede duyduğum kelimeleri, cümleleri can kulağı ile dinliyor, bunları aynen Fransızlar gibi kullanmak için can atıyordum. Resim atölyelerinde belledığim, dört, beş ay uğraşarak papağan gibi tekrarladığım ilk cümleleri duyan Fransızlar gülmeye başladılar. Fakat üç, dört seneden beri Fransa'da okuyan ağabeyim kaşlarını çattı.

— Bırak bu saçma sözleri, dedi. Öğrendiğin sözlerin hepsi baştan aşağı argo. Hem de argonun

en belalısı. Öğrenmek istiyorsan doğru dürüst Fransızca öğren.

Meğer, benim aynen Fransızlar gibi döktürdüğüm kelimeler, cümleler, hepsi hepsi külhanbeyi dili imiş.

Müze müdürü ile konuşuyorduk. Adamcağız bana kopye ettiğim resim hakkında bir şeyler anlatıyordu, sonunda,

— Anlatabildim mi, dedi. Pek iyi kavrayamamıştım. Atölyede öğrendiğim Fransızca ile,

— Je n'y pige que dale.

dedim. Adam birkaç kere ne demek istediğimi sordu. Halbuki ben aynen atölyede duyduğum gibi tekrarlıyor ve kendisine,

— Hiçbir şey anlamadım, demek istiyordum.

Meğer bu söz külhan argosu ile,

— Çakmam!. demeye geliyormuş. Atölyede güzel yerine sadece Şuet diyorlardı. Çalışmaya Bulo diyorlardı. İşlerin yolunda gidiyor mu manasına da,

— Alor sa gaz, diye soruyorlardı. Ben ötede beride tanıdığım yaşlı başlı Fransızlarla böyle konuştukça kardeşim çileden çıkıyordu.

Atölyede bellediğim dünya kadar söze gazetelerde, kitaplarda rastlamayınca enikonu canım sıkılıyordu.

Bu yarım yamalak Fransızca ile Türkiye'ye dönmüş, artık bir iş tutmak çağına girdik diye eşin dostun kulağını bükmüştük. Bir gün bizim Fikret Âdil çıkageldi:

— Sana güzel bir iş buldum. Hemen yarın sabah Çankırı'nın Çerkeş kazasına hareket et... Ayda iki yüz elli lira. Yemek içmek onlardan. Bir ye bin dua et! Yapılacak iş gayet basit. Her gün Fransızcadan altı satırlık birkaç mektup çevireceksin. Hepsi bu kadar.

— Ama benim Fransızcam...

— Senin Fransızcan yeter de artar bile. Oradakilerin hepsi İsveçli ve Danimarkalı. Onları da dinledim, seni de. Senin Fransızcan onlarınki yanında bir afet!.

Sene 1935, mevsim kıştı. Çerkeş kazasına tren o günlerde erişmişti, devlet hesabına müteahhitleri kontrol eden Nohab Şirketinde mütercim olarak işe başladığım gün anamdan emdiğim süt burnumdan gelmiştir. Evet iş basit olmasına basit idi. Dört satırlık bir mektup Türkçeye çevrilecekti. Mektup da anlamadığım bir tek kelime vardı, fakat Allah kahretsin, bütün mektup bu kelimeye dayanıyordu: Grue kelimesi... Onun arkasından gelen kelimeyi biliyordum. Hidrolique, ama: Grue?!. Hep ondan bahsediliyordu. Bu Grue olacak musibet bir yerde imiş, gelmiş, sonra bir kazaya uğramış, tamire gönderilmiş, ah bir bu kelimeyi bilsem, Yarabbi!.

Kızarıp bozardığımı gören masa komşum, ihtiyar bir Avusturyalı,

— Eğer bir yere takıldınızsa, önünüzde meslek lügatları var. Olur a... Kendi mesleğimiz değil ya, diyerek yüreğime su serpti ama, daha ilk kelimede lügate bakmayı da bir türlü...

Bir ara o kadar bunaldım ki, sinir bastı, gülmeye başladım. Benim Fransa'da atölyelerde öğrendiğim Fransızca ile Grue; fahişe demekti. Hidrolique malum. Su ile işleyen demek, sen sen ol da gülme bakalım!.

İhtiyar Avusturyalıya niçin güldüğümü söylediğim zaman, onu da bir gülmedir aldı. Kahkahalar arasında önümdeki meslek lügatine sarıldım, meğer Grue demek vinç demek imiş. Bizimki de su ile işleyen soyundanmış... Bundan ötesini tercüme etmek işten bile değildi. Ama bunu bir de makine ile on nüsha yazacaksınız dedikleri zaman Fikret Âdil'in tekrar kulakları çınlamıştır.

Size anlata anlata bir türlü bitiremediğim son uçak seyahatimizde de Fransızca dilini bir hayli kuşa benzettik. Grubumuz arasında Fransızca bilenler çoğunluğu kurdukları için Viyana'da olsun, Almanya'da, Hollanda'da olsun hep Fransızca üzerine çalışıldı. Bereket ev sahiplerimizin Fransızcası yanında bizim Fransızcamız pek yabana atılacak gibi değildi. Hele Bayan Karasu yanımızda oldukça Molier'e kadar yolumuz vardı.

Ama her nedense Bayan Karasu nutuklara el sürmedi. Aksi gibi de ikide bir ufak tefek nutuklar çekmek gerekiyordu. En sonunda dayanamadım, ben de Fransızca üstüne Fransızca bir nutuk çektim. Bu dilin sağlamlığını uzun uzadıya övdüm:

— Bir haftadan beri, Avusturyalı dostlarımız bir taraftan, Hollandalı ahbaplarımız bir taraftan, Alman ev sahiplerimiz bir ucundan, bizler de öteki ucundan Fransızcayı çekip çekiştiriyoruz. Mübarek hâlâ dayanıyor!. Bu kadar eziyete dayanan bir başka dil olabileceğini sanmıyor ve dünyanın en dayanıklı dili şerefine kadehimi kaldırıyorum.

TURNALAR VE UÇAKLAR

Hasta düştüm binecâlim Bafra'da
Yetiştir selamım yâre turnalar
Gariplik, hasretlik gurbet ellerde
Bir de bizim için uçun turnalar

Bu bir «uzun hava»dır. «Maya»dır. «Bozlak» tır. Yani sizin anlayacağınız türkü biçimine bürünmüş, bir «ahtır», bir feryattır. Bir uzun, bir yanık, bir yürekler acısı iniltidir. Bu türküyü duyarak, içindeki acıyı tadarak söylemek kâfi değildir. Erbabının ağzından da çıkmazsa sizi saracağını sanmıyorum. Hele şu zavallı «Estergon Kalesi» gibi Beyoğlu sazendelerinin ağzına düşüp de elinden erkekliği de alınırsa beş para etmez. Aslında karşımıza dağ gibi dikilen, yüzde yüz erkek, yiğit olan «Estergon Kalesi subaşı durak» türküsünü Beyoğlu'nda dinlerken, insan ağız dolusu küfretmemek için kendini zor tutuyor. O canım türküyü köçek havasına döndürmüyorlar mı?

Turnalar üzerine çalışan yukarıdaki türküyü çok güzel söyleyen birisinden dinledim. Adını söylemeye cesaret edemiyorum. Bizim hariciyecilerimiz tuhaf insanlardır. Bir de bakarsın kızıverirler:

— Hiç koskoca bir konsolos da köy türküsü söyler mi imiş... diyecek olurlar.

Öyle ya hariciyeci dediğin ille de alafranga havalar söylemeli. Hiç olmazsa çağdaş üstüne çalışmalı, en son caz havalarını bilmeli. Ama o caz havaları da kalkmış kuzguni Afrika'dan gelmişler. Ne zararı var cazın sırtına binmişler ya!. Evet dostlar, bu türküyü evvelki gün Almanya'da bir konsolosumuz söyledi. Hariciyecilerimiz arasında, üstüne köy ko-

kusu sinmiş olanına hiç rastlamadığım için olacak türkü beni canevinden vurdu. Türkünün büyük bir sevgi ve bilgi ile söylendiğini daha demin söyledim. Fakat aynı türküyü İstanbul Radyosunda duymuş olsam belki bu kadar şaşırmaz, bu kadar sevinmezdim. Türkü ikide bir:

Bir de bizim için uçun turnalar diyordu. Türkünün bir Alman şehrinde boyuna uçmaktan söz açması da beni sarmasına yardım etti.

Bizler dünyanın en talihli kullarından bir düzine insan üç dört günden beri Viyana senin, Frankfurt benim, Hollanda da lalelerin deyip uçuyorduk. Derken Frankfurt'a konacak olduk. Bu güzel türküyü orada dinlemek nasip oldu.

Bir de bizim için uçun turnalar.

Turnalar bu dertli şair için uçtular mı bilmem, ama biz hem onun için, hem turnalar için uçtuk. Bir hafta içinde Avusturya, Almanya, Hollanda'da öyle şeyler gördük ki kendimizden geçtik. Avazımız çıktığı kadar bağırmamak,

— Hey Allahını, bu insanlar bu güzel şehirleri kurarken bizim ellerimiz armut mu devşiriyordu? diye elâlemin önünde sızlanmamak için kendimizi zor tuttuk.

İki gece Viyana'da, üç gece Hollanda'da, iki gece Frankfurt'ta kaldık. Tam bir hafta içinde Avrupa'nın önemli bir parçasını; müzelerinden tutun da gece yarısı barlarına kadar dolaştık. Daha doğrusu dolaştırıldık. Bakın nasıl oldu bütün bunlar. Milimetre karesine kadar gerçekleşen bu rüya bir telefon çıngırağından çıktı. On gün olacak. Telefonda tanımadığım bir ses,

— Burası KLM Hollanda Kraliyet Havayolları. Ben eski bir akademi talebesi. Müessesemiz, sizi Avrupa'da bir hafta sürecek bir uçak gezisine davet ediyor. Bu perşembe hareket ediyoruz. Bir dahaki perşembeye kadar bizim misafirimiz olacaksınız.

— Başka kimler var?

— Vilayetten bir mimar, bir mühendis, vali muavinleri ve dört beş gazeteci.

— Hep uçakla mı dolaşacağız?

— Evet, dünyanın en güzel, en büyük uçaklarıyla, kabul mü?

— Kabul ama, benim Maarif Bakanlığından müsaade almam, pasaport, vize işleri falan filan?

— Bütün bunlar bir günde olur biter.

Bütün bunlar bir günde olup bitmedi ama, günü gününe, saati saatine yetişti çok şükür.

Viyana'da iki gün kalacaktık. Viyana müzesinde şaheserler vardı. Hele o Bröygeller? En güzelleri Viyana müzelerinde. Hollanda'da Rembrendtler vardı. En güzelleri. Hollanda, Van Gok'un memleketi.

Frankfurt. En güzel resim kâğıtları orada bulunur derlerdi. Böyle bir fırsat bir daha ele geçmezdi ama... Uçağa binmek... Şu son uçak kazaları, birdenbire gökyüzünün ortasında bir hava fişeği gibi patlayıp zerre zerre yeryüzüne dökülmek, bir saniye içinde çatır çatır çıra gibi yanıp tükenmek... ok gibi bir dağın böğrüne saplanmak, durup dururken kuş uçmaz kervan geçmez bir deniz dibine dalıp bir daha gün ışığına kavuşamamak. Sonra Akademideki işler. Bahar gelir gelmez tavsayan atölye çalışmaları. Çocukların hepsinin aklı dağda bayırda. Onların bu arzularını resmin alanına aktarmak. Ya aynı günlerde birdenbire hastalanan gözüm gibi sevdiğim atölye şefimiz? Onu röntgene götürüşümüz. Bütün bunları birdenbire yüzüstü bırakıp uçup gitmek, heyecanlı bir romanı, bir filmi olmayacak yerinde kesip atmak değil mi idi?

Bugüne kadar birkaç defa uçağa bindiğim halde uçak korkusunu yenemediğimi bu sütunlarda hepinize anlatmıştım. Bu korkuyu eşe dosta açacak oldum,

— Eğer bu geziye uçak korkusu yüzünden katılmazsan bir daha yüzüne bakmayız!

demezler mi.

Allah yurttaşlardan razı olsun. Hayatımın en güzel gezilerinden birisini biraz da onlara borçluyum. Eğer o günlerde arka arkaya rastladığım dostlardan üç tanesi,

— Bırak Allah aşkına. Otur oturduğun yerde, nene lazım!.
demiş olsalardı bizim gezi suya düşebilirdi. Göreceğim yerlerin güzelliğinden çok, bu korkuyu tamamıyla yenmek için uçağa bindim diyebilirim. 1954 senesinde uçaktan korkmanın utanılacak bir şey olduğunu hayal meyal duyuyordum. Bu korku, haberim olmadan ceketimin bir tarafına kondurulmuş münasebetsiz bir kuş hediyesi gibi ikide bir öteme berime bulaşıyordu.

Tersine giyilmiş bir yelek, bir ceket gibi durmadan rahatsız ediyordu. Onu kökünden kazımak, ondan kurtulmak lazımdı. Uçağa biner binmez karşıma düşen delikanlının ha bire dudaklarını oynatarak dualar etmesi de korkuya bir hayli tuz biber ekti. Fakat bir iki saat sonra altı bin metre yüksekten seyrettiğimiz deniz ve kıyılar, yolcuların neşesi, koltukların rahatlığı arasında bu münasebetsiz korkudan eser kalmadı.

Viyana'da, Hollanda'da, Frankfurt'ta, gördüğüm şeyleri size dilimin döndüğü kadar anlatacağım. Fakat bu yazıya turnalarla başladım, onu gene turnalarla bitireceğim. Niçin ille de turnalar? Ne bilim ben. Takıldım işte bir defa!.. Sevimli konsolosumuzun türküsü ne diyordu:

Bir de bizim için uçun turnalar.

Bunu dinlerken içimde şu istek bir bulut gibi kabarıverdi:

— Ah dedim, ah, şu bizim türkülerdeki turnaların yerini uçakların aldığı gün işimiz iştir:

Bir de bizim için uçun uçaklar.

Sonra turnalı türküleri birer birer hatırladım, aldı pir Sultan Abdal:

Çevrilip çevrilip üstü yanımda
Ötme turnam ötme gönül şen değil

Alçağında al kırmızı taş var
Yükseğinde turnaların sesi var

Bir çift turna gelir Kars ellerinden
Öter garip garip bizim ellerde

Aldı Karacaoğlan:

Başı alvalalı küçücek gelin
Seherde açılmış güle dönmüştün
Başına takmışsın altın çelengi
Turnadan yolunmuş tele dönmüşsün

Aldı kimsesiz, isimsiz türkü:

İki turnam gelir aklı karalı
Birin şahin vurmuş biri yaralı
Katar katar olmuş gelir turnalar
Eğrim eğrim ne hoş gelir turnalar.

İnme turnam inme yolda kış olur
Bastığın yerler hep donar taş olur
Böyle kalmaz elbet sonu hoş olur.

Elbet sevgili türkü elbet sonu hoş olacak ama şu bizim turnaların gagalarında dört motorlu pervaneler gümbürdemeye başladığı zaman.

Bu da sahipsiz bir türkü:

Turnam gelir çizin çizin
Kanadı boynundan uzun
Turnam gelir yazın güzün

Uçaklar da öyle işte. Kanatları boylarından uzun. Hem gecenin hem gündüzün.

Turnam gelir yata kalka
İbiğinde altın halka

Uçaklar pek öyle gelmiyorlar işte. Bir yattılar mı, bir daha kalkmıyorlar. Ama emin olun bizim dolmuşlardan daha az yatıyorlar.

Turnam gidersen Aktaş'a
Karlı dağlar aşa aşa
Hem komşuya hem kardaşa
Turnam yâre selam söyle

Benim turnalarım burada bitti. Daha kim bilir turna üstüne söylenmiş ne güzel türkülerimiz vardır. Söz aramızda ben ömrümde turna diye bir kuş görmedim. Tanıdığım köylülere de sordum, turnayı hepsi bir başka türlü tarif ettiler. Meğer turnayı çoğu hiçbir zaman yakından görmemiş. Hep uzaktan, çok uzaklardan süzülürken görmüşler. İnşallah uçak için yakılacak türküler böyle uzaktan uzağa olmaz.

BİR EKSİKLİK VAR AMA

Bu şehir güzel şehir. Dolaştıkça daha iyi anlıyor insan. Yolların genişliği, temizliği, şehri bir vuruşta ortasından ikiye bölmeleri, göz alabildiğine, dümdüz bir çizgi halinde uzayıp gitmeleri, o canım vitrinler! Yüzde seksen bir sanat eseri tasasıyla hazırlanmış vitrinler. İster bir bakkal dükkânının vitrini olsun, ister bir kravatçı vitrini. İster manav, kasap, ister kitapçı veya eczane vitrini. Hepsi de bu işi büyük bir önemle ele almışlar. Bakmadan geçmek ne mümkün!. Bu yüzden burada en güç meslek piyade olmak. Vitrinlerin selamını almadan, birisine: Günaydın, ötekine: Merhaba! Berikine: Sağ ol! Bir başkasına: Yaşa reis! demeden yürümek imkânsız. Brükselliler bakmışlar ki olacak gibi değil, vitrinlerle başa çıkmanın bir tek çaresi,

— Ne yapıp edip bir araba edinmek!

Ama döşemesi saç, tavanı mukavvadan olmuş, arka tekerlekler 1936 ön tekerlekler 1946 olmuş, ne çıkar! Vitrinlerin önünde durmadan yuvarlanıp gidiyor ya! Dün bir bayan gördüm, böyle alicengiz arabalardan birisini sirk cambazları gibi oynatarak geçti. En azından yetmiş yaşlarında vardı.

Belçika gümrüğü, birçok şeylere olduğu gibi, her çeşit arabaya da kapılarını açmış. Araba çeşitleri, renkleri, biçimleri yollara bir başka canlılık veriyor.

Bu şehir güzel şehir. Ne ararsan bulunuyor dükkânlarında. Sonra süt şişesini açıyorsun mucize:

— İçinden süt çıkıyor!.

Mektup zarfını şöyle hafifçe ıslatıyorsun hayret:

— Yapışıyor!.

Bu şehir güzel şehir; ne ararsan bulunuyor dükkânlarında. Ama bir eksiği var. Şöyle böyle değil, hatırı sayılır bir eksik. Hani alımlı çalımlı kadınlar vardır. Boy pos yerinde. Kalçalar, göğüsler bütün teşkilat tamam. Ama öyle bir şeyleri eksiktir ki tarif edemezsiniz. Bakınca,

— Ne güzel! dersiniz. Ama gidip sokulmak aklınızın ucundan geçmez. Brüksel'in de böyle önemli bir şeyi eksik. Ama neyi?

Allah'ın ayazında, tramvay beklerken, haberi bile olmadan ateşi otuz dokuza yükselen Mernuş, bağırdı geçen gün:

— Buldum dedi! Buranın dolmuşu eksik! Bak deminden beri beş yüz araba geçti. Hepsinde bir tek kişi vardı. Halbuki beş yüz kişiyi şu ayazdan kurtarabilirlerdi. İstanbul'a gider gitmez ilk işim dolmuşu icat eden şoförün heykelini diktirmeyi teklif etmek olacak. Mesela Karaköy Meydanına. Gözünü sevdiğim dolmuş! İcat dediğin böyle olur işte. Herkes de atom bombası icat edecek değil ya.

Mernuşun ateşi vardı. Dolmuş edebiyatı bu kadarla kaldı. Bir başkası,

— Brüksel'in turistleri eksik. Turistin bir şehre kattığı cıvıltı yabana atılır şey değil.

— Herhalde kendileri de bunun farkındalar. 58 sergisi hengâmesi bu yokluğu gidermek için hazırlanıyor olsa gerek.

Bir başka arkadaş,

— Ne dolmuş ne turist. Bu şehirde evlerle ağaçların arası açılmış. Ağaçları almışlar parklara, ormanlara doldurmuşlar. Kilometrelerce yol boyunca bir tek ağaç koymamışlar. Sahiden bir yol tasarlayın, Eminönü Meydanında başlıyor, Bebek'e kadar uzanıyor. Genişliği mi? Şu bizim yeni açılanların tam iki misli. Her iki yanı derli toplu, hanım hanımcık evlerle donanmış. Her iki yanında da maydanoz kadar olsun yeşillik yok.

Ama bu yolun beş dakika ötesinde bir park. Park değil koskoca bir orman. Bizim en ulu çınarlar bunların ağaçları yanında «orta halli» kalır.

Niçin bu güzel ağaçların yarısını şehrin ötesine berisine serpmemişler. Unutmuşlar mı dersin? Ne münasebet. Kim bilir neleri hesaplamışlardır: Güneşi, yağmuru, rutubeti, her şeyi.

Brüksel şehrinin eksiğini gediğini aranıp dururken aklıma Karaköy'deki fotoğrafçı geldi de kulaklarıma kadar kızardım. Dört beş yıl oluyor. Şipşak bir fotoğraf istediler. Vesikalık. Tophane'den Karaköy'e doğru giderken gördüm: Foto Moto, bir dakikada 12 poz. İstediğimin âlâsı. Bu makineleri Paris'te görmüştüm. Şipşakın en üstünü. Girdim; aynı teşkilat:

— Başınızı kaldırın, şimdi sağa, şimdi sola, öne arkaya.

Tam on iki poz fotoğraf bir iki dakika içinde tamam. Makine aynı Paris'teki makine, ama fotoğraflar mazallah!... Hapishaneden şimdi kaçmış bir azılının on iki pozu. Şaşırdım kaldım, azılı mazılı fotoğrafları götüreceğim yerli yerine ama,

— Tuhaf şey dedim, fotoğrafçıya. Bu makinelerden bir tane de Beyazıt'ta vardı. Geçen sene orada çektirdiğimiz resimler de böyle asık suratlı şeylerdi. Halbuki aynı makineyle Paris'te çektirmiştik. O kadar tatlı resimler çıkmıştı ki hâlâ hatırımda. Fotoğrafçıya Paris'teki makineyi anlattım:

— Evet ta kendisi. Bu da o firmanın malı. Yalnız affedersiniz ama siz hangi tarihlerde Paris'te bulundunuz? Hoppala!. Bir hesapladık. Eh... şöyle böyle yirmi yıl geçmiş aradan.

Fotoğrafçı ömrümde unutamayacağım bir gülüşle gevrek gevrek güldü:

— On dokuz yirmi yaşlarında fotoğraflar yüzde yüz iyi çıkar!

dedi. Ben de onunla birlikte gülmek istedim ama pek beceremedim, yolda kendi kedime,

— Sen misin adamın makinesine kabahat bulan! diyordum.

Bu şehir güzel şehir dostlar. Eksik meksik yok. Varsa bunu şehirde değil de kendimizde arayalım. Fransız edebiyatında atasözü gibi anılan bir söz,

— Manzara bir ruh haletidir, der. Bu şehre kırk beşinde geleceğine yirmisinde gelseydin herhalde eksiğini değil fazlasını bulurdun. Oturup kocakarılar gibi soğuktan şikâyet etmezdin bir, kuzey rüzgârlarıyla on gün cebelleştikten sonra kafayı yere vurmazdın iki.

Böyle tatsız tuzsuz yazılar yazmazdın üç!..

ÜÇGEN SALGINI

Brüksel, Nisan —

Tadına göz ile varılan sanat kollarında bir üçgen bolluğudur gidiyor. Başta bütün güzel sanatları kucaklayacak kadar uzun kolları ile yapı sanatı olmak üzere; resim, heykel, nakış sanatları, üçgeni paylaşamaz olmuşlar: 58 Brüksel sergisinde üçgenler cirit oynuyorlar. Nereye baksan,

— Bir, iki, üç. Tamam! Üçgende karar kılan yüzlerce, binlerce biçim. Kübizmin bozuk para gibi harcadığı küpler, kareler yerine şimdi bir üçgen israfı var ki sormayın! Bir kare dört çizgiden kurulur. Üçgenden daha az çizgi harcayan biçim az bulunur. Maksat; azla öze ulaşmak değil mi?

Bilirkişi diyecek ki:

— Niçin üç çizgi? İki çizgi ile de bir biçim kurulur. Al sana iki çizgide bir (+) artı veya (X) çarpı işareti, üçgen bir biçim de bunlar değil mi?

— Doğru, reis. Mesela nakış erbabı için üçgen nasıl bellibaşlı bir biçimse, bir + işareti veya bir X işareti de başına buyruk bir biçimdir. Yalnız şu var ki bu işaretlerle leke dünyasına geçilemez. Bunlar hep, çizgi olarak yaşarlar. İster artı işaretlerini al, ister çarpıyı... Bunları açık üstünde koyu, veya koyu üstünde açık kullanmaya kalkarsan her birinde dört tane üçgen çıkıyor ortaya. İnanmazsan kalemle kocaman bir + işareti çiz, kes bunu, koyu renk bir kâğıdın üstüne koy. Al sana baş başa dört tane üçgen.

Dalları bastı üçgen,
Yolları kesti üçgen.

Bayanın şapkası üçgen, pabucu öyle, yakası üçgen, otomobilinin burnu üçgen, çamurluğu üçgen, eşarpındaki nakışlar öyle, kolunda çantası üçgen.

Brüksel sergisindeki üçgenlerin en azılıları meşhur bir ampul fabrikasının pavyonunda. Pavyon tepeden tırnağa üçgenlerle kurulmuş. Öyle bildiğimiz duvarı, çatısı, penceresi, kapısı olan yapılardan değil. Sertçe bir kâğıt alın, üstüne bir sürü üçgen çizin, sonra makasla kesin kâğıdın kenarlarını, üçgenlerin sivri tarafları havaya gelmek üzere katlayın.

Bu pavyonu Lecorhusier'nin yaptığını söylediler. Şimdilik içinde olup biteni göremedim. Herhalde içi de dışı kadar Ali Cengiz olmalı. İşin hoş tarafı tam bu çiçeği burnunda, turfanda yeninin yanı başında eskinin en bayatında bir örnek var. Fas pavyonu. Bizim Kadıköy'deki iskeleyi beş on defa büyütün. Biraz daha süsleyip püsleyin. Fas pavyonu üstüne bir fikir edinebilirsiniz. Fas pavyonunun en güzel tarafı kiremitleri. İki çatının kiremitleri de zehir yeşili! Önce çini sandım bu güzel rengi. Bir gün önünden geçerken gördük: Bayağı kiremitleri yağlı boya ile yeşile boyuyorlar. Her ayın yirmi sekiz günü koyu gri Brüksel gökü üstünde bu yeşil öyle taze bir karpuz kabuğu tadı getiriyor ki...

Tabii bu karpuz kabuğu dilimi de üçgen biçiminde. Kiremidin üstündeki yağlıboya ne kadar dayanır? Allah bilir. Ama birkaç fıçı yeşil boya ile bu yüzlerce yıllık kiremit rengini değiştirmek, ağaçlardan dilendiğimiz yeşili, kendi elimizle gök yüzüne boşaltmak güzel bir şey doğrusu. Yeşil kiremitler bir yana, Fas pavyonu ile kapı komşusu olan Lecorhusier'nin pavyonu eski ile yeniye bulunmaz bir örnek.

Bu iki pavyonun tam karşısında, Fransızların yapısı demir damarlı bir ejderha gibi dikiliyor. Bu koca yapı sergi parkının çukur bir tarafına düşmüş. Mimar arkadaşlar bu pavyonda çeşitli yapı marifetleri buluyorlar. Ben henüz tadını çıkartamadım. Her yanını irili ufaklı vinçler sarmış. Bakalım bu dev yapılı çelik zarfın içinden ne havadisler çıkacak.

Tam karşıda İngilizlerin pavyonu var. İki bölüme ayrılmış, dominyonlar bölümü, yepyeni çizgi-

lerle oldukça diri üçgenler çiziyor gökyüzüne. Bu üçgenleri bir aydır en az on renge boyadılar. Üçgenlerin üstüne minicik yüzlerce pencere açılmış. Bunlara pencere değil ışık delikleri demek lazım. Bu deliklere üç, dört renkli ampuller yerleştirmişler, her gece bir rengi tecrübe ediyorlar.

Üçgenli blokları İngiliz ana pavyonuna bağlayan kocaman bir havuz var. Bunun dibine koyu mavi su geçirmez plastik döşediler. Sonra suyu koyverdiler. Şimdi her gün yeni bir tekne atıyorlar içine. Kotralar, kikler, adını bilmediğim direkli, direksiz çeşit çeşit sandallar. Havuzun arkasında henüz görmediğimiz bir bölüm var. Ana sergi yapısı bir âlem. Serginin en yüklü salonu burası olacak. Bütün İngiliz firmaları katılmışlar. İç içe, bölme bölme, tıklım tıklım makine, uçak, motor, otomobil dolu, hâlâ da her gün yeni yeni dev kamyonlarla eşya geliyor. Bizim yapıya bitişik denecek kadar yakın Monaco pavyonu. Bizimkinden biraz küçük. En geciken yapılardan birisi, çok cicili bicili bir yapı. Bizimki, İngiliz pavyon ve bunun yanında o kadar sade, o kadar ağırbaşlı duruyor ki.

Ha... İngiliz pavyonuna gelen çeşitli eşya arasında namlı heykelci Moor'un birkaç heykeli de var. Eski heykellerinden. Bunlardan bir tanesi on gündür kapı önünde nöbet bekliyor. Şakacı ameleler ellerine geçirdikleri boş konserve kutularını, ambalaj talaşlarını zavallı heykelin ötesine berisine takıp takıştırmışlar. Memelerine birer portakal kabuğu, münasip taraflarına çeşitli meyve artıkları yerleştirmişler. Moor'un bronz insancıkları neye uğradıklarını şaşırmış melul mahzun bekleşip duruyorlar.

Serginin açılmasına tam bir hafta var. Bizim yapı en ileri gidenlerden birisi: Fakat bu havalar böyle giderse zor şeneltiriz biz bu sergiyi. Şu anda dışarıda lapa lapa kar yağıyor!.

CAN PAZARI

Brüksel —
Camdan kurulmuş bir pazar
Cam alırlar, cam satarlar
Alanlar cam, satanlar cam

Camdan bir rüzgârdır eser
Soluğun burnunda donar
Canın buz kesilir, ciğerin cam
Dokunsalar dağılacam.

Karakışlarını çadırda geçirmek şartıyla üç yıl askerlik yaptım, bu kadar üşümedim. Meğer biz, soğuğumuzu sıcağımızı da kendimize benzetmişiz. Öyle soba borusu gibi başından sonuna kadar biteviye uzayan soğuk!.. Tam bir hafta; sıfırın altında bir yerde donup kalan bir hafta, bir kalıp buz, bütün yüzeyleri camdan dümdüz! Ay İstanbullular hani bizim karakışımızın ortasında yeşeren bir güneşimiz vardır. Hani şu belediyemizden önce davranıp yolların karını kürüyen, yalnız gözümüzü, gönlümüzü değil, sırtımızı da ısıtan, kocaman bir portakal gibi güneşimiz. Aman Allah rızası için onun kadrini, kıymetini biliniz. Eğer bugünlerde görünürse tarafımdan mahsus selam eyleyiniz, ellerinden, yanaklarından öperim. Tam manasıyla tadını çıkaramadığım için affını dilerim.

Bunlarınki güneş değil, teneke!. Bilemedin alüminyum, olmadı mı, cam. Kristal mübarek.

Saat sabahın sekizi, ortalık pırıl pırıl. Gök: olabileceği kadar mavi. Sokak kapısının önünde bir:

— Oh! çekmeye gör, ohhun h'ları incecik cam borular halinde donup kalıyor.

— Eh! Olur a! Daha sabahın sekizi. Öğleye doğru bu güneş ortalığı gül gülistan eder!

Nerede!. Aynı soğuk, aynı güneşin altında biteviye uzayıp gidiyor. Güneş değil mübarek, buzdolabı.

Çalıştığımız yerde havagazı mangalları da olmasa ne el tutacak, ne ayak. Daha bitmemiş bütün yapıları bu mangallarla ısıtıyorlar. Altında küçük tekerlekleriyle bir bidon. Bidonun demir kolları üstünde bazen tek, bazen çift elektrik ütüsü boyunda kızaran teller. İki üç günde bir biten bidonları değiştiriyorlar. Döşeme yeni dökülmüş, soğuk soğuk terliyor. Bizim sergi yapısı tepeden tırnağa kadar cam. Yalnız bizimki mi? Sergi alanındaki yüz yapıdan doksan dokuzu cam. Camları birbirine alüminyumla, çelikle bağlamışlar. Altı ay sonra bunlar bir bir çözülecek. Herkes evine, yerli yerine.

Camdan yapılar, aydınlık, güler yüzlü, hafif! Bahçenin ağaçları, çayırları ile senlibenli, bulutların yarısı yapının içinde, yarısı gökyüzünde. Gök mavisi, evin kedisi gibi her yerde yumuşak... Ama gel gör ki sıfırın altındaki soğukla, cam hazretleri el ele verdiler mi, insan aşırı, insanüstü, bir dünyadır doğuyor.

Sergideki bütün yapıları birer birer dolaşmak imkânsız. Çoğunun etrafı, bin bir çeşit makineler, vinçler, adını bilmediğimiz motorlarla kapalı. Şöyle kuşbakışı ile en çok yer kaplayan yapılar, Amerikan, Rus, Fransız pavyonları. Bunların hepsi de cam ve alüminyum. Fransız pavyonu bildiğimiz seyrek çadırlarının tohuma kaçmışı. Onların kırk elli misli bir alamet. Oluklu çinko ile kapatmışlar, sanıyorsunuz. Altından plastik cam çıkıyor. Fransız pavyonunda bir hesap yanlışlığı olmuş diyorlar. Serginin açılışına yetişeceği şüpheli görünüyor. Dış çizgileri bitmiş pavyonlar arasında Çekoslovak yapısı göze çarpıyor. Uzaktan sıcak bir kontrplak rengi. Dört beş metre yaklaştınız mı o da cam kesiliyor. Hem, hiç bilmediğiniz bir cam. Mozaik desem değil, seramik değil, bir santim kalınlığında camlar. Orta-

larında bir altın yaprakla beraber yetişmişler. Uzaktan değil de, yakından çok hoş görünüyor. Şimdilik bütün pavyonlar, kapalı birer zarf halinde. Bakalım içlerinden neler çıkacak.

Sergiyi, camı ve soğuğu bir tarafa bırakalım da biraz da Brüksel şehrinin özellikleri üstünde duralım.

Tramvay, Brüksel'in bir numaralı yüzü!. Bundan altı ay önce de tramvaylar tuhafıma gitmişti. Bu sefer onlarla daha senlibenli olduk. Oturduğumuz yerden sergiye gitmek için günümüzün ortalama iki saati tramvaylarda geçiyor. Tramvaylar, bizimkilerden en az dört defa çabuk gidiyor. İşe gidip gelme saatleri ayakta kaldığımız oluyor. Öteki saatlerde herkes rahat. İlk gün işe giderken takım taklavat dolu valizimizi tramvaya alırlar mı diye korka korka sorduk. Sahanlıkta durmak şartıyla olur, dediler. Dün adamın biri tam iki metre boyunda iki kalın kalasla girdi tramvaya! Oturanların arasından kalasları güzelce geçirdi, gitti vatmanın yanında kalaslarını tramvayın tavanına dayadı. Üç dört durak sonra kimseye dokunmadan indirdi, çıktı.

Biletçilerin yarısı doğru dürüst Fransızca bilmiyor. Bizim Fransızca onlarınki yanında elenikası!. Bu yüzden Bostancı'da inecek iken Pendik'e kadar uzandığımız oluyor. Bereket versin tramvayların bazıları ısıtılıyor.

Belçikalıların yarısı, aralarında hep Flamanca konuşuyorlar. Devlet dili Fransızca ama, sokak dili Flamanca. Biletçilerden birisi, azarlarcasına,

— Flamanca bilmiyor musunuz?

diye sordu.

— Aman reis! dedim. Bir parça Fransızca öğrenene kadar akla karayı seçtik. Bir Flamanca eksikti!.

Adamcağız, vatmana, Çerkesçe bir şeyler söyledi. Vatmana gideceğim yeri anlattım.

— Tamam! dedi ve beni beş durak sonra indirdi!

Flamanca dili de, dil hani. Yarım saat kulak kabartıyorum. Bir tek kelime seçebilirsen aşkolsun. Hırıltı ile hıçkırık arası bir müzik.

Almanca ile Çerkesçeyi karıştırın. Üzerine biraz İngilizce, biraz Arnavutça, biraz Kürtçe ekin. İşte size Flamanca. Güle güle kullanın.

Ah bu dil meselesi. Kim bilir bizim Türkçemiz onlara ne kadar acayip geliyordur.

Evleri var evimize benzer de benzer
Elleri var elimize benzer de
Dilleri var dilimize benzemez.

KADIN MESELESİ

Tolstoy'un hangi kitabında olduğunu unutmuştum ama sözü hatırlıyorum:

— Dün de, bugün de, yarın da toplumun en belalı meselesi kadın meselesidir. İnsanlar, bundan çok daha önemli olan ekmek meselesini bir gün muhakkak tatlıya bağlayacaklardır. Çünkü ekmek konusu üstünde açıkça konuşabiliyorlar, açıkça tartışıyorlar. Ekmek yolunda, ekmek peşinde hiç yanılmayan adımlarla ilerliyorlar. Bir gün bu meseleyi kökünden halledecekler. Ama, kadın meselesini... Hiçbir zaman... Çünkü bunu ekmek meselesi gibi açık konuşmuyorlar. Kadın meselesinin en belalı taraflarımızdan birisi olduğunu hiç kimse açıklamıyor.

Bu mesele gün ışığına çıkmadıkça, öteki konular gibi soğukkanlılıkla ele alınmadıkça toplumun doğru dürüst bir düzen kurabileceğine inanmak zordur.

Geçenlerde Gülhane Parkının bin bir gece masallarını hatırlatan cümbüşü arasında Konya oyunlarını seyrettik. Meşhur kaşık oyunu, Konya ekibi tam manasıyla döktürüyor. Adamcağızlar tepeden tırnağa kaşık kesilmişler. Sanki oynak yerlerinin her yanına bir çift kaşık kaynatmışlar. Aralarında on iki, on üç yaşlarında gözüken bir çocuk var. O kadar güzel oynuyorlar ki, insan bir ara oyunun temposundan başka bir şey duyamaz oluyor. Oyunun büyüsünden kurtulur kurtulmaz:

— Çok güzel ama, niçin bu oyunu erkekler oynuyorlar da, genç kızlar, kadınlar oynamıyorlar. Ne kadar candan atılırsa atılsın, bir erkeğin göbek atması hoş kaçmıyor. Erkek dediğin adım atar, ta-

banca atar, mızrak atar, ok atar, top atar, tüfek atar, tohum atar, nara atar, demir atar, can atar, ağ atar, laf atar, dayak atar, kurusıkı atar, atılacak şey mi yok daha muhakkak birçok şeyler atar, ama göbek atmaz.

Erkek ne zaman göbek atar? Cevabı: Kadın kıtlığında. Konya ekibinin göbek üstüne çalışan oyunu aslında muhakkak kadın oyunudur. Dillere destan olan «Oturak» âlemlerinde göbeği atan, erkek değil, kadındır. Ama bu âlemler gizli yapılır. İbadet de gizli rezalet de gizli misillu. Birbirine güvenen insanlar arasında yapılır. Hiç kimse, işi el şakasına dökmez. Bu bir nevi âyindir.

Ama oturak âlemi, öyle şipşak kurulan işlerden değildir. Adabı erkânı vardır. Orada oynayacak hatunu bulmak başlıbaşına bir meseledir. Peki kadın bulunmuyorsa erkekler ne güne duruyor. Maksat göbek atmaksa, erkekler de bu işi pekâlâ becerebiliyorlar işte.

Kadın meselesinin kaşık oyununda önemli bir konu olduğunu sanmıyorum. Bana öyle geliyor ki kadın köyde değil, kasabada ve vilayette bir mesele olmaya başlıyor. Belkemiğimizi kuran köylerimizde ekmek meselesinin, sağlık işlerinin yanında kadın meselesi diye köklü bir mesele yoktur. Köylümüz çok genç yaşta evlenmeyi gelenek edinmiş, kadın daha çapraşık bir konu haline gelmeden çocuklarını baş göz ediyorlar. Yanılmıyorsam köylümüzü bu kadar zahmet içinde ayakta tutan kaynaklardan birisi budur. Yol meselesi, su meselesi, sağlık meselesi, okul meselesi, toprak meselesi, tohum meselesi, yanında köylümüzün bir de bellibaşlı kadın meselesi olsaydı halimiz nice olurdu?

İşin tuhaf tarafı kazalarımızda, büyük şehirlerimizde öteki meseleler birer birer çözülmeye başlayınca bir kadın meselesidir kördüğüm olmaya yelteniyor. En sunturlu kadın edebiyatı, kadın yüzünden çıkan arapsaçına dönmüş entrikalara hep büyücek şehirler sahne oluyor. Bu bizde böyle de dünyanın başka taraflarında gül gülistan mı? Yoo...

Bugün, dünyamızın en bellibaşlı şehirlerinde böyle bir mesele yoktur diyene aşkolsun. Parise bugünkü şöhreti sağlayan kaynakları incelersek kadın meselesi kaçıncı planda gelir dersiniz?

1930 senesinde Paris'te, Mon Parnas'taki resim atölyelerinde çok güzel iki İngiliz kızı vardı. Halleri vakitleri yerinde insanlardı. Paris'te tam manasıyla hovardalık yapan kardeşleri İngiltere'ye giden bir vapurda gördüğüm zaman şaşırıp kalmıştım. Hanım hanımcık iki taze!

— Aman!. dediler!. Mon Parnas'taki hayatımız orada kalsın. Biz Paris'te gücümüzün yettiği kadar eğlendik. Ama şimdi Londra'da bambaşka iki insan olacağız. Gayet sıkı bir aile hayatı.

Perhizin her türlüsü. Görüp göreceğimiz rahmet Paris'te geçen günlerimizdi.

Daha sonra Paris'te kurtları dökmeye gelen her milletten insanlara rastladık.

Kadın meselesinin Avrupa'nın büyük şehirlerinde hâlâ eski yılan hikâyesi halinde uzayıp gittiğini birkaç ay evvel gene gözlerimizle gördük.

Son harpten sonra bazı Alman şehirlerinin bekârlar için sahici bir cennet kesildiğini ballandıra ballandıra anlatanlar vardı. Bir erkeğe bilmem kaç kadın düşüyormuş.. Bekâr erkekler için Almanya' da kadın meselesi diye bir şey yokmuş.

Frankfurt'ta bir bara gittik. Kapısının önünde bikini mayolu çok güzel bir kız ikide bir amuda kalkıyor, acayip numaralar yaparak her hali ile davul zurna çalıyordu. Bar tam yükünü tutmuştu. Şöyle kuşbakışı altmış, yetmiş erkek vardı. Kadınları saydım tam altı tane! Hani bir erkeğe beş kadın düşüyordu? Tam tersine; burada bir kadına on erkek isabet ediyordu. Bir kadeh içki bizim paramızla beş lira. En sudan içki, niçin? Çünkü kadınlar varmış.

Barı dolduran erkeklerin kaç tanesi evli, kaç tanesi bekârdı? Herhalde bunların hepsi evli olsalar gerek... Başka, türlü cennet bunun neresinde?

Viyana'da gece barından sonra en büyük cad-

delerde gece uçuşuna çıkan manga manga, bölük bölük kadınlara rastladık. Otuz, kırk adım ara ile koca yollara serpilmişler, bütün meselelerini halletmiş (!) erkekleri bekliyorlardı. Bekâr arkadaşlardan birisi gece kuşlarından gözüne kestirdiği bir tazeyi otele davet etti. Taze, yarım yamalak Fransızcasıyla, boynunu bükerek,

— İmkân yok, beni o otelin kapısından içeri sokmazlar ki! dedi.

Amsterdam'da orta halli kimselerin eğlendiği bir gazinoya gittik. İnsanın kulaklarını yırtan bir caz, sadece kadınları döndürüyordu. Pistte on çift kadar genç kız kendi aralarında dans ediyor, delikanlılar bütün meselelerini halletmişler (!..) gayet ciddi tavırlarla bira içiyorlardı.

Arasıra kızlardan birisi coşuyor, bu delikanlılardan gözüne kestirdiğini yakasından mı olur, perçeminden mi, paçasından mı, yakaladığı gibi fırıl fırıl döndürmeye başlıyordu. Meğer delikanlının da canına minnetmiş ama, utanırmış biçare. Geç vakit gazino kapanınca kapı önündeki pazarlıkları dinledik. Görülecek şeydi.

Saatlerce gazinoda ciddi ciddi oturan delikanlılar genç kızlarla mahcup mahcup pazarlığa girişiyorlar. Kızlardan birisi coşuyor, kendisiyle Fransızca pazarlığa girişen bir yabancıya,

— Sen deli misin be adam? diyor. Benim gibi güzel bir kız bu paraya gider mi? Aklın yoksa gözlerin de mi kör? diyor ve delikanlının gözlerini bir kat daha kamaştırmak için eteklerini... Üç nokta ve son!...

— Bir otel ki müşterilerinin en genci altmış yaşında ola, en canlı kanlısı garson yardımı olmadan asansöre bile binemeyen, en cana yakın olanı sizi ancak dürbünlü gözlükleriyle inceleye, en acemi garsonu frak, en küçük ahçı yamağı smokin giyinmiş olup yedi dil konuşa, bir otel ki merdivenleri kadife halılarla döşeli, duvarlarında müzelere layık tablolar dayalı, en küçük odası telefonlu, radyolu, banyolu. Yetmiş katlı, yetmiş salonlu, yetmiş asansörlü. Üç türlü havyarlı, üç türlü şantyi kremli, üç türlü kamanber, beş türlü rokforlu. Bir otel ki müşterisi Fransızca bilmediği halde yemek listeleri hep Fransızca. İşte bir tanesi:

Meno
Champigons sor Toast
.....
Filet de soles
Se, vir balnc, pice
.....
Filet — Steak
Sc. bernaise pommes Frites Haricot
verts — Petit pois salad
Beignets de pommes chandeau
Mocca

Bir otel ki garsonlardan birisine,

— Affedersiniz, resim yapmak için samur fırça almak istiyordum. Acaba ne tarafta satılır, diye sorduğunuz zaman, garson sizden gayet nazikâne bir dakikanızı rica ediyor, sonra elinde kocaman bir kitapla gelip sayfalarını karıştırmaya başlıyor, daha sonra bir kalem kâğıt çıkarıp size bir kroki çiziyor:

— 77'nci sokak, 777 numaralı dükkân. Yalnız bu dükkân sadece suluboya fırçaları satıyor. Sizin

arzu ettiğiniz fırçalar yağlıboya için mi? Suluboya için mi?

— İkisi için de lazım.

— Şu halde size başka bir dükkân bulmam lazım.

Dikkatle garsonu inceliyordum. Bre, bre, bre adamda bir boy bir bos, sinema artistleri kaç para eder. Hele kıyafeti?.. Vallahi ben en kodaman hariciyeciler arasında frakını, üstüne başına bu kadar güzel yakıştırmış olanına rastlamadım. Bir garsona, bir de yanı başımdaki aynada kendi kıyafetime baktım. Bizimkisi kıyafet değil, rezalet. Hani garson hazretleri yanılsa da,

— Baksana hazret, yedinci katta anahtarlarımı unuttum, asansör de bozuk. Şunları bir koşu getiriver, dese. İnsan boş bulunup,

— Başüstüne sayın garson! deyip yerinden fırlayabilir.

Ha... Konumuza gelelim. Siz böyle bir otelde mi kalmak istersiniz, yoksa, değil böyle sinema artisti gibi garsonları, hiç garsonu bulunmayan, lokantasında bir çeşit peynir, bir türlü şarap, bir de bildiğimiz meyveler yenen, herkesin kendi işini kendi eli ile gördüğü, rahatlığın lükse yönelmediği, ferahlığın göz kamaştırmaya özenmediği, en yaşlı müşterileri kırkını aşmamış, kalender işi bir otel mi?

Siz bu iki çeşit otelden birisini seçedurun ben de bunlardan bir tanesinde başıma geleni anlatayım. Vaka Frankfurt'un en büyük otellerinden birisinde geçer. Bir sabah kahvaltışı. Bir perdelik drama kaçan komedi. Başrolde: Karabiber.

Kahvaltı listesine bir göz attım, yukarıya bir örneğini aldığım listenin bir başka türlüsü. Adını duymadığım peynirler, meyveler, sucuklar.

— Neme lazım, dedim. İki tane yumurta neme yetmez. Ha, bir dilim de kamamber, hani şu acayip kokulu Fransız peyniri var ya, talebelik hayatımızın iliklerine kadar bu peynirin kokusu işlemiştir.

Peynirlerin en ucuzu, en kalenderi. Amma gel gör ki, garson sizi ahiret sualine çeker:

— Ne biçim kamamber olacakmış? Fransız usulü mü? İsviçre veya Alman tertibi mi?

— Nasıl olursa olsun yahu? Bir dilim peynir işte.

Garson kaşlarını çatıyor. Bir, «Baş üstüne efendim» çekiyor, amma bu kalenderlikten pek hoşlanmadığı belli.

Bardakta hazır iki rafadan yumurta geldi. Masada tuz var, eksik olmasın amma karabiber gözükmüyor. Bu kadar masum bir iş için haşmetlu garson hazretlerini bir daha rahatsız etmek mesele, amma yumurta da karabibersiz gider mi?

Garson hazretleri geliyor:

— Biber, diyorum.

— Ne renk, ne çeşit?

— Bayağı karabiber canım.

— Yavol diyor.

Başka bir garsona talimat veriyor. Bir başka garson bana ömrümde görmediğim bir teşkilat getiriyor. Kutu desem kutu değil, şişe değil, kavanoz değil.

Yumurtalar soğuyup gidiyor. Amma bu teşkilatın içinden karabiberi çıkartabilmek için polis hafiyesi olmak lazım. Mübalağasız beş altı dakika bu acayip şatoyu evirip çeviriyorum. Mübarek biberlik değil, şifreli kasa. Nihayet ümidi kesip yumurtalara girişmeye karar veriyorum, ama bir de ne göreyim. Bizim sakız gibi beyaz masa ürtüsünün kenarında benim hiç haberim bile olmadan yarım kahve fincanı boyunda bir kara tepecik belirmiş. Korka korka yokluyorum:

— Mis gibi karabiber.

Meğer ben elimdeki kutuyu evirip çevirdikçe ha bire karabiber öğütüyormuşum da haberim yok. Bu biberlik küçük bir değirmenmiş. Karabiber taneleri içerisine yerleştiriliyor. Ağız tarafını bir parça oynattınız mı size taze taze biber öğütüyor. Çok Ali Cengiz bir teşkilat, ama masanın üstüne biriken küçük biber tepeciği ne olacak?

Tepeciğin üstüne münasip şekilde bir tabak oturtup kahvaltıyı bitirdik, ama tuzu çoktan tadını aşmıştı.

Bütün konforu, temizliği, arı kovanı gibi düzeni. Parıltısı, kadife halıları, üç türlü ekmeği, beş türlü peyniri, tabloları, heykelleri, hepsi bir yana, garsonların saltanatı bir yana. Bu canlı canlı otellerden insanın ağzında hiç de hoş olmayan bir tat kalıyor. Bu oteller herkes için değil, büyük zenginlerin büyük paralar harcamaları için kurulmuş. Frankfurt'un zengin turistler için değil de kendi köylerinden gelenlerini ağırlayan kalender otellerden bir tanesini görmek isterdim.

Bereket versin bu şehirde orta halli insanların eğlence yerlerinden birisini gördük. Bir çalgılı gazino. Dört beş yüz kişi alacak kocaman bir salon, kırk elli kişilik bir tirop orkestrası. İzci kılıklı çalgılar herkesin bildiği melodileri birbiri arkasından baş döndürücü bir hızla çalıyorlar. Yalnız orkestranın acayip bir şakası var. Şöyle ki: Çalgıcılardan birisi orkestra şefinin şapkasını müşteriler arasında dolaştırıp gözüne kimi kestirirse kafasına geçiriyor. Şapkayı giyen hiç nazlanmadan sahneye çıkıp kocaman kangar orkestrasını idare etmeye mecbur. Hele bir kalkmaya görün, beş yüz kişi birden ayağa kalkıp sizi sahneye gitmeye zorluyor. Sen misin kalender kişilerin eğlence yerlerine gitmeyi arzulayan. Daha yerimize oturalı beş dakika geçmeden, biralarımızdan bir yudum almadan meşhur şapkayı benim başıma oturtmazlar mı? Kem dedik, küm dedik, olmadı, ister istemez sahneyi boyladık. Stnnouvs'un sakızı şikletli melodilerinden birisini elimizden geldiği kadar idare eyledik. Hayatımda bu kadar sıkıldığımı hatırlamıyorum. Meğer ne zor işmiş! Ecel terleri dökmek mukaddermiş, salondan çıkarken, meşhur hemşerimiz gibi:

— Ne aglendik, ne aglendik!. diyorduk.

YAŞASIN RENKLER

Yollar müzeye dökülmüş
Müzeler yola
Bir de bakıyorsun ki
Bizim otobüsün şoförü
Rembrendt'le kol kola

Franz Hals'la naylon kemerler satan kız, Verneer'le bizim otelin bir köşesi, mavili, turunculu gemicilerle Van Gok, göz göze diz dize. Amsterdam'da nereye giderseniz gidin meşhur tablolardan bir köşe, bir yüz, bir ağaç sizinle beraber dolaşacak. Müzede de her adım başı şehrin soluğunu yanı başınızda duyacaksınız. Rahatlıktan, iyi bakımdan bolluktan nerdeyse çatlayacak nar kabuğu pembesi, sevinçten çıldırmış nar çiçeği kırmızısı, gün görmüş maviler, görmüş geçirmiş ağırbaşlı yeşiller, keyiflerden keyif beğenmediği için mahzun, nazlı kumrallar, altın hırsı ile gözü dönmüş turuncular ve bütün bunları kucaklamaya çalışan, siyaha çalan kahverengi. Ah bütün büyük müzelere sinen, bütün şaheserleri saran on beşinci yüzyıldan yüzyılımızın başına kadar bütün tablolara kalıbını basan, inatçı yapışkan kahverengi telvesi!...

Büyük müzelerdeki şaheserler yepyeni usullerle temizlendikçe bu telve rengi azalıyor. Bugüne kadar kahverengi ile yapıldığını sandığımız birçok resimlerin bu renkle hiç ilgisi olmadığını, bazı boyaların kararması birçok verniklerin evvela sararması yüzyıllar boyunca hepimizi aldatmış, meğer bizim kahverengi sandığımız birçok yüzlerde bu renkten eser yokmuş. Bu oyunu bize zaman hazretleri oynamış.

Dünya müzelerindeki bütün eserler esaslı şekilde temizlenmedikçe bu rengin saltanatı daha bir hayli sürecek. Amsterdam'da Reks Müzesini gezerken, kahverengi üstüne, yeni resmin öncülerinden sayılan Manet'in hoş bir sözünü hatırladım. Bu ressama zamanın şöhret yapmış ressamlarından birisinin çok ağır hasta olduğunu söylemişler, Manet bu ressamdan hiç hoşlanmazmış, hastalık haberini duymamış gibi adamcağızın aleyhine bir araba söz söyleyince:

— İnsaf! demişler. Bu kadar da olur mu? Adamcağızın bir ayağı çukurda...

Manet hiç istifini bozmadan,

— Muhakkak öteki ayağı da kahverenginin içindedir!.. demiş.

Amsterdam'daki Reks Müzesinin de kırk ayağı varsa henüz otuz beş tanesi kahverenginin içinde.

Uzun laboratuvar tecrübelerinden sonra kahverengi bulamacından yakasını kurtaran tablolardan en meşhuru Rembrendt'in Reks Müzesindeki la Rond de Nuit adlı resmi.

Hollanda'ya ayak basar basmaz Rembrendt' den bahsedilir. Bu müzeye girer girmez de meşhur tablodan, öteki tabloların önünden koşar adım geçen turistler bu tablonun önünde uzun uzadıya dururlar. Bu tablonun önünde her dilden konuşan rehberler bülbül kesilmeye başlar. Müzedeki öteki şaheserler susar, işin tuhafı Rembrendt'in kendisi de susar da yalnız bu tablo konuşur. Üstadın koca bir salon dolduran öteki eserleri üzerinde şöyle bir dolaşan gözler bu tabloda demir atarlar. Ama bana sorarsanız asıl Rembrendt ne küçük tablolarındadır, ne de kocaman şaheserinde. Asıl usta ufak tefek desenlerinde, siyah beyazlarında, taramalarında, gravürlerindedir. Onun siyah beyazlarından aldığım resim tadını terazinin bir gözüne, meşhur tablolarını da öteki gözüne koyduğum zaman bu gelişigüzel, candan bir dosta yazılmış mektup rahatlığı ile çizilmiş desenler her zaman ağır basıyor. Bu yargıda kararan renklerin, sararan verniklerin, şaheserlerin tümüne birden sinen yaldızlı çerçeve

parıltılarının önemli bir yeri olsa gerek. Rehberiniz meşhur tablonun temizlenmeden önceki hali ile sonraki durumu arasındaki farkları açıklarken bir meraklı soruyor:

— Eski tabloları ne ile temizlerler?

Rehber, bu işin çok karışık bir laboratuvar işi olduğunu söyleyince ziyaretçilerden bir hanım:

— A.. a.. bunu bilmeyecek ne var, diyor.

Ziyaretçiler rehberi bırakıp gözlerini ona dikiyorlar. Sanatsever bayan bir yemek tarif edercesine tatlı tatlı anlatıyor:

— Patatesi güzelce soyarsınız, ince ince dilersiniz deyince rehberimiz yüzünü buruşturuyor.

Amsterdam şehrini ağız tadı ile gezmek için kanaldaki motorlardan birisine bindik. Bizim sularımızda benzerine rastlamadığımız bir tekne. Elli altmış kişi rahat rahat oturup etrafı seyredebiliyor. Rehberimiz oldukça güç anlaşılan bir Fransızca ile kanalın her iki tarafında dizilen yapılar arasında önemli olanları anlatıyor.

— Şu anda şehrin en dar cepheli evi önünden geçiyoruz. Genişliği 73 santim.

— Şimdi şehrin en dar sokağı. Genişliği bilmem kaç santim.

— Dikkat, dikkat. Şehrin en dar köprüsü, en dar kulesi, en dar teknesi. İlah...

Rehberimiz nedense hep darlık üstüne çalışıyor. Eğer konuştuğu Fransızca da Fransızcalıların en dar örneklerinden birisi olmasa ona hiç olmazsa şu dar kelimesini bizlere bağışlamasını rica edecektim. Başta dar gelirlilerimiz olmak üzere ona çeşit darlıklarından dem vurmak bize düşerdi.

— Şimdi kanalın en dar köşesinden geçiyoruz demeye kalmadı kaptanımız can havli ile kulübesinden dışarı fırladı. Motorumuz otuz iki dişini birden gıcırdatarak kıyıyı sıyırmıştı. Açık denize doğru yol alırken Amsterdam'ı kaplayan vinç bolluğu insanı şaşırtıyor. Vinçten kurulmuş bir orman dersiniz. Hollanda'nın bütün alışverişi bu vinçlerin demir avuçlarından geçiyor.

Rehberimiz devam ediyor:

— Şu gördüğünüz kulenin adı ağlayanlar kulesidir. Analar, nineler, açık denizlerde dolaşan evlatlarından haber gelmeyince bu kuleye toplanır ağlaşırlarmış. Önünden geçtiğimiz bu konak on sekizinci asırdan kalmadır. Kapının her iki yanındaki zenci başlarına dikkat ediniz. Birisi erkek öteki kadın iki zenci başı. Bu konak esir ticaretiyle milyoner olmuş zenginlerden birisine aittir.

Rehber bunu söylerken aklıma Paris'teki at eti, domuz eti satan kasap dükkânları geliyor. Onlar da dükkânlarının başına ya bir at kafası oturturlar, yahut da bir domuz başı.

Herhalde bu konak Hollanda'nın iftihar edeceği baba yadigârlarından olmasa gerek.

Hollanda'yı dolduran bu rahatlık, bolluk, ferahlık havasına esir ticareti, sömürgecilik gibi kokular karışınca insanın midesi bulanıyor. Bu canım yolların, bu canım parkların, bu sevimli yapıların harcına dünyamızdan nasibini almamış yüz binlerce insanın alın teri karıştığı akla gelince çorbaya sinek düşüyor. Kendi kendime acayip bir teselli kaynağı buluyorum:

— Biz fakir bir milletiz. Böyle birbirine ekli, zincirleme konaklarımız, saraylarımız yok. Böyle sinekkaydı asfaltlarımız, ampul fabrikalarımız, radyo fabrikalarımız yok, bir bakıma müthiş geri kalmışız, dünyanın en hatırı sayılır servet kaynaklarını elimize geçirdiğimiz halde hiçbir zaman milletçe bunların ulaştığı bolluk, rahatlık basamağına ulaşamamışız. Şöyle olmuşuz, böyle kalmışız, ama hiçbir zaman sömürgeci olmamışız. Dünyaya ferman okuduğumuz çağlarda zaptettiğimiz yerleri öylesine istismar etmek aklımızdan geçmemiş... Yabancı diyarlarda talan ettiğimiz üzüm bağlarının kütüklerine yediğimiz üzümün tutarı olan parayı çıkın halinde sallandırmışız...

Ben Hollandalı olsam kanal boyundaki konaklarla değil de Lahey ile Amsterdam arasındaki çiçek tarlalarıyla övünürdüm.

Kilometrelerce kare tarlalarda fışkıran çiçek bolluğu insanın içine kötü bir koku gibi sinen sömürge sözünü unutturuyor. Bitip tükenmek bilmeyen bir tablo gibi serilip giden lale tarlaları renkten renge geçtikçe herkesin canı ağzına geliyor. Göz, hiçbir müzede eşine rastlanmamış bir renk ziyafetine konuyor. Gogen'in dümdüz sürülmüş büyük renk parçaları hakkındaki bir cümlesini hatırlıyorum:

— Hiç şüphesiz bir kilo ağırlığındaki mavi bir gram maviden daha mavidir.

Çiçek bahçelerindeki renk düzeni rastgele değil, birbirini açan, destekleyen renkleri yan yana, sıralamışlar. Açık sarıların yanı başında açık maviler, morların omuz başında aynı koyulukta turuncular, grilerin hakkından gelen pembeler.

Tarlalar, ovalar dolusu akıp giden bu renk ırmağının kaynağını büyük bir parkın ortasında buluyorsunuz. Burası 800 çeşit laleyi barındıran son sistem bir serdir. Serin kapısı önünde durup girenlerin yüzlerini seyrettim. Görülecek bir şeydi bu. Aralarında dört beş yaşlarında çocuklardan tutun da seksenlik yaşlılar bulunan ziyaretçileri bu kapıda seyredince insan,

— Yaşasın renkler, diye bağırmak istiyor.

Resim mesleği birdenbire kafamda yepyeni bir hız, bir anlam kazanıyor:

— İnsanları renklerle bahtiyar etmek, sevindirmek yahut perişan etmek ressamın elindedir. Öyle ya; lale çeşitlerini bir araya toplayın bu bahçede insanların yüzünde parlayan ışık nereden geliyor? Yüz bin mumluk bir lambanın başaramayacağı bu gülen aydınlık, bu canevimize kadar işleyen sevinç bize doğrudan doğruya renk dünyasından geliyor. Elli türlü kırmızı, elli türlü mavi, elli türlü beyaz, elli türlü sarı. Eder sana dört yüz renk. Buna bir o kadar daha katın. Bakın ne müthiş bir aydınlık, bir sevinç kaynağı bulacaksınız.

Ama bu Hollanda'da lale imiş. Ürgüp'te peri bacası, Burgaz'da çakıl, Van Gok'ta Talens boyası,

heybede koyun, kilimde yün, Kariye mozaiklerinde pişen toprak, İznik çinilerinde sır.

Bütün bunlar renk babındadır.

Renkleri su gibi, rüzgâr gibi, elektrik gibi bir kudret haline getirip toplumun emrine katabilenlere ne mutlu! Elimde olsa Nobel mükâfatlarından birisini, hiç düşünmeden lale bahçelerine verirdim.

— ● —

Bedri Rahmi, 1913'te Görele'de doğdu. Trabzon'da liseyi, İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisini bitirdi. Lyon ve Paris'te de resim öğrenimi gördü; ölünceye değin (21 Eylül 1975), akademide öğretim üyesi olarak çalıştı. Beş ressam arkadaşıyla "d grubu"nu oluşturdu. Şiire lise yıllarında başlayan Bedri Rahmi'nin ilk yazıları Yeni Adam dergisinde çıktı. 1940'lardan başlayarak resimleri, şiirleri; resim, edebiyat ve yurt gezileriyle ilgili yazıları büyük ilgi gördü.

Renk, Bedri Rahmi'nin kendisidir. Fırçasıyla, kalemle oluşturdukları bu nedenle renk renktir. "*Merhaba Yeşil*" derken de "*Anadolu'dan geliyorum. Size peri padişahları diyarı Ürgüp'ten selamlar, Âşık Veysel'in köyü Sivrialan'dan merhabalar getiriyorum. Omzumda allı pullu bir heybe var. Üstünde dünyanın en güzel nakışları. Bir gözünde güzel havadisler var heybemin, müjdeler. Ötekinde yüzünüze güller dumanı üstünde bir hediye: Tezek*" derken de Anadolu gerçeğini bir ressam, bir ozan, bir yazar gözüyle şiir, renk katarak vurgular.

TEZEK'te yurt gezileriyle ilgili yazılarını okurken, çok yönlü bir sanatçı olan Bedri Rahmi'nin ustalığına binlerce kez hayranlık duyuyor insan.